

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าแบบอิสระนี้เป็นการศึกษาเรื่องบทบาทของครูสังคมศึกษา ในการส่งเสริมการมีจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายเถิน 3 จังหวัดลำปาง ซึ่งผู้ศึกษาได้ค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551
2. บทบาทครู
3. บทบาทของครูสังคมศึกษา
4. เอกสารที่เกี่ยวกับจริยธรรม
 - 4.1 ความหมายของจริยธรรม
 - 4.2 ความหมายของคุณธรรม
 - 4.3 ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม
 - 4.4 องค์ประกอบของจริยธรรม
 - 4.5 ลักษณะของจริยธรรม
5. จริยธรรมที่ควรปลูกฝัง
6. ทฤษฎีทางจริยธรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกต่อสังคม
7. แนวคิดเกี่ยวกับหลักการสอนและวิธีการสอนจริยธรรม
8. เอกสารเกี่ยวกับจิตสาธารณะ (Public Consciousness) และแนวทางการจัดการเรียนรู้
 - 8.1 ความหมายของจิตสาธารณะ
 - 8.2 แนวคิดการพัฒนาจิตสาธารณะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช และหลักคำสอนทางศาสนา
 - 8.3 ทฤษฎีและแนวคิดการพัฒนาจิตสาธารณะของประเทศตะวันตก
 - 8.4 สถาบันที่ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตสาธารณะ
 - 8.5 กลยุทธ์และวิธีการพัฒนาจิตสาธารณะ
 - 8.6 การสอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ
9. พื้นที่ในการศึกษา
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551

วิสัยทัศน์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทย และเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติ ที่จำเป็นต่อการศึกษาคือ การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

หลักการ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

1. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรม บนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
2. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชนที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสดำเนินการศึกษาอย่างเสมอภาค และมีคุณภาพ
3. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
4. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลาและการจัดการเรียนรู้
5. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
6. เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกกระบบและตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

จุดหมาย

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาคือ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต
3. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุนทรีย์ และรักการออกกำลังกาย
4. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ในการพัฒนาผู้เรียนหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังนี้

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถในการรับและส่งสาร มีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม

2. ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดอย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

3. ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา และมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม

4. **ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต** เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

5. **ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี** เป็นความสามารถในการเลือก และใช้เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ในด้านการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้อง เหมาะสม และมีคุณธรรม

คุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ดังนี้

1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2. ซื่อสัตย์สุจริต
3. มีวินัย
4. ใฝ่เรียนรู้
5. อยู่อย่างพอเพียง
6. มุ่งมั่นในการทำงาน
7. รักความเป็นไทย
8. มีจิตสาธารณะ

นอกจากนี้ สถานศึกษาสามารถกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพิ่มเติมให้สอดคล้อง

ตามบริบทและจุดเน้นของตนเอง คือ

9. มีความสามัคคี

มาตรฐานการเรียนรู้

การพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความสมดุล ต้องคำนึงถึงหลักพัฒนาการทางสมองและพหุปัญญา หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงกำหนดให้ผู้เรียนเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังนี้

1. ภาษาไทย
2. คณิตศาสตร์

3. วิทยาศาสตร์
4. สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
5. สุขศึกษาและพลศึกษา
6. ศิลปะ
7. การงานอาชีพและเทคโนโลยี
8. ภาษาต่างประเทศ

ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน มาตรฐานการเรียนรู้ระบุสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้ ปฏิบัติได้ มีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนั้นมาตรฐานการเรียนรู้ยังเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาการศึกษาทั้งระบบ เพราะมาตรฐานการเรียนรู้จะสะท้อนให้ทราบว่า ต้องการอะไร จะสอนอย่างไร และประเมินอย่างไร รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบเพื่อประกันคุณภาพการศึกษา โดยใช้ระบบการประเมินคุณภาพภายในและการประเมินคุณภาพภายนอก ซึ่งรวมถึงการทดสอบระดับเขตพื้นที่การศึกษา และการทดสอบระดับชาติ ระบบการตรวจสอบเพื่อประกันคุณภาพดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยสะท้อนภาพการจัดการศึกษาว่าสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามที่มาตรฐานการเรียนรู้กำหนดเพียงใด

สาระและมาตรฐานการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

- มาตรฐาน ส 1.1 รู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของ
พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่
ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
- มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษา
พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม

- มาตรฐาน ส 2.1 เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงาม
และธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันใน
สังคมไทย และสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส 3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้ง เข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

มาตรฐาน ส 3.2 เข้าใจระบบ และสถาบันทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ความสัมพันธ์ทาง เศรษฐกิจและความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคม โลก

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ อย่าง เป็นระบบ

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในด้าน ความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและสามารถ วิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

มาตรฐาน ส 5.1 เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพ และความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง ซึ่งมีผล ต่อกันและกันในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่และเครื่องมือ ทางภูมิศาสตร์ ในการค้นหาวเคราะห์ สรุป และใช้ข้อมูลภูมิ สารสนเทศ อย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส 5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ ก่อให้เกิดการสร้างสรรควัฒนธรรม มีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในการ อนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพ พัฒนาอย่างรอบด้าน เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์และสังคม เสริมสร้างให้เป็นผู้มี ศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม สามารถจัดการตนเองได้และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน แบ่งเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. กิจกรรมแนะแนว

เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักตนเอง รู้รักษ์สิ่งแวดล้อม สามารถคิด ตัดสินใจ คิดแก้ปัญหา กำหนดเป้าหมาย วางแผนชีวิตทั้งด้านการเรียนและอาชีพ สามารถปรับตัว ได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ยังช่วยให้ครูรู้จักและเข้าใจผู้เรียน ทั้งยังเป็นกิจกรรมที่ช่วยเหลือและ ให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครองในการมีส่วนร่วมพัฒนาผู้เรียน

2. กิจกรรมนักเรียน

เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาความมีระเบียบวินัย ความเป็นผู้นำผู้ตามที่ดี ความรับผิดชอบ การทำงานร่วมกัน การรู้จักแก้ปัญหา การตัดสินใจที่เหมาะสม ความมีเหตุผล การช่วยเหลือแบ่งปันกัน เอื้ออาทรและสมานฉันท์ โดยจัดให้สอดคล้องกับความสามารถ ความถนัดและความสนใจของผู้เรียน ให้ได้ปฏิบัติด้วยตนเองในทุกขั้นตอน ได้แก่ การศึกษาวิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติตามแผน ประเมินและ ปรับปรุงการทำงาน เน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ตามความเหมาะสมและสอดคล้องกับวุฒิภาวะ ของผู้เรียน บริบทของสถานศึกษาและท้องถิ่น กิจกรรมนักเรียนประกอบด้วย

2.1 กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์และนักศึกษาวิชาทหาร

2.2 กิจกรรมชุมนุม ชมรม

3. กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์

เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชนและ ท้องถิ่นตามความสนใจในลักษณะอาสาสมัคร เพื่อแสดงถึงความรับผิดชอบ ความดีงาม ความ เสียสละต่อสังคม มีจิตสาธารณะ เช่น กิจกรรมอาสาพัฒนาต่างๆ กิจกรรมสร้างสรรค์สังคม

บทบาทครู

ความหมายของบทบาทครู

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 ให้ความหมายของคำว่า บทบาท ไว้ว่า เป็นการกระทำหน้าที่ที่กำหนดให้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทครู เป็นต้น

หนังสือพจนานุกรมการศึกษา ให้ความหมายคำว่า บทบาทว่า ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออกของแต่ละบุคคลภายในกลุ่มที่กำหนด แบบกระสวนพฤติกรรมของหน้าที่ที่คาดหวังหรือหน้าที่ที่บุคคลต้องกระทำให้บรรลุผลสำเร็จภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคมที่กำหนด

สรุปได้ว่า บทบาทครู หมายถึง ภาระที่ผู้เป็นครูต้องรับผิดชอบ ซึ่งมีมากมาย เช่น ภาระที่ต้องพัฒนาเยาวชน ภาระที่ต้องพัฒนาสังคม ภาระที่จะต้องพัฒนาการเมืองการปกครอง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม คำว่า บทบาท มักจะใช้ควบคู่กับอีกคำหนึ่ง คือ หน้าที่ ซึ่งหมายถึง กิจที่ต้องกระทำ หากหลีกเลี่ยงละเลยแล้วจะก่อให้เกิดความเสียหาย ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ส่วนบทบาทนั้นหากปฏิบัติย่อหย่อนไปบ้าง ความเสียหายจะน้อยกว่าการบกพร่องในหน้าที่ อย่างไรก็ตาม คนทั่วไปมักกล่าวถึงบทบาทหน้าที่รวมๆ

ความสำคัญของครู

1. ครูคือผู้ที่ต้องรับภาระหน้าที่ต่อสังคมและชาติบ้านเมือง
2. พระราโชวาทของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยครู ปี 2533 ตอนหนึ่งว่า “หน้าที่ของครูนั้นเป็นหน้าที่ที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นการปลูกฝังความรู้ ความคิดและจิตใจแก่เยาวชน เพื่อให้เติบโตขึ้นเป็นพลเมืองดีและมีประสิทธิภาพของประเทศชาติในกาลข้างหน้า ผู้เป็นครูจึงจัดได้ว่าเป็นผู้ที่มิบทบาทอย่างสำคัญในการสร้างสรรค์บันดาลอนาคตของชาติบ้านเมือง”
3. พระราโชวาทของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี 2526 อาชีพครูถือว่าสำคัญยิ่ง เพราะครูมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เจริญมั่นคง และก่อนที่จะพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญได้นั้น จะต้องพัฒนาคน ซึ่งได้แก่ เยาวชนของชาติเสียก่อน เพื่อให้เยาวชนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณค่าสมบูรณ์ทุกด้าน จึงสามารถช่วยกันสร้างความเจริญให้แก่ชาติต่อไปได้

จากพระบรมราโชวาทของทั้งสองพระองค์ตามที่ได้ัญเชิญมานี้ เป็นเครื่องยืนยันให้เห็นถึงความสำคัญของบุคคลที่เป็นครู ที่มีต่อความเจริญของบุคคลและชาติบ้านเมืองเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะ “ชาติ บ้านเมืองจะมีความเจริญมั่นคงอยู่ได้ เพราะประชาชนในชาติได้รับการพัฒนาการศึกษาจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ก็เพราะมีครูที่มีคุณภาพ”

ครูต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ด้านจิตวิทยา ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน และทำให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความสุข อาชีพครูถือว่าสำคัญยิ่ง เพราะครูมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน สู่การพัฒนาประเทศให้เจริญมั่นคง

การศึกษาเป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งการลงทุนทางการศึกษาของมนุษย์ก็เพื่อเป็นการเพิ่มคุณค่า และคุณภาพของมนุษย์ให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศต่อไป การผลิตบัณฑิตผู้ที่มีการศึกษาเป็นการผลิตกำลังคนเพื่อสนองความ

ต้องการของตลาดแรงงาน นอกจากความมุ่งมั่น ความตั้งใจ ความต้องการ และความพยายามของบัณฑิตในการแสวงหาความรู้แล้ว ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการผลิตกำลังคนอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญคือ ผู้ที่มีบทบาทให้วิชาความรู้แก่บัณฑิต ที่เราเรียกว่า ครู ซึ่งไม่ใช่สอนหนังสือ แต่เป็นการสอนคน

บทบาทต่อไปนี้เป็นเพียงบทบาทบางบทบาทที่จะทำให้ผู้ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นครู ต้องทำให้ได้ และเป็นแนวทางที่ดิฉันจะนำไปใช้ในการสอน ในฐานะที่จะเข้าไปอยู่ในวงการของการศึกษา และจากประสบการณ์ของความเป็นแม่ที่มีบทบาทของความเป็นครูอยู่ในตัวด้วย

1. มีความเชี่ยวชาญและเข้าใจในสาขาการสอน มีความเข้าใจในด้านการศึกษาทั่วไป และคุ้นเคยกับสาขาวิชานั้น ซึ่งข้อนี้คิดว่าครูหลายๆท่าน มีความเข้าใจกันดี และมีความรู้ในเนื้อหาวิชาการที่ต้องสอนเป็นอย่างดี ทั้งนี้ครูที่ดีที่รู้จริงในเนื้อหาที่จะสอนและการสอนทุกครั้งจะต้องมีการเตรียมพร้อมในแผนการสอนล่วงหน้า มิฉะนั้นแล้วการเรียนการสอนก็จะไม่มีประสิทธิภาพ เพราะผู้สอนที่ยังไม่มีการเตรียมล่วงหน้า เขาผู้นั้นได้ปฏิบัติในสิ่งที่ธรรมชาติของบรรดาผู้ที่เรียน

2. ให้ความสำคัญต่อความรู้เดิมของลูกศิษย์ เพราะความรู้เดิมส่งผลให้นักเรียนมีการพัฒนา และยังสอดคล้องกับทฤษฎีการถ่ายโอนความรู้ของนักจิตวิทยาและการศึกษาสมัยใหม่

3. ให้วิชาความรู้ การสอนนั้นอยู่เหนือประโยชน์ส่วนตัวข้อนี้ครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษา

4. มีคุณธรรม จรรยาบรรณในการสอน มีความยุติธรรมกับผู้เรียนทุกคน ปฏิบัติต่อลูกศิษย์ด้วยความรักและปฏิบัติด้วยความอดทน

5. มีความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบัน และสิ่งแวดล้อมทางสังคม

6. มีความเข้าใจที่ดีเกี่ยวกับสังคมผู้เรียนและความแตกต่างระหว่างบุคคล และข้อจำกัดของพวกเขา

7. ให้ความสนใจต่อการแต่งกาย และบุคลิกภาพโดยทั่วไปของตนเองและศิษย์

8. มีความสามารถด้านการพูดและศาสตร์ทางด้านร้อยกรอง ร้อยแก้ว และวรรณคดีทั่วไป

9. มีทักษะ ความจริงใจ และความเสียสละที่ยิ่งใหญ่ในการชี้นำจิตวิญญาณของเด็กสู่แนวทางวิชาความรู้และประสบการณ์ที่ถูกต้อง

10. รู้จักใช้เทคนิคและวิธีการสมัยใหม่ในการจัดการเรียนการสอน และสามารถประยุกต์ใช้ในสื่อการสอน

11. ต้องวางตนให้เป็นคนซื่อสัตย์สุจริตและเที่ยงธรรม เป็นที่ไว้วางใจของบุคคลทั่วไป ไม่พูดจากลับกรอกหรือหน้าไหว้หลังหลอกและแม้ว่าเราได้แต่งตั้งให้เป็นผู้ชี้ขาดในเรื่องหนึ่งเรื่องใดก็จงวินิจฉัยด้วยความเที่ยงธรรม

12. ต้องเป็นผู้พูดที่พูดสัจจะ ไม่น้อโก่ง หรือเบียดบังเอาคำพูดของผู้อื่นมาเป็นของตน
ในทางมิชอบ

13. ต้องให้อภัยซึ่งกันและกัน ไม่ผูกพยาบาทกัน ซึ่งจะเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์

14. ต้องให้เกียรติแก่ผู้อื่น ไม่ดูถูกดูหมิ่นเพื่อนร่วมงาน

15. ต้องมีความอดทนในสิ่งที่ประสบ

16. ต้องหมั่นหาความรู้วิชาเพิ่มเติม

17. สุดท้ายที่ต้องให้ความสำคัญในการสอน คือครูทั้งหลายต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับ
ความรู้ด้านจิตวิทยา ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน และทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนอย่าง
มีความสุข ที่คิดว่าครอบคลุมหลายประเด็นในข้อต้นๆ

ท้ายนี้เชื่อว่าสติปัญญาของมนุษย์นั้น ถูกแบ่งออกเป็น 4 จำพวก

- ผู้ที่รู้ว่าตนเองรู้ เขาคือปราชญ์ จงเชื่อและปฏิบัติตามเขา
- ผู้ที่รู้ว่าตนเองไม่รู้ เขาคือปราชญ์ที่นอนหลับ ดังนั้นจงปลุกเขา
- ผู้ไม่รู้และรู้ว่าตนเองไม่รู้ เขาคือผู้ต้องการการนำ ดังนั้นจงสั่งสอนเขา
- ผู้ไม่รู้และรู้ว่าตนเองรู้ เขาคือคนโง่เขลา จงทิ้งเขาไปเสีย

บทบาทและหน้าที่ของครู

ในสภาพปัจจุบัน ครูนับว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ
เพราะครูมีหน้าที่พัฒนาคน พัฒนาความคิด พัฒนาความรู้ และพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้แก่
เยาวชนของชาติ เพื่อที่พวกเขาจะได้เป็นคนที่มีคุณภาพของสังคมต่อไป ดังนั้นจึงได้กำหนด
บทบาทหน้าที่ของครูไว้ดังนี้

1. ครูจะต้องเป็นนักวิจัย เก็บข้อมูลให้ละเอียดว่าปัญหาสังคมในปัจจุบันมีอะไรที่ครู
จะต้องร่วมมือแก้ไข
2. ครูต้องเป็นนักวิเคราะห์ เมื่อหาข้อมูลมาพร้อมก็นำปัญหาเหล่านั้นมาวิเคราะห์ค้นต่อ
ของปัญหาให้ละเอียด
3. ครูต้องเป็นนักวิจารณ์ทั้งปัญหาของตนเอง ของนักเรียนและสังคมด้วยวิธีจิตวิทยาเพื่อ
ความกระจ่างของปัญหา ครูจะต้องเป็นคนกล้าที่จะแสดงว่า ครูเข้าใจปัญหาและพร้อมที่จะ
แก้ปัญหา
4. ครูจะต้องมีความสามารถนำคุณค่าของบทเรียนมาเป็นตัวเชื่อมโยงผสมผสาน

บทบาทของครูสังคมศึกษา

ปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเกือบทุกด้าน ทำให้ผู้คนบางกลุ่มปรับตัวไม่ทันต่อสภาพการเปลี่ยนแปลง จึงเกิดปัญหาในการดำเนินชีวิตและส่งผลกระทบต่อสังคมไทยปัจจุบัน เรียกว่า สังคมเกิดอาการวิกฤต อนึ่งการศึกษาและวัฒนธรรมก็มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว วิทยาการทางการศึกษาเกิดขึ้นมากมาย ด้านวัฒนธรรมจากตะวันตก หลั่งไหลเข้ามาอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการสับสนใจ การเลือกสิ่งที่ดีมีคุณค่า ทศนคติของคนปัจจุบันก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย

เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลง ระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ ครูซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่โดยตรงในการปฏิบัติการทางการศึกษาที่สำคัญยิ่ง คือ เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ วิทยาการ วัฒนธรรมและความรู้สึกนึกคิดทางสังคมให้แก่เยาวชนและเป็นผู้นำของชุมชนด้วย ย่อมจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนให้เหมาะสมกับสังคมไทยในปัจจุบัน ดังนี้

1. มีบทบาทในการประพฤติดี อยู่ในศีลธรรม เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ศิษย์
2. มีหน้าที่แก้ความเข้าใจผิดของเด็กที่เห็นผิดเป็นชอบ จึงให้เห็นว่า การกระทำความดีช่วยให้เกิดความสุขใจ
3. มีบทบาทในการอบรมศีลธรรมและยกระดับของศีลธรรมให้สูงขึ้น เพราะจริยธรรมมีคุณค่าทางด้านสังคมไทยมาก ครูจะต้องเน้นให้เด็กเห็นดีเห็นชอบ เพื่อให้เด็กเห็นว่าศีลธรรมเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองและสังคมอย่างไร เพราะผู้ที่มีจิตใจสูงย่อมจะช่วยให้เกิดความสันติสุขในสังคม
4. มีบทบาทช่วยให้คนไทยมีความสามัคคี อดทน ร่วมมือกันรักษาเอกราชของชาติไว้
5. มีบทบาทให้เด็กรักชาติเอกราชของคนไทยไว้ เช่น นับถือในความเป็นชาติเดียวกัน ยึดมั่นในองค์พระมหากษัตริย์ เน้นในสิ่งที่ต้องรักษาร่วมกัน เพื่อความสำนึกที่เป็นคนไทยร่วมกัน
6. มีบทบาทเข้าใจสถานการณ์ของประเทศชาติ และของโลก ต้องกล้าที่จะกำจัดความไม่ชอบธรรมอันมีขึ้นในวงการศึกษาให้หมดไปและสามารถที่จะแนะแนวทางและเป็นที่ปรึกษาที่ฉลาดให้แก่เด็กได้
7. มีบทบาทสร้างสรรค์สิ่งที่ถูกต้องดีงามขึ้นในสังคมไทย
8. มีบทบาททางการเมือง มีความรู้ลัทธิการเมืองต่างๆ และเข้าใจแจ่มแจ้งถึงลัทธิการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ประเทศไทยยึดถือเป็นแนวทางในการปกครอง เพื่อที่จะแนะแนวทางให้แก่เด็กและชุมชนได้อย่างถูกต้อง
9. มีบทบาทชี้แนะให้เยาวชนทันต่อสถานการณ์ต่างๆ และใช้วิธีแก้ปัญหาอย่างฉลาด ไม่ก่อให้เกิดการกระทบกระทั่งต่อความสงบสุขของประชาชนส่วนใหญ่

10. เข้าใจเป้าหมายของการศึกษาของชาติว่าต้องการพลเมืองชนิดใด ลักษณะใดและมีบทบาทในการสอนและแนะแนวเพื่อให้เยาวชนเป็นไปตามที่ประเทศชาติปรารถนา

11. เข้าใจแนวความคิดที่เคลื่อนไหว เกี่ยวกับการศึกษาของประเทศไทย และพยายามปฏิบัติให้ได้ผล เช่น นโยบายให้การศึกษาแก่มวลชนที่ไม่มีโอกาสศึกษาในโรงเรียน เพื่อให้ได้มีโอกาสศึกษาเท่าเทียมกันในสังคมไทย หรือต้องเข้าใจการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จว่า คือ การศึกษาแบบมุ่งสอนให้เกิดประโยชน์หลายอย่าง เพื่อนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน และรู้วิธีแก้ปัญหาในการทำมาหากิน ฯลฯ นโยบายเกี่ยวกับการศึกษานี้ ครูสังคมศึกษาจำเป็นต้องติดตามศึกษาให้ทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อนำความรู้ไปสู่เด็กและชุมชนเจริญพัฒนาขึ้น

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษา

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษานั้น นักการศึกษาได้นำเสนอไว้ดังนี้ นวลจิตต์ เขาวงกตพิงส์ (2538, หน้า 66) สรุปถึงรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ไว้เป็น 8 กลุ่ม ดังนี้

1. รูปแบบการสอนแบบเอกัตถภาพ มีลักษณะที่สำคัญ คือ

1.1 เน้นการตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลในเรื่องความสนใจและความสามารถ

1.2 ผู้เรียนแต่ละคนมีโปรแกรมการเรียนรู้เป็นของตนเอง

1.3 ผู้เรียนจะต้องได้รับผลการเรียนของตนเป็นระยะๆ อย่างสม่ำเสมอ ตามลำดับขั้นตอนเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจในการเรียนครั้งต่อไป

1.4 มีขั้นตอนที่สำคัญ คือ ผู้สอนต้องมีการวินิจฉัยผู้เรียน จะต้องมีการกำหนดโปรแกรมการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นรายบุคคล และมีการให้ข้อมูลย้อนกลับตามขั้นตอนเป็นระยะๆ อย่างสม่ำเสมอ

2. รูปแบบการจัดการสอนแบบหน่วย มีลักษณะที่สำคัญ คือ

2.1 เป็นการรวบรวมบูรณาการเนื้อหาต่างๆ เข้ามาเป็นวิชาเดียวกันอย่างสัมพันธ์กัน แล้วหาวิธีสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหา มาใช้กับการสอนแต่ละหน่วยเป็นการลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาให้ลดน้อยลง การบูรณาการนั้นจะต้องกระทำทั้งเนื้อหาและกระบวนการ

2.2 ตั้งอยู่บนพื้นฐานความต้องการของผู้เรียนและสังคม

2.3 มีกระบวนการที่เน้นเรื่องการคิดแก้ปัญหาและเน้นหลักจิตวิทยาในการจูงใจและปฏิสัมพันธ์

3. รูปแบบการจัดการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ มีลักษณะที่สำคัญคือ
 - 3.1 เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ประกอบด้วยศูนย์ย่อยๆ เพื่อให้โอกาสผู้เรียนทุกคนได้เข้าร่วมในกิจกรรมเนื้อหาครบถ้วน
 - 3.2 ผู้เรียนทำกิจกรรมตามที่กำหนด โดยใช้สื่อประสมที่จัดไว้เป็นรูปของชุดการสอน
 - 3.3 ผู้เรียนทำกิจกรรมการเรียนรู้ครบทุกศูนย์ย่อย เพื่อให้ได้เนื้อหาครบตามที่กำหนด
4. รูปแบบการจัดการสอนแบบกลุ่มสัมพันธ์ มีลักษณะที่สำคัญ คือ
 - 4.1 เน้นพฤติกรรมตัวผู้เรียนและกลุ่มให้เรียนจากกันและกัน ให้เกิดการค้นพบความรู้ได้เอง
 - 4.2 สอนเนื้อหาโดยการวิเคราะห์ของกลุ่ม
5. รูปแบบการจัดการสอนแบบโครงการมีลักษณะที่สำคัญ คือ
 - 5.1 สอนโดยใช้ปัญหาความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน
 - 5.2 ผู้เรียนเป็นผู้กำหนดโครงการที่ชัดเจน
 - 5.3 ผู้เรียนปฏิบัติตามโครงการ โดยเน้นกระบวนการควบคุมกำกับผลงาน
 - 5.4 มีครูเป็นผู้ทำหน้าที่แนะแนวทางและให้คำปรึกษา
 - 5.5 ประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญคือ การอภิปรายเรื่อง กำหนดหัวข้อโครงการ เขียนโครงการ ลงมือปฏิบัติ โดยมีการประเมินผลเป็นระยะเพื่อการปรับปรุง และการประเมินโครงการ
6. รูปแบบการจัดการสอนแบบจุลภาค มีลักษณะที่สำคัญ คือ
 - 6.1 เป็นการสอนที่จัดเพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะสำคัญที่ต้องใช้ในการสอน โดยผู้เรียน ฝึกการสอนทีละทักษะ โดยจัดให้ผู้เรียนได้ฝึกในสถานการณ์จริงที่ย่นย่อทั้งเวลา ขนาดของชั้นเรียนและเนื้อหา
 - 6.2 มีการให้ข้อมูลย้อนกลับในทันที
7. รูปแบบการจัดการสอนเป็นคณะ มีลักษณะที่สำคัญ คือ
 - 7.1 เป็นการสอนที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เห็นแบบอย่างหรือได้รับประโยชน์สูงสุดจากครูผู้มีความสามารถแตกต่างกันมากกว่า 1 คน
 - 7.2 มีครูตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป รับผิดชอบร่วมกันในการวางแผน และการดำเนินการจัดการเรียนการสอนและการประเมินผล
 - 7.3 คณะครูจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนทุกครั้ง
8. รูปแบบการจัดการสอนสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน และระดับประถม มีลักษณะที่สำคัญ คือ ให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการเล่น รูปแบบของการสอนในกลุ่มนี้ได้แก่

8.1 การจัดการเรียนการสอนแบบเรียนปนเล่น (Play Way)

8.2 การจัดการเรียนการสอนแบบ Montessori ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มวิธีสอน 3 กลุ่มใหญ่ คือ

1. กลุ่มวิธีสอนที่มีผู้สอนเป็นศูนย์กลาง ได้แก่ วิธีสอนแบบบรรยาย วิธีสอนแบบสาธิต และวิธีสอนแบบทบทวน
2. กลุ่มวิธีสอนที่มีผู้เรียนหรือกิจกรรมเป็นศูนย์กลาง ได้แก่ กลุ่มวิธีสอนให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ กลุ่มวิธีสอนให้ผู้เรียนฝึกกระบวนการคิด กลุ่มวิธีสอนให้ผู้เรียนฝึกกระบวนการแก้ปัญหา กลุ่มวิธีสอนให้ผู้เรียนเล่นและแสดง กลุ่มวิธีสอนให้ผู้เรียนทำกิจกรรมนอกห้องเรียน
3. กลุ่มวิธีสอนที่มีสื่อเป็นศูนย์กลาง ได้แก่ วิธีสอนแบบชมและฟังสื่อ วิธีสอนโดยใช้ใบช่วยสอนและวิธีสอนโดยใช้บทเรียนสำเร็จรูป

นอกจากนี้ ระพีพรรณ เอกสุภาพันท์ (2539, หน้า 58) ได้กล่าวถึงแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษาไว้ว่า องค์ประกอบของการเรียนการสอนที่สำคัญ นอกจากตัวครูผู้สอนและนักเรียนแล้ว ก็มีกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพราะเป็นส่วนที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนได้ กระบวนการจัดการเรียนการสอนนั้นมีหลายรูปแบบด้วยกัน แต่ละรูปแบบจะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน ดังนั้นครูควรเลือกให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือใช้ให้ตรงกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมในแต่ละบทเรียน และควรคำนึงถึงการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่มีคุณสมบัติ 3 ด้าน คือ คุณสมบัติด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านเจตคติ ค่านิยมและคุณภาพ อันเป็นจุดประสงค์และเป้าหมายของการเรียนการสอนสังคมศึกษา

การแบ่งรูปแบบการสอนในวิชาสังคมศึกษา

1. แบ่งโดยยึดการเน้นประโยชน์ที่นักเรียนจะได้รับ ได้แก่ การสอนที่เน้นข้อมูลและเนื้อหาสาระ เป็นการสอนที่เน้นครูเป็นศูนย์กลาง แต่นักเรียนมีส่วนร่วมด้วย และการสอนที่เน้นการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอน

2. แบ่งโดยยึดจำนวนผู้เรียนหรือการจัดกลุ่มผู้เรียนเป็นเกณฑ์ ได้แก่ การสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นกลุ่มใหญ่ การสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อย และการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นรายบุคคล

ในการจัดรูปแบบการเรียนการสอนแต่ละรูปแบบนั้น มีเทคนิคในการจัดหลายวิธี โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษา การเน้นทักษะกระบวนการเพื่อพัฒนาทักษะในวิชาสังคมศึกษา ซึ่งแบ่งไว้ 3 ลักษณะ คือ

1. ทักษะทางวิชาการ (Academic Skills) บางแห่งเรียกว่า ทักษะการทำงานและการเรียนรู้ ประกอบด้วยทักษะการอ่าน การสังเกต การเขียน การพูด การฟัง การรวบรวม ข้อมูลเค้าโครงเรื่องที่ศึกษา การอ่านและตีความ วัสดุ กราฟฟิกและแผนที่ การใช้วัสดุ การอ้างอิงและแหล่งความรู้ประเภทต่างๆ การจดบันทึก

นักเรียนหรือผู้ที่มีทักษะกระบวนการจะมีลักษณะดังนี้

1. รู้และใช้แหล่งความรู้หรือข้อมูลเป็น
2. ทำรายงานได้ดี เพราะเค้าโครงเรื่องเป็นไปตามลำดับมีความต่อเนื่องรายงานหรือพูดเป็นที่เข้าใจของผู้ฟัง
3. อ่านวัสดุสื่อสารทางสังคมศึกษาอย่างมีจุดประสงค์ เช่น เพื่อหาแนวคิดหลักสำคัญ เพื่อหาข้อมูลเฉพาะ เพื่อคาดคะเน เพื่อค้นหาข้อคิดของผู้เขียน เพื่อเปรียบเทียบหรือหาข้อแตกต่าง
4. ใช้แผนที่ ลูกโลก แผนภูมิ รูปภาพ อุปกรณ์ต่างๆ เป็นและถูกต้อง รวมทั้งตีความและหาข้อมูลหรือเพื่อนำเสนอข้อมูล
5. เรียบเรียงข้อมูลเป็นโครงสร้างที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ได้ในรูปต่างๆ เช่น เป็นโครงเรื่องแผนภูมิ แยกประเภทข้อมูล จัดรวบรวมแนวคิด เหตุการณ์หรือข้อเท็จจริง ตามลำดับ จดบันทึกและเตรียมข้อสรุปได้
6. ศึกษาหรือสืบค้นหาคำตอบในปัญหาที่สนใจด้วยตนเอง

2. ทักษะทางปัญญา (Intellectual Skills) เป็นทักษะทางสมองที่ใช้เหตุผลในการปฏิบัติเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์หรือเกิดการเรียนรู้ ซึ่งทักษะกระบวนการที่ต้องทำต่อเนื่องกันเป็นระบบทักษะทางปัญญา ได้แก่

ทักษะการสืบสอบ (Inquiry Skills) ในเชิงสังคมศาสตร์ ประกอบด้วย การอ่าน การฟัง การพูด การสร้างมโนทัศน์ การสังเกต การรวบรวม จัดข้อมูล การศึกษาและเข้าใจมโนทัศน์ของเวลาและสถานที่ การสังเกต การแปลความหมายกราฟ แผนภูมิ การสรุป

ทักษะการสืบสอบค่านิยม (Value Inquiry) ประกอบด้วย การสังเกต การวิเคราะห์ ประเด็นความคิด การแยกข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็น การตรวจสอบข้อคิด การอ่านอย่างวิพากษ์วิจารณ์ การพิจารณาและปกป้องจุดยืนหรือข้อสรุปของตน

ทักษะการตัดสินใจ (Decision-Making Skills) ประกอบด้วย การกำหนดข้อสรุปทั่วไป และประเมินความถูกต้องของข้อสรุป กำหนดข้อเลือกของแนวทางปฏิบัติ การใช้ข้อสรุปเพื่อคาดคะเนหรือพยากรณ์ผลของข้อเลือกหรือแนวทางปฏิบัติ ค่านิยมสัมพันธ์กัน แนวทางปฏิบัติที่เลือกให้เหตุผลประกอบหรือสนับสนุนแนวทางปฏิบัติที่ได้เลือก

ทักษะการปฏิบัติหน้าที่พลเมืองดี (Citizen Action Skills) ประกอบด้วยการทำงานร่วมกับผู้อื่นในกลุ่มการสื่อสารโดยการพูดและเขียน การโน้มน้าว การประนีประนอมและการต่อรอง การสร้างความร่วมมือกับผู้อื่นทั้งรายบุคคลและกลุ่ม การติดต่อประสานสัมพันธ์ให้ประชาชนกลุ่มใหญ่เกิดความห่วงใยผูกพันทางสังคม

นักเรียนหรือผู้ที่มีทักษะทางปัญญาและใช้ทักษะทางนี้เป็น จะมีลักษณะเป็นผู้มีความสามารถ ดังนี้

1. นิยามและกำหนดปัญหาที่เผชิญได้
2. ตั้งสมมติฐานหรือคำตอบชั่วคราวเพื่อทดสอบได้
3. วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล
4. แยกข้อเท็จจริงและความคิดเห็นออกจากกัน รู้วิธีแยกข้อมูลเกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นกับข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องมองเห็นอคติในวัสดุสารการอ่านที่โน้มน้าวใจและโฆษณาชวนเชื่อ
5. แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลได้
6. เปรียบเทียบและแยกข้อคิดเห็นที่แตกต่างกันได้
7. เห็นความสำคัญและเข้าใจองค์ประกอบด้านค่านิยม

3. ทักษะทางสังคม (Social Skills) หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะทำงานและดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ บางคนเรียกว่า ทักษะทางมนุษยสัมพันธ์ (Human Relation Skills)

ทักษะทางสังคม ได้แก่

3.1 ทักษะการทำงานร่วมกันในกลุ่มหรือทักษะกระบวนการกลุ่ม (Group Process Skills) ประกอบด้วยความร่วมมือและแสดงความคิดเห็นในการอภิปรายของกลุ่มอย่างสร้างสรรค์ การทำงานส่วนที่ได้รับมอบหมายอย่างรับผิดชอบ ความสามารถในการเป็นผู้ทำและผู้ตามที่ดี การสื่อสารกับสมาชิกในกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ การเคารพสิทธิและความคิดเห็นของผู้อื่น

3.2 ทักษะการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคม (Social Living Skills) เป็นความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างมีมนุษยสัมพันธ์อันดี และมีน้ำใจ การเคารพระเบียบกติกา วัฒนธรรมประเพณีของสังคม การเป็นผู้มีมารยาทที่ดี รู้จักปฏิบัติตนเหมาะสม การมีความโอปอ้อมอารีและเอื้อเฟื้อ การมีจิตสำนึกทางสังคม ดังนี้

นักเรียนหรือผู้ที่มีทักษะทางสังคม จะมีลักษณะและความสามารถ ดังนี้

1. ฟังผู้อื่นอย่างสนใจและชื่นชม
2. เป็นผู้ร่วมสนทนาที่ดีและมีความยาว
3. ร่วมงานอย่างดีและรับผิดชอบในคณะกรรมการหรือกลุ่ม

4. ปฏิบัติตนตามมารยาทในวัฒนธรรมของตนและสากลอย่างมีประสิทธิภาพ (มีมารยาทตามมาตรฐานของสังคม)

5. แสดงความชื่นชมต่อผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม
6. อภิปรายแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์
7. แสดงความเป็นมิตร มีเมตตา สนใจ จริงใจ
8. เป็นผู้นำและผู้ตามในฐานะสมาชิกของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ
9. ร่วมสร้างความผูกพันทางสังคมแก่สาธารณชน
10. เข้าใจและเคารพในสิทธิของผู้อื่น
11. มีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ฯลฯ

วีระวัฒน์ พูลทวี (2538, หน้า 98) จำแนกรูปแบบวิธีสอนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาออกเป็น 3 แบบ พอสรุปได้ คือ

1. วิธีสอนที่ชี้คครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher - Centered Method) หมายถึง ครูเป็นผู้สอน ถ่ายทอดความรู้ เป็นผู้วางแผนการสอน ควบคุมเนื้อหา วัดผล และดำเนินการทุกๆ วิธี เพื่อต้องการให้เด็กมีความรู้ ส่วนใหญ่ครูจะใช้วิธีบรรยาย ให้เด็กจดเนื้อหาสั้นๆ ที่สำคัญ (Note Taking) และกำหนดให้อ่านหนังสือประกอบ เป็นวิธีสอนแบบปาฐกถา วิธีสอนแบบนี้ ได้แก่

1.1 วิธีสอนแบบบรรยาย หรือ ปาฐกถา (Lecture Method) หมายถึง การพูดการเล่าหรือการบรรยายเรื่องใดเรื่องหนึ่งแก่ผู้ฟัง เป็นการให้เนื้อหา หรือประสบการณ์ทางอ้อมแก่ผู้เรียนให้ได้แนวคิดในด้านต่างๆ ตามความเป็นจริง เป็นลักษณะของการเรียนรู้ที่ได้จากการฟังเป็นส่วนใหญ่ ครูผู้สอนมีจุดประสงค์จะให้ผู้เรียนได้รับฟัง รับรู้ เกิดความเข้าใจ และเกิดการเรียนรู้ขึ้น โดยมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและสามารถนำสิ่งที่ได้รับไปประยุกต์ใช้

1.2 วิธีสอนแบบอธิบาย (The Expository Method) หมายถึง การบอก การอธิบาย หรือการแปลความหมาย เป็นวิธีสอนที่ผสมผสานระหว่างวิธีสอนแบบบรรยายกับวิธีอธิบายเหตุผล เพื่อนำไปใช้ประกอบในวิธีสอนอื่นๆ เกือบทุกวิธี

1.3 วิธีสอนแบบใช้ตำรา (Textbook Method) ส่วนใหญ่จะใช้กิจกรรมการอ่าน

2. วิธีสอนแบบชี้คนักเรียนเป็นศูนย์กลาง (Pupil - Centered Method) หมายถึง การให้นักเรียนเป็นผู้ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง เป็นผู้วางแผนบทเรียน ดำเนินการค้นคว้าหาความรู้ สรุปผลออกมาเป็นกฎเกณฑ์ ครูเป็นเพียงผู้แนะนำไปสู่การค้นคว้า แนะนำอุปกรณ์ (Teaching is Guiding to Discovery) จนนักเรียนได้ทราบได้พบความรู้ด้วยตัวเองของเขาเองเท่านั้น ได้แก่

2.1 วิธีสอนแบบแก้ปัญหา (Problem Solving Method) หรือวิธีสอนแบบวิทยาศาสตร์ เป็นวิธีสอนสำคัญและมีประโยชน์มาก

2.2 วิธีสอนแบบสืบสอบ (Inquiry Method) หมายถึงการสอนโดยวิธีการให้ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ครูอาจไม่บอกอะไรแก่นักเรียน ตั้งแต่ปัญหา ทฤษฎีและวิธีการแก้ปัญหาข้อสำคัญในการสอนโดยวิธีนี้มุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนรู้จักวิธีเรียน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้ที่ได้มาโดยการคิดและค้นคว้าของผู้เรียนเองให้มากที่สุดที่จะทำได้

3. วิธีสอนแบบครูและนักเรียนร่วมกัน (Co-operative Group Method) หมายถึง การสอนที่ครูและนักเรียนจะร่วมกันในการจัดบทเรียน วางแผน ค้นคว้าหาความรู้ สรุปผลออกมาเป็นความรู้ การสอนแบบนี้จะถือเอากลุ่มเป็นหลัก ความเห็นของกลุ่มเป็นอันถูกต้อง เน้นการทำงานเป็นพวกเป็นหมู่

3.1 วิธีสอนแบบบทบาทสมมติ (Role Playing Method) เป็นการฝึกให้ผู้แสดงได้ประสบกับสถานการณ์จริงในสภาพของการสมมติขึ้นมา ทั้งนี้เพื่อฝึกให้ผู้เรียนได้ทดลองและเรียนรู้ที่จะปรับพฤติกรรมของตนอย่างมีประสิทธิภาพในสภาวะต่างๆ

3.2 วิธีสอนแบบสถานการณ์จำลอง (Simulation Method) หมายถึง การจัดการเรียนการสอนโดยการจัดกลุ่มปัญหาต่างๆ ขึ้นในสถานการณ์จำลอง เพื่อใช้เป็นบทเรียนหรือแบบฝึกหัดทดสอบความสามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองพร้อมกันไปในขณะที่เดียวกัน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในลักษณะการคิดแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผลในสถานการณ์ต่างๆ หรือในสถานการณ์บางอย่าง

3.3 การสอนแบบอภิปราย (Discussion Method) หมายถึง การที่บุคคลกลุ่มหนึ่งมีเจตนาร่วมกันในการพิจารณาเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยการช่วยกันแสดงความคิดเห็นหรือให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ

ความเป็นครูสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ความสามารถในการเป็นแบบอย่างอันนำผู้เรียนไปสู่แนวทางที่พึงประสงค์ตามหลักการกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาและวัฒนธรรม

1. เป็นแบบอย่างของการเป็นพลเมืองดีและมีจิตสาธารณะ

- เชื่อและศรัทธาในหลักการประชาธิปไตย มีเหตุ มีผล เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น และเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

- ใช้หลักการของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต

- มีสามัคคีธรรม การวาระธรรมและทำงานเป็นหมู่คณะ เห็นแก่ส่วนรวม

- มีความเป็นไทย รู้คุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทย รักท้องถิ่น รักความ

เป็นไทย

- พัฒนาให้ผู้เรียนให้สามารถพัฒนาและแก้ปัญหาท้องถิ่นได้

- เคารพความหลากหลายทางชาติพันธุ์

- ความเป็นประชาชาติ
 - ความเป็นประชาคม
2. ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ในการแสวงหาความรู้และเทคนิค วิธีการใหม่ๆ ในสาระสังคมศาสตร์
 อันนำไปสู่การจัดการเรียนรู้
- รอบรู้ ทันสมัย ทันเหตุการณ์
 - สืบค้น แสวงหาความรู้ ข่าวสารเพื่อพัฒนาตนเองและผู้เรียน
 - การใช้สื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้เพื่อการศึกษา
3. เป็นนักคิดเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข
- เป็นนักคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ วิจัย ญาณ แก้ปัญหา สร้างสรรค์ คิดบูรณาการ
 - มีความกล้าทางจริยธรรม มีวิสัยทัศน์
4. ศรัทธาและภาคภูมิใจในความเป็นครูสังคมศึกษา
- รักและศรัทธาในวิชาชีพครู ร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์
 - มุ่งมั่นในการปลูกฝังและพัฒนาผู้เรียนและชุมชนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์
 - วางตัวเหมาะสม แต่งกายถูกกาลเทศะ
 - มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม

ความหมายของจริยธรรม

มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” ไว้ดังนี้

พระราชชัยกวี (ภิกขุพุทธทาส อินทปัญโญ) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า จริยธรรมแปลว่า เป็นสิ่งที่พึงประพฤติ จะต้องประพฤติ ส่วนศีลธรรมนั้นหมายถึง สิ่งที่กำลังประพฤติอยู่หรือประพฤติแล้ว จริยธรรมหรือ ethics อยู่ในรูปของปรัชญา คือ สิ่งที่ต้องคิดต่องาน ส่วนเรื่องศีลธรรมหรือ morality นี้ต้องทำอยู่จริงๆ เพราะเป็นปัญหาเฉพาะหน้า

จรัส ดวงธิดา ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า จริยธรรมมีความหมายตามหลักพระพุทธศาสนาว่าเส้นบรรทัด และเครื่องกล่อมเกล่าให้มนุษย์เคลื่อนไหว ประพฤติปฏิบัติทางกาย วาจาและใจอย่างมีกติกา

จริยธรรม หมายถึง แนวทางการประพฤติดี ประพฤติชอบทั้งหมด วาจาและจิตใจเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546, หน้า 291) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า ธรรมที่เป็นข้อประพฤติ ปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม

พระธรรมปิฎก (2543, หน้า 1 – 28) ได้กล่าวว่า “จริยธรรม คือ การดำเนินชีวิตที่ดีงามที่ประเสริฐเป็นพรหมะ ทั้งนี้ต้องมีการศึกษา คือ ฝึกฝน เรียนรู้และพัฒนาเมืองคัมภีร์ประกอบ 3 ประการ คือ ศีล สมาธิและปัญญา”

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2544, หน้า 149) ได้สรุปไว้ว่าจริยธรรม คือ กริยาที่ควรประพฤติ หมายถึง ประพฤติดี ประพฤติดชอบ อยู่ในหลักธรรม 10 ประการ คือ กายชอบ 3 วาจาชอบ 4 และทางจิตใจหรือคิดชอบ 3 อันเป็นข้อควรทำหรือละเว้นทำชั่ว ทางกาย คือ เว้นจากการฆ่าการทำลายชีวิตทั้งคนและสัตว์ เว้นจากการถือเอาทรัพย์สินของที่เจ้าของไม่ได้ให้ และไม่ล่วงละเมิดของรักผู้อื่น ทางวาจา คือ จงดเว้นการพูดปด พูดส่อเสียดยุยง พูดคำหยาบและพูดเหลวไหล ไร้สาระ ส่วนทางใจ คือ ไม่คิดโลภอยากได้ของผู้อื่น ไม่คิดพยาบาทปองร้ายและมีความคิดถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

ธีระพร อวรรณโณ (อ้างใน นารี จิตรรักษา, 2549, หน้า 125) ให้ความหมายจริยธรรมว่า หมายถึง กฎเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกการกระทำที่ดี จากการกระทำที่ชั่ว การกระทำที่ถูกจากการกระทำที่ผิด และการกระทำที่ควรจากการกระทำที่ไม่ควร

ไสว มาลาทอง (2542, หน้า 5) ให้ความหมายไว้ว่าจริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติหรือหลักธรรมคำสอนอันเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์

พระวราศักดิ์ วรธมโม (2540, หน้า 107) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมคือ ธรรมที่ควรประพฤติต่อสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ไม่เบียดเบียนด้วยกาย วาจา ใจ ต้องรู้จักผิดชอบชั่วดี จงดเว้นสิ่งที่ควรเว้น ประพฤติสิ่งที่ควรประพฤติ

พรนพ พุกกะพันธ์ (2544, หน้า 6) ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่ควรประพฤติและประพฤติเหมาะสมในสิ่งที่ถูกต้อง ซึ่งสังคมยอมรับ เพื่อการร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขร่มเย็น

สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ (2545, หน้า 182) ได้ให้ความหมายว่า จริยธรรม (Ethic) หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อควรประพฤติปฏิบัติที่กำกับอยู่ในจิตใจของคนซึ่งถ้าผู้ใดที่ประพฤติดีก็จะส่งผลให้เกิดสันติสุขแก่สังคมหรือคนที่ปฏิบัติตามเกณฑ์ทางศีลธรรมก็คือคนมีจริยธรรม

คำว่า "จริยธรรม" แยกออกเป็น จริย + ธรรม ซึ่งคำว่า จริย หมายถึง ความประพฤติหรือกริยาที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า ธรรม มีความหมายหลายประการ เช่น คุณความดี, หลักคำสอนของศาสนา, หลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น "จริยธรรม" จึงมีความหมายตามตัวอักษรว่า "หลักแห่งความประพฤติ" หรือ "แนวทางของการประพฤติ"

จริยธรรม เป็นสิ่งที่ควรประพฤติ มีที่มาจากทฤษฎีหรือคำสั่งสอนของศาสนา หรือใครก็ได้ที่เป็นผู้มีจริยธรรม และได้รับความเคารพนับถือมาแล้ว

ลักษณะของผู้มีจริยธรรม ผู้มีจริยธรรมจะเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีความเพียรพยายามประกอบความดี ละอายต่อการปฏิบัติชั่ว
2. เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม และมีเมตตากรุณา
3. เป็นผู้มีสติปัญญา รู้ลึกตัวอยู่เสมอ ไม่ประมาท
4. เป็นผู้ใฝ่หาความรู้ ความสามารถในการประกอบอาชีพ เพื่อความมั่นคง
5. เป็นผู้ที่รัฐสามารถอาศัยเป็นแกนหรือฐานให้กับสังคม สำหรับการพัฒนาใดๆ ได้

โดยทั่วไป จริยธรรม มักอิงอยู่กับศาสนา ทั้งนี้เพราะคำสอนทางศาสนามีส่วนสร้างระบบจริยธรรมให้สังคม ดังคำกล่าวของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่ว่า “จริยธรรมของสังคมไทย ขึ้นอยู่กับระบบศีลธรรมของพุทธศาสนา ศาสนาพุทธกำหนดหลักในการปฏิบัติในชีวิตประจำวันไว้ อย่างไร นั่นหมายความว่า ได้กำหนดหลักจริยธรรมไว้ให้ปฏิบัติอย่างนั้น” แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า จริยธรรมอิงอยู่กับหลักคำสอนทางศาสนาเพียงอย่างเดียว แท้ที่จริงนั้นจริยธรรมยังรากอยู่บนขนบธรรมเนียมประเพณี โดยนัยนี้ บางคนเรียกหลักแห่งความประพฤติอันเนื่องมาจากคำสอนทางศาสนาว่า “ศีลธรรม” และเรียกหลักแห่งความประพฤติอันพัฒนามาจากแหล่งอื่นๆ ว่า “จริยธรรม”

จากความหมายของจริยธรรมที่กล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง แนวทางหรือกฎเกณฑ์ในการประพฤติที่ถูกต้องดีงามที่บุคคลพึงกระทำต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม เป็นปฏิบัติสิ่งที่ดีงาม ออกมาทั้งกาย วาจาและจิตใจ เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุข และความเจริญก้าวหน้าต่อตนเองและสังคม เมื่อผู้ใดปฏิบัติตามแนวจริยธรรมแล้วสังคมส่วนใหญ่จะชอบและพอใจ มีความรู้สึกที่ดีต่อผู้ปฏิบัติ

แนวทางการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมที่กำหนดโดยรัฐบาล จากคุณสมบัติของผู้มีจริยธรรมดังกล่าว แสดงถึงความเป็นคนมีคุณภาพ มีภาวะความเป็นผู้นำ อันเป็นที่ต้องการขององค์กรและสังคมทุกระดับ รัฐบาลไทยได้เห็นความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพของประชาชนในด้านจริยธรรมและคุณธรรมในสังคม จึงได้บรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 8 โดยเน้นการพัฒนาจิตใจในลักษณะที่สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน ซึ่งผลที่ปรากฏในปัจจุบันก็คือ มีการเผยแพร่ธรรมะทางสื่อต่างๆ มากมาย วัฒนาอารามก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมส่วนช่วยในการอบรมสั่งสอนด้วย จริยธรรมเป็นจริยสมบัติ หน่วยงานต่างๆ ก็ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี คนไทยวัยหนุ่มสาวและเยาวชนได้ให้ความสนใจเป็นจำนวนมาก จากที่เห็นได้จากสื่อและข่าวต่างๆ เนื่องจากจริยธรรมเป็นคุณสมบัติที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการวัดคุณภาพของคน ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชากรทั้งประเทศ รัฐบาลจึงได้กำหนดแนวทางการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมไว้ดังนี้

1. พัฒนาจิตใจประชากรกลุ่มเป้าหมาย โดยให้ผู้นำแต่ละกลุ่มเป็นผู้บริหารเปลี่ยนแปลง
2. ให้สถาบันของสังคมและครอบครัวทำหน้าที่อันถูกต้อง ชอบธรรมของตนเอง แก้ไขข้อบกพร่องโดยรีบด่วน
3. บรรลุการพัฒนาจิตใจในหลักสูตร การฝึกอบรมทุกหลักสูตร และให้ดำเนินการพัฒนาต่อเนื่องต่อไป
4. ให้มีการพัฒนาวิธีปลูกฝัง อบรม สั่งสอนศีลธรรม จริยธรรม ตามความเหมาะสมของกลุ่มเป้าหมายให้เป็นที่น่าสนใจ
5. สร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมของสังคมอันได้แก่ ศิลปะ วัฒนธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ถูกต้องดีงามตามหลักศีลธรรมและจริยธรรม

นอกจากการพัฒนาของรัฐบาลดังกล่าว องค์การควรได้ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรขององค์การในวิธีเดียวกันในองค์การอีกแห่งหนึ่ง เพื่อให้บุคลากรขององค์การเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่พึงประสงค์ขององค์การและประเทศชาติโดยแท้จริง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยวิธีดังกล่าวอาจเป็นส่วนหนึ่งสำหรับการพัฒนาองค์การที่สำคัญก็คือองค์การควรให้มีการสร้างบรรยากาศหรือสภาวะแวดล้อมในการทำงานให้ดีขึ้น ดังเช่นไม่ให้คนมีงานทำมากเกินไปหรือน้อยเกินไป การพิจารณาความดีความชอบให้มีความยุติธรรมและส่งเสริมด้วยมนุษยสัมพันธ์ภายในองค์การด้วย ซึ่งบรรยากาศที่ดีจะช่วยการพัฒนาจิตใจ ในด้านสถาบันการศึกษาก็ควรได้มีการบรรจุหลักสูตรไว้ในหลักสูตร เพื่อเป็นการพัฒนาและให้การศึกษาแก่คนทั้งชาติ เพื่อการพัฒนาจิตใจของคนในชาติให้มีคุณภาพ

ความหมายของคุณธรรม

มีผู้ให้ความหมายคำว่า “คุณธรรม” ไว้ในทัศนะต่างๆ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546) ให้ความหมายไว้ว่า คุณธรรม หมายถึงสภาพคุณงามความดี

สุมน อมรวิวัฒน์และคณะ (2529) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรม (Virtue) คือ ความดีงามในจิตใจซึ่งทำให้เคยชินประพฤติดี ผู้มีคุณธรรมดี คือ ผู้มีความเคยชินประพฤติดีด้วยความรู้สึกลงในทางดีงาม การกระทำของคนที่ทำไปโดยไม่มีความรู้สึก ไม่มีการตัดสินใจ เช่น การกระทำของคนปัญญาอ่อนเป็นแต่เพียงพฤติกรรม (Behavior) ยังไม่ถือเป็นความประพฤติ (Conduct) พฤติกรรมที่มีมโนธรรมประพฤติดีเพราะมีการตัดสินใจเฉพาะหน้าชั่วครั้งชั่วคราว ไม่แนใจว่าจะมีคุณธรรม จะต้องมีความเคยชินประพฤติดีด้วยความรู้สึกลงในทางดีงาม จึงเรียกได้ว่ามีคุณธรรม

ประกาศิ สืหอำไพ (2531) คุณธรรม หมายถึงหลักธรรมจริยาที่สร้างความรู้สึกรักผิชอบ ชั่วดีทางศีลธรรม มีคุณงามความดีภายในจิตใจจนเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุข ความยินดี การกระทำที่ ดีย่อมได้รับผลของความดี คือ ความชื่นชมยกย่องในขณะที่การกระทำชั่วย่อมได้รับผลของความชั่ว คือ ความเจ็บปวดหรือความทุกข์ต่างๆ

กริติ บุญเชื้อ (2534) ได้ให้ความหมายของ คุณธรรม ไว้ว่า หมายถึง วิธีแห่งความดีงามใน การดำรงชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพที่ยังอยู่ในส่วนลึกของมนุษย์ยังมีคุณธรรมมากเท่าใดก็จะ ยิ่งมีความโน้มเอียงในการทำความดีมากขึ้น

ลิขิต ชีรเวทิน (2548) ได้กล่าวไว้ว่า คุณธรรม คือ จิตวิญญาณของปัจเจกบุคคล ศาสนา และอุดมการณ์เป็นดวงวิญญาณของปัจเจกบุคคลและสังคมด้วย ปัจเจกบุคคลต้องมีวิญญาณ สังคม ต้องมีจิตวิญญาณ คุณธรรมของปัจเจกบุคคลอยู่ที่การกล่อมเกลาเรียนรู้โดยพ่อแม่ สถาบัน การศึกษา ศาสนา พรรคการเมืองและองค์กรภาครัฐ

คุณธรรม คือ คุณ + ธรรมะ คุณงามความดีที่เป็นธรรมชาติ ก่อให้เกิด ประโยชน์ต่อ ตนเองและสังคม ซึ่งรวมสรุปว่คือ สภาพคุณงาม ความดีคุณธรรม คือ ความดีงามในจิตใจที่ทำให้ บุคคลประพฤติดี ผู้มีคุณธรรมเป็นผู้มีความเคยชินในการประพฤติดีด้วยความรู้สึกรักในทางดีงาม คุณธรรมเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับกิเลสซึ่งเป็นความไม่ดีในจิตใจ ผู้มีคุณธรรมจึงเป็นผู้ที่ไม่มาก ด้วย กิเลสซึ่งจะได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี

คุณธรรมตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อกล่าวถึงคุณธรรม โดยทั่วไปจะระบุชื่อคุณธรรมว่าความละเอียดถี่ถ้วน ความเมตตากรุณา ความหวังดี ความซื่อสัตย์ สุจริต ความเห็นอกเห็นใจ ความจริงใจ ความยุติธรรม ความเที่ยงตรง ความเสียสละ ความสามัคคี ความอดทน ความอดกลั้น ความขยัน การให้อภัย ความเกรงใจและอื่นๆ การฝึกฝน และปฏิบัติตน ให้มีคุณธรรม ไม่จำเป็นต้องพะวงในการเรียกชื่อคุณธรรม เพราะเป็นสิ่งที่ดีที่ทุกคนสามารถยึดถือ ปฏิบัติได้โดยไม่ต้องคำนึงว่าเป็นของลัทธิใด การฝึกฝนคุณธรรมควรฝึกตาม ความต้องการและ สภาพแวดล้อม ประเทศไทยในสมัยปัจจุบันกำลังมุ่งปลูกฝังคุณธรรมสำหรับประชาชน 4 ประการ เพื่อความร่มเย็นของชาติบ้านเมืองตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังนี้

1. การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ และเป็นธรรม
2. การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ความดีนั้น
3. การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าจะด้วยประการใด

4. การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

คุณธรรมตามแนวคิดของอริสโตเติล อริสโตเติลนักปราชญ์ชาวกรีก ได้ให้แนวทางของคุณธรรมหลักๆ ไว้ 4 ประการ คือ

1. ความรอบคอบ คือ รู้ว่าอะไรควรประพฤติปฏิบัติ อะไรไม่ควรประพฤติปฏิบัติ
2. ความกล้าหาญ คือ ความกล้าเผชิญต่อความเป็นจริง
3. การรู้จักประมาณ คือ รู้จักควบคุมความต้องการและการกระทำให้เหมาะสมกับสภาพและฐานะของตน

4. ความยุติธรรม คือ การให้แก่ทุกคนตามความเหมาะสม

การพัฒนาบุคคลด้วยคุณธรรมต้องฝึกฝนให้มีความรู้สึกระหนักว่าอะไรดี อะไรควร อะไรไม่ควร อะไรไม่ดี และปฏิบัติแต่ในทางที่ถูกที่ควรให้เป็นปกติวิสัย การพัฒนาในสิ่งดังกล่าวควรใช้สิ่งโน้มนำให้มีคุณธรรมสูง มีความระลึกได้ว่าอะไรไม่ควร และความรู้สึกตัวที่กำลังทำอะไรอยู่ ผู้หวังความสุขความเจริญและความมั่นคงแก่ตนเองและประเทศชาติ ต้องฝึกฝนตนเองให้มีคุณธรรม คุณธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นมากสำหรับบุคลากรที่พึงประสงค์ขององค์การ องค์การควรให้การส่งเสริมสนับสนุนและชักจูงให้บุคลากรขององค์การสนใจคุณธรรมและพร้อมปฏิบัติกับชีวิตการทำงานของตนเอง

จากความหมายของคุณธรรมที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึงคุณงามความดีที่สั่งสมอยู่ในจิตใจมนุษย์โดยผ่านประสบการณ์จากการได้สัมผัส ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำทางกาย วาจาและจิตใจของแต่ละบุคคล เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นและสังคม

ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม

คุณธรรม (Morality) และจริยธรรม (Ethics) เป็นคำศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียงกันทั้งในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตามที่บัญญัติไว้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542

คุณธรรม แปลว่า สภาพคุณงามความดี

จริยธรรม แปลว่า ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม

บางครั้งก็เรียกควบกันไปเป็นคุณธรรม จริยธรรม โสเกรตีส เห็นว่า คุณธรรมที่แท้จริงมีคุณค่าภายในตัวของมัน คือ ทำให้ผู้ครอบครองความดีเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เฟลโด้นะว่า คุณธรรมต้องตั้งอยู่บนความรู้ สิ่งที่ยึดถือว่าเป็นคุณธรรม เช่น ความกล้าหาญ ความพอดี ความยุติธรรม และศาสนกิจ จะไม่เป็นคุณธรรม หากสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นไม่มีความรู้เป็นส่วนประกอบที่

สำคัญ สังคมที่คนในสังคมไม่มีคุณธรรมจริยธรรม ก็จะเป็นสังคมไร้ระเบียบ มีการเบียดเบียน ละเมิดและขัดแย้งกัน

ความหมายของจริยธรรม คำว่า “จริยธรรม” แยกออกเป็น จริย + ธรรม คำว่า “จริย” หมายถึง ความประพฤติหรือกิจที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า “ธรรม” มีความหมายหลายอย่าง เช่น คุณความดี หลักคำสอนของศาสนา หลักปฏิบัติ เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น “จริยธรรม” ได้ความหมายว่า “หลักแห่งความประพฤติ” หรือ “แนวทางการประพฤติ” (พระเมธีธรรมาภรณ์, 2534: 74) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ให้คำนิยามว่า “จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็น ข้อ ประพฤติ ปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม ผลการสำมนาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ เรื่อง “จริยธรรมในสังคม ไทยปัจจุบัน” ซึ่งจัดขึ้นที่สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (AIT) ปทุมธานี เมื่อ พ.ศ. 2522 ได้สรุปนิยามไว้ว่า “จริยธรรม คือแนวทางประพฤติปฏิบัติตนเพื่อการ บรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าพึงประสงค์ ระบบจริยธรรมนั้น ประกอบด้วย

1. ความเชื่อเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ ของมนุษย์มีส่วนกำหนดโครงสร้างของจริยธรรม เช่น ถ้ามีความเชื่อว่ามนุษย์เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว ระบบจริยธรรมจะเป็นไปในลักษณะห้ามมนุษย์เอาเปรียบกัน ถ้ามีความเชื่อว่ามนุษย์มีธาตุแห่งความเป็น พุทธะซ่อนอยู่ ระบบจริยธรรมจะส่งเสริมให้พัฒนาศักยภาพนั้นเพื่อความเป็นพุทธะเบ่งบานเต็มที่

2. ความเชื่อเกี่ยวกับอุดมคติหรือความดีสูงสุด ให้ความหมายหรือความสมเหตุ สมผลแก่ระบบจริยธรรม เช่น ชาวพุทธฝ่ายมหายานบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ เพราะเชื่อว่าวิถีชีวิต เช่นนั้น ช่วยให้ตนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ในกรณีนี้ ความเป็นพระพุทธเจ้าจึงเป็นอุดมคติของเขา

3. ระเบียบปฏิบัติหรือแนวทางแห่งการดำเนินชีวิต ที่ชี้แนะว่าจะไรควรทำอะไร ไม่ควร ทำ ทั้งนี้เพื่อพาชีวิตไปสู่จุดหมายสูงสุดหรืออุดมคติ คนส่วนมากมักคิดกันว่า แนวทางแห่ง การประพฤติปฏิบัตินี้เท่านั้นเป็นจริยธรรม ที่แท้จริงจริยธรรมยังประกอบด้วย เหตุจูงใจให้คนปฏิบัติดี และเลิกละการปฏิบัติผิด

เหตุจูงใจที่ทำให้คนดำเนินตามหลักจริยธรรมหรือกฎศีลธรรม มี 3 ประการ คือ

1. ผลประโยชน์ส่วนตนเป็นเหตุจูงใจให้คนทำดีมีจริยธรรม เพราะถ้าไร้ จริยธรรม สังคม อาจดำเนินหรือล้าหลัง ทรุดโทรม กฎหมายอาจลงโทษ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน คนเราจึงมีจริยธรรม ทั้งนี้เพราะเล็งเห็นผลตอบแทนในชาตินี้หรือห้วงสวรรค์ในชาตินี้

2. ความเคารพกฎกติกาจนเป็นนิสัย ทำให้คนอยู่ในระเบียบวินัย และดำเนิน ตามหลัก จริยธรรม คนเราถูกฝึกตั้งแต่เล็กให้เชื่อฟังกฎกติกา เคารพกฎสัญญาเพราะเราเห็นว่าสัญญาต้อง เป็น สัญญา ชาวคริสต์มีศรัทธาในพระเจ้าจึงปฏิบัติตามพระบัญญัติ ชาวพุทธมีศรัทธาในพระพุทธ เจ้าจึงรักษาศีล

3. ความมีน้ำใจต่อผู้อื่น อันรวมถึงความรักเคารพผู้อื่น ทำให้คนเรารักษา คำมั่นสัญญา หรือละเว้นการเบียดเบียนผู้อื่น ข้อนี้เองสามารถกล่าวได้ว่า คนดีเพราะมีคุณธรรมประจำใจ

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า คุณธรรมและจริยธรรมหมายถึง คุณงามความดีของบุคคลที่ กระทำไปด้วยความสำนึกในจิตใจโดยได้ยึดถือจนเป็นความเคยชิน อันเป็นคุณลักษณะหรือ พฤติกรรมที่ดีงาม เป็นที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องของตนเอง ผู้อื่นและสังคม (ทั้งคำนี้บางทีก็ใช้คู่ กันว่าคุณธรรมจริยธรรม)

ความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรม

มนุษย์นับว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า และมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะมนุษย์เป็น ทรัพยากรที่สามารถเรียนรู้และรับการฝึกอบรมสั่งสอน จนสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาสร้างสรรค์ สิ่งต่างๆ ที่เป็นคุณประโยชน์ต่อโลกได้ ในการเรียนรู้และการฝึกอบรมเพื่อสะสมประสบการณ์ ของชีวิตมนุษย์ควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมไปด้วยพร้อมๆ กัน เพราะคุณธรรมและ จริยธรรมมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคนเป็นอย่างมาก อาจสรุปความสำคัญ ของ คุณธรรมจริยธรรมได้ดังนี้ วศิน อินทสระ (2539, หน้า 6)

1. ช่วยให้ดำเนินชีวิตไปด้วยความราบรื่นและสงบ ไม่พบอุปสรรค ถ้าในสังคมทุกคนมี คุณธรรม จริยธรรม สังคมของเราก็จะสงบสุขตามไปด้วย ทุกคนจะใช้เวลาที่มิทั้งหมดยกกัน พัฒนาบ้านเมืองให้เจริญมั่นคง เป็นปึกแผ่น เป็นอารยประเทศ ไม่ต้องแบ่งเวลาไปคอยระมัดระวัง อันตรายใดๆ ที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของคนเลว

2. ช่วยให้เราใช้ชีวิตอย่างมีความสุขอยู่ตลอดเวลา ไม่เพลียดัว ไม่ลืมหัด จะประพฤติปฏิบัติ สิ่งใดก็จะระมัดระวังอยู่เสมอ คุณธรรมและจริยธรรมที่มีอยู่ในตัวแต่ละคน จะเตือนสติให้รักษา เกียรติยศชื่อเสียงของตนเองและวงศ์ตระกูลไม่ไปเบียดเบียนผู้อื่น รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือผู้ที่ ด้อยโอกาสกว่า สังคมก็จะสงบสุข ประเทศชาติก็จะมั่นคง มั่นคง

3. ช่วยสร้างความมีระเบียบวินัยให้แก่บุคคลในชาติ โดยจะเป็นตัวกำหนดความ ประพฤติปฏิบัติของบุคคลให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับว่าถูกต้อง กฎเกณฑ์นั้นจะมาจากความพอใจของคนเพียงคนเดียวไม่ได้ คนเมื่ออยู่ในสังคมจะต้องพึ่งพาอาศัย ซึ่งกันและกันเป็นญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูงร่วมสังคมเดียวกัน จะอยู่คนเดียวย่อมเป็นไปไม่ได้ เมื่อ บุคคลประพฤติตามคุณธรรมจริยธรรมของสังคม ชีวิตก็จะมีระเบียบไม่ต้องพบกับอุปสรรค ถ้าทุกคน ปฏิบัติเหมือนกัน สังคมและประเทศชาติก็จะเป็นระเบียบตามไปด้วย

4. ช่วยควบคุมไม่ให้คนชั่วมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น การปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น นับว่าเป็นคุณแก่สังคม เพราะนอกจากจะเป็นตัวอย่างโดยการชี้นำทางอ้อมแล้ว ยังจะออกปาก

แนะนำสั่งสอนโดยตรงได้อีกด้วย เช่น แนะนำให้แสดงความรับผิดชอบต่อสังคม อย่าเห็นแก่ตัว อย่าเห็นแก่ได้จนสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ซึ่งส่งผลกระทบไปถึงความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติ สำหรับผู้ที่ปฏิบัติจนเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นได้นั้น ต้องปฏิบัติตัวให้เสมอต้นเสมอปลาย มิฉะนั้นผู้ที่คอยยึดเราเป็นตัวอย่างอาจหมดความศรัทธา และหมดกำลังใจสร้างคุณธรรมและจริยธรรมหันกลับไปทำความชั่วเช่นเดิมได้อีก

5. ช่วยทำให้มนุษย์นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้ร่ำเรียนมาสร้างสรรค์แต่สิ่งที่ดีมีคุณค่า ถ้ามนุษย์นำความรู้และประสบการณ์มาใช้ในการประกอบอาชีพที่สุจริต ย่อมสร้างสรรค์คุณประโยชน์ให้แก่คนทั่วไป รวมทั้งสังคมและประเทศชาติด้วย แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้ามนุษย์ขาดคุณธรรมจริยธรรม ก็จะนำความรู้และประสบการณ์ที่มีไปเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น สร้างความเสียหายให้สังคมและประเทศชาติ เพียงหวังให้ตนเองมีทรัพย์สินมีความสุข ผู้อื่นจะทุกข์อย่างไรก็ไม่คำนึงถึง

6. ช่วยควบคุมความเจริญทางด้านวัตถุและจิตใจของคนให้เติบโตไปพร้อมๆ กัน ปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูงมาก ถ้ามนุษย์นำความเจริญนี้มาใช้ในทางที่ผิด เช่น สร้างอาชญากรรมประหัตประหารกัน จนคนล้มตายลงเป็นจำนวนมาก โดยหวังความเป็นใหญ่ ความมีอำนาจความเดือดร้อนก็จะเกิดแก่คนทั่วไป แต่ถ้าผู้ผลิตเทคโนโลยีมีคุณธรรม จริยธรรม เหตุการณ์เหล่านี้ก็จะไม่เกิดสิ่งที่จะได้รับการสร้าง หรือผลิตขึ้นมาก็จะมุ่งแต่ประโยชน์ที่จะเกิดแก่คนทั่วไป เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องถ่ายภาพเอกสาร ดาวเทียม ฯลฯ เพราะมีจิตใจที่สงบจึงสร้างสรรค์แต่สิ่งที่มีคุณค่าต่อคนในสังคมและประเทศชาติ

สมพร เทพสิทธา (2542, หน้า 3-11) กล่าวถึงสิ่งที่เกี่ยวกับความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรมต่อบุคคลไว้ดังนี้

1. ทุกคนย่อมปรารถนาความสำเร็จและความสุข พรที่พระสงฆ์มักจะให้แก่ฆราวาสและพรที่ชาวบ้านมักจะอวยพรให้แก่กัน ในโอกาสต่างๆ ได้แก่ พร 4 ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ
2. พละ หรือพลัง จึงเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา เพราะการมีพลังจะทำให้ได้รับสิ่งที่ต้องการ ได้รับความสำเร็จ ได้รับความสุข
3. พลังที่ทำให้เกิดความสำเร็จและความสุข มีหลายประการ พลังที่สำคัญมี 5 ประการ คือ

3.1 พลังกาย มีสุขภาพที่สมบูรณ์ แข็งแรง พลังความรู้ มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นผู้ใฝ่ใจใฝ่พัฒนา ศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ

3.2 พลังความคิด มีความคิดที่ถูกต้อง เป็นประโยชน์สร้างสรรค์ ไม่มีความคิดฟุ้งซ่าน ความคิดที่ผิดไม่เป็นประโยชน์

3.3 พลังจิตหรือพลังสมาธิ มีจิตที่มั่นคงแน่วแน่ เป็นสมาธิ

3.4 พลังธรรมะ มีธรรมะเป็นพลังและประทีปของชีวิต

ตามที่กล่าวมาข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่า คุณธรรมมีความสำคัญต่อชีวิตส่วนบุคคล เพราะทำให้เขาเว้นสิ่งที่ควรเว้น ทำสิ่งที่ควรทำ เราจะเห็นว่าชีวิตส่วนบุคคลยุ่งเหยิง แก่ไม่ไหว ก็เพราะทำสิ่งที่ควรเว้นและสิ่งที่ควรทำ เช่น ขวร้ายที่ปรากฏตามหน้าหนังสือพิมพ์ วิทยุหรือโทรทัศน์ที่พบเห็นกันอยู่ทุกวันนี้ ก็เนื่องมาจากการไม่ประพฤติอยู่ในคุณธรรมทั้งสิ้น

ความสำคัญของจริยธรรม

จริยธรรมถือได้ว่ามีความสำคัญมาก เพราะจริยธรรมหมายถึง คุณสมบัติของจิตใจคน จะกำกับหรือบันทึลพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งพฤติกรรมของบุคคลย่อมเป็นไปตามแนวคิดเชิงจริยธรรมของเขาหรือเป็นไปตามจริยธรรมของสังคมและยิ่งในสภาพปัจจุบันสภาวะแวดล้อมในสังคม ก่อให้เกิดความกดดันแก่มนุษย์เป็นอย่างมาก ทำให้มนุษย์ต้องตระหนักในความสำคัญของจริยธรรมมากขึ้น

จากความสำคัญของจริยธรรม จึงสรุปได้ว่า จริยธรรมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมมนุษย์ และก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม

องค์ประกอบของจริยธรรม

นักจิตวิทยาและนักวิชาการหลายท่านได้จำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมได้ดังนี้

ประภาศรี สีหอำไพ (2540, หน้า 48) แบ่งองค์ประกอบของจริยธรรมเป็น

3 ประการ คือ

1. ระเบียบวินัย หมายถึง ความประพฤติที่เป็นไปตามข้อตกลง สิ่งที่ดีควรปฏิบัติ หรือ กฎเกณฑ์ จารีตและประเพณี
2. สังคม คือ การที่คนมาอยู่ร่วมกัน อันเป็นเหตุให้ต้องมีกฎเกณฑ์มีระเบียบและวิธีการปฏิบัติที่ดีต่อกัน
3. อิสระเสรี หมายถึง การที่คนในสังคม สามารถเลือกปฏิบัติในสิ่งที่พึงตามทำนองคลองธรรมสำหรับการปกครองตนเองและต่อสังคม

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2542, หน้า 91) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของจริยธรรมมี 4 องค์ประกอบ โดยสรุปดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับ ธรรมชาติของมนุษย์ที่มีส่วนกำหนดโครงสร้างของจริยธรรมในการยึดถือกฎแห่งความดีว่าเป็นอย่างไร เช่น เชื่อว่ามนุษย์เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว ระบบสังคมก็จะเป็นไปในลักษณะห้ามการเอาเปรียบซึ่งกันและกัน

2. ความเชื่อเกี่ยวกับอุดมคติ หรือความดีสูงสุด ซึ่งจะทำให้ความสมเหตุสมผลแก่ระบบจริยธรรม เช่น การทำจิตใจให้แจ่มใส ทำใจให้ผ่องแผ้วหรือความเป็นพระพุทธรเจ้าเป็นอุดมคติของบุคคลในสังคม

3. ระเบียบปฏิบัติหรือแนวทางแห่งการดำเนินชีวิต ซึ่งจะชี้แนะว่า ควรทำอะไรที่จะทำให้ชีวิตอยู่ดีมีสุขสูงสุด คือ ทางชี้แนะว่าการใดควร หรือไม่ควรกระทำ เพื่อเป็นแนวทางไปสู่ความดี

4. เหตุจูงใจให้คนปฏิบัติดีและเลิกการปฏิบัติมิชอบ ทำให้คนดำเนินตามหลักจริยธรรม หรือกฎศีลธรรม มี 3 ประการ คือ

4.1 ผลประโยชน์ส่วนตนอันเป็นเหตุจูงใจทำความดี มีจริยธรรม เช่น การไม่อยากถูกลงโทษหรือตำหนิจากบุคคลและสังคม หรือหวังผลตอบแทนทางดีสู่ตน เช่น หวังสวรรค์ในภายภาคหน้า

4.2 การปฏิบัติจนเป็นกิจนิสัยหรือความศรัทธา ตามระเบียบปฏิบัติในหลักธรรมที่นับถือ เช่น พฤติกรรมที่ถูกฝึกปฏิบัติที่ดีมาแต่เด็ก

4.3 ความเป็นผู้มีน้ำใจต่อผู้อื่น หรือเป็นคนดีมีศีลธรรมประจำใจ

ตำรา บัญญัติเรื่องรัตน์ (2539, หน้า 76) เชื่อว่าจริยธรรมมีส่วนประกอบ 3 ประการ คือ ความรู้เกี่ยวกับจริยธรรม เจตคติเกี่ยวกับจริยธรรม และเหตุผลเชิงจริยธรรม ซึ่งความเห็นนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับความเชื่อของคณะกรรมการโครงการศึกษาจริยธรรมไทย ซึ่งได้แบ่งจริยธรรมของบุคคลได้ 3 ประการ คือ

1. ส่วนประกอบด้านความรู้ (Moral Reasoning) คือ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้อง ดีงาม สามารถตัดสินใจ แยกความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องได้ด้วยการคิด

2. ส่วนประกอบด้านอารมณ์ ความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) คือ ความพอใจศรัทธา เลื่อมใสเกิดความนิยม ยินดีที่จะรับนำจริยธรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ

3. ส่วนประกอบด้านพฤติกรรมแสดงออก (Moral Conduct) คือ พฤติกรรมการกระทำที่บุคคลตัดสินใจกระทำ ถูกหรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่างๆ เชื่อว่าอิทธิพลส่วนหนึ่งของการกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมแบบใด จะขึ้นกับอิทธิพลของส่วนประกอบทั้ง 2 ดังกล่าว และบางส่วนอาจจะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่นๆ เช่น ลักษณะทางจิตวิทยาบางประการของบุคคลนั้นๆ หรือภาวะความรุนแรงของการบีบคั้นของสถานการณ์ที่รุมเร้าบุคคลนั้นอีกด้วย

ลักษณะของจริยธรรม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544 ก, หน้า 9 – 10) ได้จำแนกลักษณะของจริยธรรม 3 ลักษณะ คือ

1. จริยธรรมธรรมชาติ เป็นลักษณะการกระทำละเว้นชั่ว โดยธรรมชาติของตนเองการกระทำดีในลักษณะนี้ไม่ถือว่ามีจริยธรรม เช่น นำเหล้าใส่ถ้วยวางไว้ 1 ถ้วย และคลุกข้าวกับแกง ใส่จาน 1 จาน แล้วเรียกสุนัขมาให้เลือกกิน สุนัขคงไม่เลือกกินเหล้าแต่คงเลือกกินข้าวเพราะธรรมชาติของสุนัขไม่กินเหล้า การที่สุนัขไม่เลือกกินเหล้า นั้นเป็นเพราะธรรมชาติของสุนัขนั่นเอง ลักษณะเช่นนี้ไม่ถือว่าเป็นคุณธรรมจริยธรรม
2. จริยธรรมบังคับ เป็นลักษณะการกระทำดีละเว้นชั่ว เพราะถูกบังคับให้ทำ อาจเป็นการบังคับด้วยกฎหมาย ระเบียบประเพณี เช่น เมื่อขับรถไปอยู่เลนซ้ายตรงสี่แยกไฟแดงก็เลี้ยวซ้ายไม่ขวางผู้อื่นทั้งๆ ที่ตนเองต้องการจะจับตรงไป เป็นต้น การทำดีตามกฎหมายหรือถูกบังคับเริ่มมีจริยธรรมแต่จริยธรรมระดับปฏิบัติตามกฎหมายเกณฑ์หรือระเบียบ การจัดจริยธรรมลักษณะนี้ต้องพิจารณากรอบกฎหมายประเพณีหรือกติกาที่บังคับเป็นสำคัญ
3. จริยธรรมเจตนา เป็นจริยธรรมระดับสูงสุดเป็นการกระทำดีละเว้นชั่ว อันเกิดจากเจตนาที่ตั้งใจกระทำหรือไม่กระทำ โดยผู้เรียนคิดไว้เองว่าควรทำหรือไม่ควรทำด้วยตัวเองไม่ใช่บังคับ จึงเป็นจริยธรรมในระดับนี้ ซึ่งจริยธรรมระดับนี้เป็นจริยธรรมที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียนมากที่สุด การวัดและประเมินผลต้องสามารถวัดได้ถึงระดับนี้ด้วย

ลักษณะของคุณธรรมและจริยธรรม

คุณธรรมและจริยธรรม คือ สิ่งที่เป็นความดีควรประพฤติปฏิบัติ เพราะจะนำความสุข ความเจริญ ความมั่นคงมาสู่ประเทศชาติ สังคมและบุคคล คุณธรรมจริยธรรมที่สำคัญๆ มีดังต่อไปนี้

1. ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ประเทศชาติ นับว่ามีพระคุณอย่างมหาศาล เพราะเป็นสถานที่ที่เราทุกคนอยู่อาศัยอย่างผาสุกตั้งแต่เกิดจนตาย ให้เราได้ประกอบอาชีพ เลี้ยงชีวิตให้เราได้ภาคภูมิใจในเกียรติและศักดิ์ศรีที่มีชาติเป็นของตนเอง ไม่เป็นทาสใคร เราต้องมีความซื่อสัตย์ต่อชาติ รักและหวงแหน ขอมสละเลือดเนื้อและชีวิตเพื่อให้ชาติเป็นเอกสาร สืบไป ป้องกันไม่ให้ผู้ใดมาทำลาย ปกป้องชื่อเสียงไม่ให้ใครมาดูแคลน และประพฤติตนให้ถูกต้องตามกฎหมาย และขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาติบ้านเมือง ศาสนา เป็นที่พึ่งทางกายและทางจิตใจ ทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมอย่างมีสันติสุข เรามีหน้าที่ทำนุบำรุงพระศาสนาให้มั่นคงสถาพร สืบต่อไปด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งสอนขององค์พระศาสดา สร้างและบูรณะศาสนสถาน พิธีกรรมและปฏิบัติธรรมอยู่เป็นนิจ ประพฤติต่อผู้อื่นด้วยความสุจริตทั้ง กาย วาจาและใจ องค์พระมหากษัตริย์

ทรงเป็นศูนย์รวมของชาวไทยทั่วประเทศ พระองค์ทรงเป็นผู้นำและผู้ปกป้องชาติและศาสนา ทรงบำบัตทุกข์และบำรุงสุขให้แก่ราษฎรด้วยความเสียสละในทุกๆ ด้าน เราต้องเทิดทูนพระองค์ไว้สูงสุด รับใช้สนองพระมหากรุณาธิคุณอย่างเต็มความสามารถ ประพฤติตนเป็นคนดีไม่เป็นภาระแก่พระองค์ และถ้ามีความจะเป็นแม้ชีวิตของเราเองก็สามารถจะถวายพลีชีพได้ เพื่อความเป็นปึกแผ่นและยั่งยืนของสถาบันพระมหากษัตริย์

2. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ หมายถึง การปฏิบัติกิจการงานของตนเอง และที่ได้รับมอบหมายด้วยความมานะพยายาม อุทิศกำลังกาย กำลังใจอย่างเต็มความสามารถ ไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยจนงานประสบความสำเร็จตรงตามเวลา บังเกิดผลดีต่อตนเองและส่วนรวม ทั้งนี้รวมไปถึงการรับผิดชอบเมื่องานล้มเหลว พยายามแก้ไขปัญหาและอุปสรรคโดยไม่เกี่ยงงอนผู้อื่น

3. ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การเป็นผู้รู้และปฏิบัติตามแบบแผนที่ตนเอง ครอบครัว และสังคมกำหนดไว้ โดยที่จะปฏิเสธไม่รับรู้กฎเกณฑ์หรือกติกาต่างๆ ของสังคมไม่ได้ คุณธรรมข้อนี้ต้องใช้เวลาปลูกฝังเป็นเวลานาน และต้องปฏิบัติสม่ำเสมอจนกว่าจะปฏิบัติเองได้ และเกิดความเคยชิน การมีระเบียบวินัยช่วยให้สังคมสงบสุขบ้านเมืองมีความเรียบร้อย เจริญรุ่งเรือง

4. ความซื่อสัตย์ หมายถึง การปฏิบัติตน ทางกาย วาจา จิตใจ ที่ตรงไปตรงมา ไม่แสดงความคดโกงไม่หลอกลวง ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ล้วนว่าจว่าจะทำงานสิ่งใดก็ต้องทำให้สำเร็จเป็นอย่างดี ไม่กลับกลอก มีความจริงใจต่อทุกคน จนเป็นที่ไว้วางใจของคนทุกคน

5. ความเสียสละ หมายถึง การปฏิบัติตนโดยอุทิศกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังปัญญา เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมด้วยความตั้งใจจริง มีเจตนาที่บริสุทธิ์ คุณธรรมด้านนี้เป็นการสะสมบารมีให้แก่ตนเอง ทำให้มีคนรักใคร่ไว้วางใจ เป็นที่ยกย่องของสังคม ผู้คนเคารพนับถือ

6. ความอดทน หมายถึง ความเป็นผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็ง ไม่ท้อถอยต่ออุปสรรคใดๆ มุ่งมั่นที่จะทำงานให้บังเกิดผลดีโดยไม่ให้ผู้อื่นเดือดร้อน ความอดทนมี 4 ลักษณะ คือ

- อดทนต่อความยากลำบาก เจ็บป่วย ได้รับทุกขเวทนาที่ไม่แสดงอาการจนเกินกว่า

เหตุ

- อดทนต่อการตรากตรำทำงาน ไม่ทอดทิ้งงาน พินฝ่าอุปสรรคจนประสบผลสำเร็จ

- อดทนต่อความเจ็บใจ ไม่แสดงความโกรธ ไม่อาฆาตพยาบาท อดทนต่อคำเลียดลี้

- อดทนต่อกิเลส คือ ไม่อยากได้ของผู้อื่นจนเกิดทุกข์ ไม่ตอบโต้คนอื่นที่ทำให้เรา

โกรธ และไม่ลุ่มหลงในสิ่งที่จะพาเราไปพบกับความเสียหาย

7. การไม่ทำบาป หมายถึง การงดเว้นพฤติกรรมที่ชั่วร้าย สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น เพราะเป็นเครื่องเศร้าหมองของจิตใจ ควรงดเว้นพฤติกรรมชั่วร้าย 3 ทาง คือ

- ทางกาย เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ทรมาน ไม่ลักขโมย ไม่ผิดประเวณี
- ทางวาจา เช่น ไม่โกหก ไม่กล่าวด้วยคำหยาบคาย ไม่ใส่ร้าย ไม่พูดเพ้อเจ้อ
- ทางใจ เช่น ไม่คิดเนรคุณ ไม่คิดอาฆาต ไม่คิดอยากได้

8. ความสามัคคี หมายถึง การที่ทุกคนมีความพร้อมกาย พร้อมใจ และพร้อมความคิด เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีจุดมุ่งหมายที่จะปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ โดยไม่มีการเกี่ยงงอน หรือคิดชิงดีชิงเด่นกัน ทุกคนมุ่งที่จะให้สังคมและประเทศชาติเจริญรุ่งเรือง มีความรักใคร่กลมเกลียว กันด้วยความจริงใจ ความไม่เห็นแก่ตัว การวางตนเสมอต้นเสมอปลายก็หมายถึงความสามัคคีด้วย

จริยธรรมที่ควรปลูกฝัง

จากการศึกษาเกี่ยวกับจริยธรรมที่ควรปลูกฝังให้กับเยาวชน มีนักวิชาการการศึกษาหลาย ท่านได้กำหนดแนวทางไว้ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2550, หน้า 17) ได้กำหนดนโยบายข้อที่ 1 ในแผนปฏิบัติการ เพื่อรองรับนโยบายรัฐบาลปีงบประมาณ 2550-2551 ได้กล่าวถึงการปลูกฝังและสร้างเสริมเยาวชน ให้เป็นคนมีคุณธรรมนำความรู้ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตามคุณธรรม 8 ประการ ดังนี้

1. ขยัน
2. ประหยัด
3. ซื่อสัตย์
4. อดทน
5. สุภาพ
6. สะอาด
7. สามัคคี
8. มีน้ำใจ

คณะกรรมการโครงการศึกษาจริยธรรมไทย (อึ้งใน สิริวรรณ ศรีพล, 2543, หน้า 109) ได้เสนอจริยธรรมหลักที่ควรปลูกฝังในสังคมไทยอย่างริบเร่งไว้ ประการสำคัญ ดังนี้

1. การใฝ่สัจจะ หรือใฝ่สัจธรรม การยึดถือความจริง ยอมรับความจริง เชื่อถือหรือศรัทธาในสิ่งที่มีเหตุผลตามแนวกาลามสูตร เชื่อหรือศรัทธาในสิ่งที่มีหลักฐานข้อมูลรองรับที่สามารถพิสูจน์ตรวจสอบได้ นิยมแสวงหาความรู้ความจริง
2. การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา การใช้กระบวนการค้นหาความรู้ความจริงหรือทางออกอย่างมีเหตุผลเหมาะสม เพื่อแก้ปัญหาหรือจัดอุปสรรคข้อยุ่งยากต่างๆ

3. เมตตา กรุณา การเสียสละสิ่งของ กำลังกาย ความคิดหรือผลประโยชน์ส่วนตนให้กับผู้อื่น นิยมการเอื้อเฟื้อช่วยเหลือผู้อื่น กล่าววาจาเหมาะสม ประพฤติประโชชน์และแสดงความเป็นมิตรแท้

4. สติ สัมปชัญญะ การระลึกฐานอยู่เสมอว่าตนกำลังทำอะไรมีความพร้อมและตื่นตัวในการรับรู้จากสิ่งแวดล้อมอย่างฉับไว กระตุ้นเตือนตนเองให้ตัดสินใจประพฤติปฏิบัติในสถานการณ์เฉพาะหน้าอย่างรอบคอบ และระมัดระวัง

5. ไม่ประมาท การมีการวางแผนมีการเตรียมพร้อม มีการคาดการณ์ได้อย่างถูกต้อง คือผลที่ตามมาของการกระทำ หรือการปฏิบัติใดๆ ของตนเองทำให้เกิดการยับยั้งชั่งใจควบคุมตนเอง หรือควบคุมสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

6. ซื่อสัตย์สุจริต การประพฤติตรงต่อความเป็นจริงและความถูกต้องดีงาม เช่น ตรงต่อหน้าที่ความรับผิดชอบ ตรงตามระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ตรงตามคำมั่นสัญญา เป็นต้น

7. ขยันหมั่นเพียร การมีความพอใจในหน้าที่การงานของตน มีใจจดจ่อกับงาน มีความเพียรพยายาม มีการไต่รื้อตรงปรับปรุงงาน สามารถควบคุมตนให้ปฏิบัติงานบรรลุผลสำเร็จครบถ้วน

8. หิริ โอตตัปปะ ความละอายเกรงกลัว ไม่ปรารถนาต่อการประพฤติชั่วหรือสิ่งที่ผิดไปจากศีลธรรม และมาตรฐานความดีงามของสังคมทุกชนิกจะประเมิณการกระทำของตนเองเสมอ และเลือกประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ถูกต้องดีงาม

ประภาศรี สีหอำไพ (2542, หน้า 19) ได้กล่าวในการประชุมปฏิบัติการทำแผนพัฒนาจริยศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ และกำหนดหลักจริยธรรมที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การใฝ่ศีลธรรม
2. การใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา
3. สติสัมปชัญญะ
4. ความเมตตากรุณา
5. ความไม่ประมาท
6. ความซื่อสัตย์สุจริต
7. ความขยันหมั่นเพียร
8. หิริ โอตตัปปะ

ศักดิ์ชัย นิรัญทวี (2548, หน้า 10) ได้สรุปถึงการปลูกฝังจริยธรรมให้เยาวชนไทย ดังนี้

1. การปฏิบัติตนให้เหมาะสม สอดคล้องกับวัฒนธรรม เช่น มีสัมมาคารวะ มีกิริยามารยาทเรียบร้อย มีความภาคภูมิใจในความเป็นคนไทย รักและเทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
2. เข้าใจหลักปฏิบัติทางศาสนา หรือสิ่งอันควรเคารพในศาสนา
3. ปลูกฝังนิสัยที่สำคัญบางอย่าง เช่น ความขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดออม มีระเบียบวินัย ตรงต่อเวลา รับผิดชอบ ตระหนักในคุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฯลฯ
4. รู้จักหลักคุณธรรม ความถูกต้อง ความพอดี การทำดีได้ดี การทำชั่วได้ชั่ว การควบคุมอารมณ์ และความสามารถอดใจรอสิ่งที่ต้องการได้ ฯลฯ

พรพิมล ไวทยางกูร (2548, หน้า 146) ได้สรุปว่าจริยธรรมที่ควรปลูกฝังได้กับเยาวชนควรเป็น 6 แนวทาง ดังนี้

1. จริยธรรมต่อตนเอง ประกอบด้วย การมีวินัยในตนเอง การรับผิดชอบต่อตนเอง ความขยันหมั่นเพียร การมีความอดทน การประนีประนอม การประหยัด การใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ความยุติธรรม คุณธรรม ความกล้าหาญ การรู้จักประมาณและความซื่อสัตย์
2. จริยธรรมทางสังคม ประกอบด้วย การมีระเบียบวินัยในการทำงานเป็นหมู่คณะ การเคารพต่อกฎกติกาของสังคม ความรับผิดชอบต่อครอบครัว สังคม การมีความสามัคคีในหมู่คณะ
3. จริยธรรมทางการเมือง ประกอบด้วย ความจงรักภักดีและมีความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ การเลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย
4. จริยธรรมทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย การมีความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร การอดออม การรู้จักเลือกบริโภค
5. จริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การรู้จักใช้ และอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การช่วยเหลือกันดูแลรักษาความสะอาด การใช้ของสาธารณะอย่างประหยัดรู้คุณค่า
6. จริยธรรมในอาชีพ คือ การรวมกลุ่มเพื่อรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน เช่น งานด้านการรักษาพยาบาล งานก่อสร้างอาคารสถานที่ การรวมกลุ่มของผู้ประกอบอาชีพทำให้มีอำนาจในการต่อรองที่บางครั้งอาจบังคับกฎหมายได้ ถ้าหากผู้บริหารเหล่านี้ไม่มีจริยธรรมแห่งอาชีพเพียงพอเป็นการใช้กฎหมายมากกว่ากฎหมาย แนวทางแก้ไขคือ การกำหนดมาตรฐานหรือจรรยาบรรณในวิชาชีพ เพื่อเป็นเกณฑ์ในการทำงาน มีเป้าหมายในการทำงานที่ชัดเจน มีจิตสำนึกถึงผลงานที่คุณค่า และรับผิดชอบต่อสังคม ไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัวเพียงอย่างเดียว

สมภพ ชีวรัฐพัฒน์ (2539, หน้า 9-10) ได้กล่าวว่า คุณลักษณะทางจริยธรรมของคนไทยที่มีความจำเป็นต้องปลูกฝังจริยธรรมให้พร้อม เพื่อจะได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวันให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน 10 ประการ ดังนี้

1. มีระเบียบวินัย
2. มีความซื่อสัตย์ สุจริตและยุติธรรม
3. ขยัน ประหยัดและขี้อ่อนในสัมมาอาชีพ
4. สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ
5. รู้จักคิดริเริ่ม วิจัยและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
6. กระตือรือร้นในการปกครองระบบประชาธิปไตย รักและเทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
7. มีพลานามัยสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ
8. รู้จักพึ่งตนเองและมีอุดมคติที่ดีงาม
9. มีความภาคภูมิใจและรู้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรของชาติ
10. มีความเสียสละ เมตตาอารีกตัญญูกตเวที กล้าหาญและสามัคคีกัน

สรุปได้ว่า การส่งเสริมจริยธรรมเหล่านี้จะสามารถช่วยให้เด็กไทยมีวัฒนธรรมและมีจริยธรรมที่ดีงาม ขี้อ่อนใจหลักคุณธรรมและจริยธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีพฤติกรรมนำไปสู่การเป็นคนดี เก่ง และไม่ปัญหาแก่สังคม

คุณธรรม จริยธรรมที่ควรปลูกฝังแก่นักเรียน

คุณธรรมอันดับแรกที่ควรปลูกฝัง คือ ความกตัญญู ซึ่งควรจะได้แสดงออกทั้ง ทางกาย ทางวาจา และ ทางใจ เป็นวัฒนธรรมทางจิตใจที่แสดงออกมด้วยความดีงาม แต่สิ่งเหล่านี้กำลังถูกทำลายด้วยความริบเร่ง จากกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมที่ไม่ได้คำนึงถึงวัฒนธรรมทางจิตใจ หากคุณธรรมที่มีอยู่ในจิตใจไม่มั่นคง สิ่งที่จะแสดงออกมาจากพฤติกรรมของคนก็ล้วนเป็นสิ่งจอมปลอมทั้งสิ้น การแสดงออกทางกาย วาจา ใจ ที่มีคุณธรรมเป็นที่ตั้งจึงมีส่วนสำคัญในการกล่อมเกล่าจิตใจให้มีความอ่อนโยน สุภาพ นอบน้อม สุขุม รอบคอบ เช่น การกราบไหว้พระแบบเบญจางคประดิษฐ์ ซึ่งเป็นการกราบที่แสดงความเคารพอย่างสูงสุดต่อบุคคลที่ควรเคารพนับถือสูงสุด การวางมือ การยกมือขึ้น เพื่อให้สติดูกับมือ พนมมือที่หน้าอกในทำนองขลิเป็นการสำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ กำหนดจิตให้เป็นสมาธิ มีความแน่วแน่มั่นคงในจิตใจ การก้มกราบทำอภิวาทเป็นการปล่อยใจให้ว่างลง สยบยอมทั้งกายและใจให้กับความดี เป็นการลดอัตตา ความขี้อ่อน ถ้อยมั่นในตัวเอง ซึ่งทำที่เหล่านี้จะเป็นหนึ่งที่จะช่วยรักษาสภาพจิตใจให้ดีงาม

การปลูกฝังให้นักศึกษารู้จักพึ่งตนเองอย่างมีศักดิ์ศรี เป็นคนดี มีวินัย คือ การปลูกฝังให้นักศึกษาได้มีความคิดเห็นที่ถูกต้องและรู้จักคุณค่าของตัวเอง ไม่มีชนชาติใดในโลกที่มีความเจริญงอกงาม มันคงอยู่ได้ เพราะการรื้อรับการช่วยเหลือของผู้อื่นโดยไม่พึ่งตนเอง

คุณธรรม 4 ประการ ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

1. การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตนเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

2. การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ ความดี

3. การอดทน อดกลั้น อดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

4. การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริตและรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

คุณธรรม 7 ประการ ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) ที่จะทำให้นักคนมีความเจริญในชีวิต

1. รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี
2. มีชีวิตและอยู่ร่วมสังคมเป็นระเบียบด้วยวินัย
3. พร้อมด้วยแรงจูงใจ ใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์
4. มุ่งมั่นพัฒนาตนเองให้เต็มศักยภาพ
5. ปรับทัศนคติและค่านิยมให้สมแนวเหตุผล
6. มีสติระลึกรู้ร้อนตื่นตัวตลอดเวลา
7. แก้ปัญหาและพึ่งพาตนเองได้ด้วยความรู้ลึก

ปณิธาน 10 ข้อ ของพระพิพิธธรรมสุนทร ที่นำพาให้นักศึกษาไปสู่ความสำเร็จ

1. ยึดมั่นกตัญญู
2. ใฝ่รู้ใฝ่เรียน
3. มีความเพียรสม่ำเสมอ
4. อย่าผลอใจใฝ่ต่ำ
5. เชื่อฟังคำผู้หลักผู้ใหญ่
6. รักไทยดำรงไทย
7. ใส่ใจในโลกกว้าง (รู้เขา รู้เรา)
8. ยึดแบบอย่างที่ดี
9. รู้รักสามัคคีตลอดเวลา

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างของการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้แก่นักเรียน แต่สิ่ง
ที่ต้องคำนึงอีกประการหนึ่ง คือ ความถี่ในการปฏิบัติตามหลักจิตวิทยาของมนุษย์ต้องมีการเรียนรู้
โดยการตอกย้ำหลายครั้ง อย่างไรก็ตามในยุคปัจจุบัน ปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักศึกษามีมากมาย
การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้แก่นักศึกษาจึงจำเป็นต้องดำเนินการควบคู่กันไปกับการพัฒนาใน
ส่วนอื่นๆ ครู – อาจารย์ จึงเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างมาก นอกเหนือจาก พ่อ แม่ ญาติพี่น้องและ
สภาวะแวดล้อมอื่นๆ ในสังคม ซึ่งในเรื่องนี้พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึง
บทบาทของครู – อาจารย์ในยุคของกรเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบันเอาไว้ว่า ครู – อาจารย์
จะต้องทำหน้าที่เป็นหลักสำคัญให้กับนักศึกษา 2 อย่าง คือ

- ดังนั้น ครู-อาจารย์ ในสถาบันอุดมศึกษาคงไม่อาจปฏิเสธภาระหน้าที่สำคัญในด้าน การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เรียน นอกเหนือจากงานด้านการเรียนการสอนเชิงวิชาการ

ทฤษฎีทางจริยธรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกต่อสังคม

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม

จริยธรรมสามารถที่จะพัฒนาให้ดีขึ้นในตัวบุคคลได้โดยเริ่มตั้งแต่ในวัยเด็ก ซึ่งพัฒนาของจริยธรรมหรือกำเนิดของจริยธรรมนี้ มีนักจิตวิทยากลุ่มต่างๆ ได้สรุปเป็นทฤษฎีไว้หลายทฤษฎีที่สำคัญ คือ

1. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)

วิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) เป็นผู้นำคนสำคัญของทฤษฎีนี้ ฟรอยด์เชื่อว่าจริยธรรมของบุคคล เกิดจากแรงขับพื้นฐานของบุคคลในส่วนจิตใจสำนึก (Conscious) หรือจิตคุณธรรม (Super Ego) ซึ่งได้รับการขัดเกลาจากสังคมและคอยควบคุมพฤติกรรมภายนอกของมนุษย์ให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์และค่านิยมของสังคมโดยเด็กจะรับเอาบุคลิกภาพ ค่านิยมและมาตรฐานหรือกฎเกณฑ์ของสังคมจากพ่อแม่และบุคคลใกล้ชิด จากการเปลี่ยนแปลงและยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคมมาเป็นหลักปฏิบัติ ถ้าพฤติกรรมใดขัดแย้งกับกฎเกณฑ์ทางสังคม ทำให้บุคคลนั้นเกิดความขัดแย้งในใจ จนเกิดความวิตกกังวลจนต้องเก็บกดหรือระงับการกระทำที่ไม่ถูก ไม่ดี ไม่ควร เพื่อจะได้ลดความรู้สึกที่เกิดขึ้นดังกล่าว (2536, หน้า 20-25)

2. ทฤษฎีการจางค่านิยม (Value Clarification Theory)

ทฤษฎีนี้เสนอโดย แรตส์ ฮาร์มิน และไซมอน (Raths, Harmin and Simon. 1966, หน้า 28) ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญได้ว่า การทำค่านิยมให้กระจ่างนั้น เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความกระจ่างแจ้งในค่านิยมของตนเอง บุคคลสามารถเลือกค่านิยมโดยอาศัยความรู้สึกและการวิเคราะห์พฤติกรรมว่าจะเลือกแสดงพฤติกรรมอย่างไรเมื่ออยู่ในสถานะที่ต้องเลือก และช่วยในการกำหนดว่าการเลือกพฤติกรรมเช่นนั้นจะมีเหตุผลหรือไม่ หรือเป็นผลของการวางเงื่อนไขในครั้งก่อน แนวคิดในกลุ่มนี้เชื่อว่าค่านิยมเป็นตัวชี้นำพฤติกรรม ผู้ที่มีค่านิยมประจำตัวอย่างเด่นชัด สามารถตัดสินใจเลือกสิ่งที่มีความหมายและมีคุณค่าสำหรับตน ซึ่งเกณฑ์ในการตัดสินใจความกระจ่างค่านิยมของบุคคล มี 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. การเลือกกระทำอย่างอิสระ ไม่มีการบังคับ
2. การเลือกจากทางเลือกหลายๆ ทาง
3. การเลือกที่เกิดจากการพิจารณาผลของทางเลือกแต่ละทางแล้ว
4. การรู้สึกภูมิใจและมีความยินดีที่ได้เลือกกระทำสิ่งนั้น
5. ยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนอย่างเปิดเผย
6. การกระทำตามที่ตนตัดสินใจเลือก และชักชวนผู้อื่นเมื่อมีโอกาส
7. การกระทำพฤติกรรมนั้นเป็นประจำ แม้ว่าผู้อื่นจะไม่ทำตาม

ในทฤษฎีของนักทฤษฎีกระจำจ่านิยม ค่านิยมเกิดจากการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลและจะแสดงออกมาในรูปของความเชื่อ ทักษะคติ พฤติกรรมและความรู้สึกของแต่ละบุคคล

3. ทฤษฎีทางพุทธศาสนา (สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน, 2542 : 19-21)

เป็นทฤษฎีที่เน้นหลักธรรมที่เป็นสัจธรรม เน้นคุณธรรมในการใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลหลักธรรมที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนามี 3 ประการ คือ

1. ให้เว้นความชั่วทั้งปวง
2. ให้ทำความดี
3. ให้ชำระจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด

แนวคิดทางจริยศาสตร์ที่กำหนดข้อประพฤติปฏิบัติทางกายและทางจิตใจ เริ่มตั้งแต่สิ่งที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติพื้นฐานทางการกระทำทางกาย ไปสู่ขั้นสูงที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติทางความคิดที่มุ่งสู่ความบริสุทธิ์หลุดพ้นทางจิตใจ ในหลักจริยศาสตร์ของศาสนาพุทธมี 3 ชั้น คือ

1. จริยศาสตร์ขั้นมูลฐาน ประกอบด้วยศีล 5 ธรรม 5 ดังต่อไปนี้

- เว้นจากการเบียดเบียน ทำร้ายชีวิตสัตว์หรือมนุษย์ เป็นศีลมีเมตตาต่อสัตว์หรือมนุษย์

- เว้นจากการลักขโมยทรัพย์ เป็นศีลเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

- เว้นจากการประพฤติดนินทา

- เว้นจากการพูดปด

- เว้นจากการเสพดื่มสุราเมรัย

2. จริยศาสตร์ขั้นกลาง ประกอบด้วย 10 ประการ ดังนี้

- เว้นจากการฆ่าสัตว์ หรือมนุษย์ หรือเบียดเบียนทำลายชีวิต

- เว้นจากการลักทรัพย์

- เว้นจากการประพฤติดนินทา

- เว้นจากการพูดปด

- เว้นจากการยอให้แตกร้างกัน

- เว้นจากการพูดคำหยาบ

- เว้นจากการพูดเหลวไหล เพื่อเจ้อ

- ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน

- ไม่คิดปองร้ายผู้อื่น หรือคิดให้เขาถึงความพินาศ

- ไม่เห็นผิดจากทำนองคลองธรรมโดยมีความเห็นถูกต้อง

3. จริยศาสตร์ขั้นสูง ประกอบด้วย อริยมรรค 8 ประการ คือ

- ความเห็นชอบ คือ มีปัญญาเห็นอริยสัจ 4 ประการ
- ความดำริชอบ คือ ดำริในการไม่ปองร้าย ไม่เบียดเบียน
- การเจรจาชอบ คือ ไม่พูดปด ไม่พูดต่อเสียด
- การกระทำชอบ คือ ไม่ฆ่าสัตว์หรือมนุษย์ ไม่ลักขโมยทรัพย์
- การเลี้ยงชีพชอบ คือ ไม่หาเลี้ยงชีพในทางที่ผิด ที่มีโทษ
- การเพียรชอบ คือ เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้น และละเว้นบาป
- การตั้งสติชอบ คือ รู้เท่าทัน เห็นทั้งความเกิดและความดับ
- การตั้งใจชอบ คือ การทำจิตให้สงบเป็นสมาธิอย่างแน่วแน่

4. ทฤษฎีต้นไม้อริยธรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2538) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบทางจริยธรรมไว้ในรูปของทฤษฎีต้นไม้อริยธรรม โดยรวมเอาผลงานการวิจัยที่แสดงถึงลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจที่จะนำไปสู่พฤติกรรมจริยธรรม โดยเปรียบเทียบพฤติกรรมต่างๆ ของคนดีและคนเก่งเหมือนผลไม้บนต้นไม้อริยธรรมและส่วนประกอบที่เป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่พฤติกรรมการเป็นคนดี คนเก่ง อันได้แก่ รากและลำต้น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ส่วนรากเปรียบเสมือนลักษณะทางจิตที่เป็นพื้นฐานทางจิตใจ 3 ประการ ที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมของคนดี คนเก่ง ลักษณะทางจิตใจ 3 ประการนั้น ได้แก่

1.1 สติปัญญา คือ ความเฉลียวฉลาดเหมาะสมกับอายุ เมื่อเป็นผู้ใหญ่ก็มีความสามารถทางความคิดที่เป็นนามธรรมขั้นสูงได้

1.2 ประสบการณ์ทางสังคม หมายถึง การเข้าใจมนุษย์และสังคม รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา

1.3 มีสุขภาพจิตดี หมายถึง การมีความวิตกกังวลน้อยหรือในปริมาณที่เหมาะสมกับเหตุการณ์

2. ส่วนลำต้นเปรียบเสมือนลักษณะทางจิตใจ 5 ประการ ที่ส่งเสริมให้บุคคลเป็นคนดีและคนเก่ง ลักษณะทางจิตใจ 5 ประการนี้ ถ้ามีมากในบุคคลใด บุคคลนั้นจะมีพฤติกรรมของคนดีคนเก่งอย่างสม่ำเสมอ แต่ถ้าขาดลักษณะ 5 ประการมากเท่าใด บุคคลนั้นจะเป็นผู้ที่ไม่สามารถเป็นคนดีและคนเก่งได้ ลักษณะ 5 ประการนั้น ได้แก่

2.1 ทศณคติ คุณธรรม ค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง

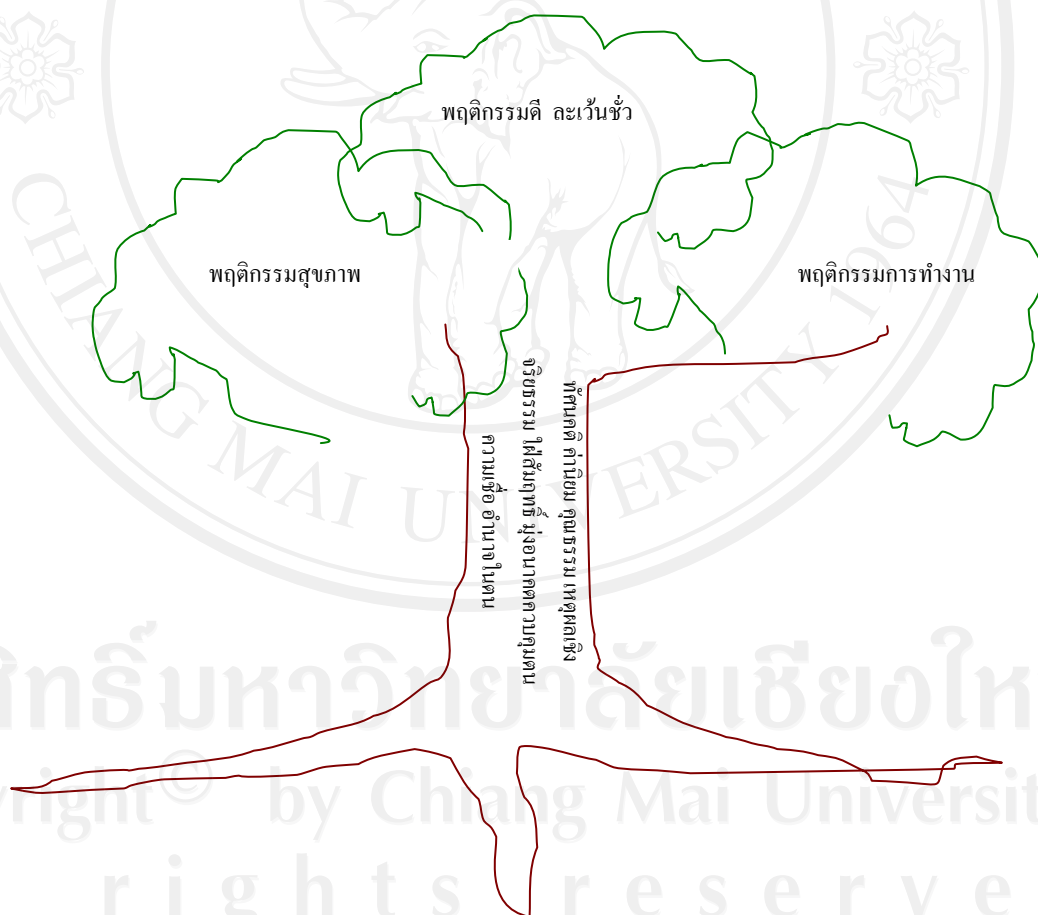
2.2 เหตุผลเชิงจริยธรรม หรือการเห็นแก่ผู้อื่น ส่วนรวมและหลักสากลมากกว่าการเห็นแก่ตัว

2.3 ลักษณะมุ่งอนาคต สามารถคาดการณ์ไกลและสามารถควบคุมตนให้อดได้ รอดได้ อย่างเหมาะสม

2.4 ความเชื่ออำนาจในตน ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วจะต้องได้รับโทษ

2.5 แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ หรือความมุ่งมั่นบากบั่น ฝ่าฟันอุปสรรคจนประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

จากทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม จะเห็นได้ว่าการที่บุคคลจะเป็นคนดีและคนเก่งได้นั้นจะต้องมีลักษณะทางจิต 3 ประการ คือ สติปัญญา ประสพการณ์ทางสังคมและสุขภาพจิตดี ซึ่งเปรียบเสมือนรากสำคัญของต้นไม้ที่จะขนานโซหาอาหารมาเลี้ยงลำต้นอย่างเต็มที่เพื่อจะพัฒนาลักษณะทางจิต 5 ประการที่ลำต้น อันจะส่งผลให้ผลไม้บนต้นมีความงอกงามสมบูรณ์ อันเปรียบเสมือนเป็นพฤติกรรมของคนดีและคนเก่ง

ภาพ 1 ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม

แสดงลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจของพฤติกรรมทางจริยธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับหลักการสอนและวิธีการสอนจริยธรรม

การสอนจริยธรรมไม่เหมือนกับการสอนในรายวิชาอื่นๆ เพราะจริยธรรมมีองค์ประกอบทางเขavnปัญญา อารมณ์ ความรู้สึก และพฤติกรรม สุรางค์ โค้วตระกูล (2541, หน้า 392-397) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับหลักการสอนและวิธีการสอนจริยธรรมไว้หลายแนว ดังนี้

หลักการสอนโดยการปรับพฤติกรรมตามทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบโอเปอเรนท์

1. บ่งชี้หรือกำหนดพฤติกรรมที่เน้นเป้าหมายให้แจ่มแจ้งชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการสอนทัศนคติ จริยธรรม และพฤติกรรมเสริมสร้างสังคม การเขียนวัตถุประสงค์ของสิ่งที่จะต้องทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ จะต้องเขียนเป็นเชิงพฤติกรรมที่จะสังเกตได้

2. ใช้แรงเสริมที่เหมาะสมและถูกหลักการ

2.1 การใช้ตัวเสริมแรงทางสังคม เช่น การให้การชมเชยยกย่อง หรือแสดงท่าทางสนใจยอมรับ การให้แรงเสริมประเภทนี้จะได้ผลดีก็ต่อเมื่อครูเป็นผู้ที่นักเรียนรัก นับถือและมีความสัมพันธ์อันดีกับนักเรียน

2.2 การให้รางวัลเป็นสิ่งของหรือใช้เบี้ย (Token) ที่จะแลกกับสิ่งของที่ผู้เรียนต้องการ

2.3 ให้ทำกิจกรรมที่นักเรียนชอบ เช่น การอ่านหนังสือการ์ตูน การเล่นเกมที่นักเรียนชอบ

3. ติดตามสังเกตพฤติกรรมว่าเกิดขึ้นหรือไม่ เมื่อพฤติกรรมที่ต้องการให้นักเรียนเรียนรู้เกิดขึ้นแล้ว ครูควรจะใช้วิธีการให้แรงเสริมเป็นครั้งคราว เพื่อจะให้พฤติกรรมคงอยู่อย่างถาวร

หลักการสอนและวิธีสอนโดยให้ผู้เรียนเรียนรู้โดยการสังเกตหรือเลียนแบบ

ผู้ที่จะใช้หลักการสอนและวิธีสอนโดยให้ผู้เรียนรู้โดยการสังเกตหรือเลียนแบบ จะต้องเข้าใจว่าในการเรียนรู้ทางสังคมโดยการสังเกตประกอบด้วย 2 ขั้น คือ

1. ขั้นที่จะได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ (Acquisition) ขั้นนี้ หมายถึงการที่ผู้เรียนมีความสนใจต่อสิ่งเร้าหรือสิ่งที่สังเกต ประมวลเข้ารหัส (Coding) และมีการจดจำ

2. ขั้นการกระทำหรือปฏิบัติ (Performance) ซึ่งผู้เรียนแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ

หลักการสอนความคิดรวบยอด

การสอนความคิดรวบยอดมีความสำคัญมาก เพราะองค์ประกอบอย่างหนึ่งของทัศนคติและจริยธรรม คือ องค์ประกอบทางสติปัญญา คือความรู้คิด การมีความเข้าใจความหมายของสถานการณ์สิ่งแวดล้อม ความคิดและความคิดรวบยอดต่างๆ จะมีอิทธิพลต่ออารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งมีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรม การเรียนรู้ความคิดรวบยอดขึ้นกับพัฒนาการทางเขavnปัญญา ดังนั้นในการสอนจะต้องคิดถึงวัยของผู้เรียนด้วย และจะต้องตระหนักในหลักการดังต่อไปนี้

1. ความคิดรวบยอดทางค่านิยม จริยธรรมเป็นนามธรรม ฉะนั้น ความคิดรวบยอดของคุณธรรมแต่ละอันอาจมีความหมายสำหรับผู้เรียนแต่ละคนต่างกัน ดังนั้น จึงจำเป็นจะต้องให้ความหมายที่ทุกคนจะใช้ร่วมกันเป็นหลักของพฤติกรรม

2. วิธีสอนความคิดรวบยอดอาจใช้หลักการสอนและวิธีสอนความคิดรวบยอดให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยการค้นพบ การสืบเสาะหรือสืบสวน (Inquiry) การอภิปรายเป็นกลุ่มเล็ก และการสอนโดยวิธีอุปมานและอนุมาน

3. ใช้กิจกรรมส่งเสริมประสบการณ์เพื่อให้นักเรียนปฏิบัติ อาจเน้นกิจกรรมวันสำคัญหรือกิจกรรมที่สร้างขึ้นโดยเฉพาะ

4. ให้แรงเสริมทางสังคมแก่นักเรียนที่มีพฤติกรรมซื่อสัตย์สุจริต โดยให้คำชม ยกย่องหรือประกาศให้เพื่อรับทราบ

5. สนับสนุนให้นักเรียนสรุปหลักการความซื่อสัตย์หรือจริยธรรมอื่นๆ ให้เป็นกฎของห้องเรียนที่ทุกคนยอมรับและปฏิบัติตาม

6. สนับสนุนให้นักเรียนสรุปเป็นคำขวัญ สำนวนสั้นกะทัดรัดและน่าสนใจ

หลักการสอนโดยใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม

การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นวิธีการของโคลเบอร์ก ผู้เป็นเจ้าของทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม โคลเบอร์กเชื่อว่าไม่ควรจะบอกนักเรียนว่าสิ่งไหนดี ควรประพฤติ หรือสิ่งไหนไม่ดีไม่ควรประพฤติ เพราะจะไม่เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง การเรียนรู้จริยธรรมจะต้องใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมและให้นักเรียนมีการอภิปราย โคลเบอร์กได้สร้างเรื่องจากสถานการณ์ มติเกี่ยวกับการตัดสินใจทางจริยธรรมและให้นักเรียนแต่ละคนแสดงความคิดเห็น เนื่องจากนักเรียนห้องหนึ่งๆ จะมีขั้นพัฒนาการเชิงจริยธรรมแตกต่างกัน การเปิดโอกาสให้นักเรียนแต่ละคนแสดงความคิดเห็นและอภิปรายจะเป็นการทำให้นักเรียนที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำ เห็นว่าเหตุผลของตนไม่ดี และเรียนรู้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงขึ้นไป

หลักการสอนและวิธีสอนตามทัศนะของนักจิตวิทยามนุษยนิยม

นักจิตวิทยามนุษยนิยมเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ทางด้านอารมณ์และความรู้สึก ดังนั้น ในหลักการสอนจึงเน้นเรื่องวัตถุประสงค์ทางด้านเจตพิสัย มีพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับหลักการเรียนการสอนว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพและความโน้มเอียงที่จะขวนขวายเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมีแรงจูงใจภายในที่จะสร้างหรือปรับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม ให้เป็นไปตามที่ตนต้องการมีความสามารถที่จะรับผิดชอบพฤติกรรมของตนเอง ถือว่าตนเองเป็นปัจเจกบุคคลและมีคุณค่า

หลักการสอนและวิธีสอนของนักจิตวิทยามนุษยนิยมจึงเน้นความสำคัญ 5 ประการ คือ

1. นักเรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นความสำคัญของการให้นักเรียนเป็นผู้กระทำและมีส่วนร่วมในกิจกรรมและประสบการณ์ต่างๆ ที่จะนำมาซึ่งความรู้และพัฒนาคนเต็มศักยภาพของตน
2. บรรยากาศของห้องเรียนจะต้องอบอุ่น ความสัมพันธ์ระหว่างครู-นักเรียน และระหว่างนักเรียน-นักเรียน เป็นไปด้วยดี มีความรักและไว้วางใจซึ่งกันและกัน เป็นบรรยากาศที่สร้างความพอใจให้แก่ทุกคน
3. เน้นความสำคัญของกระบวนการ (Process) ของการเรียนรู้
4. จัดบรรยากาศของห้องเรียนให้ส่งเสริมความอยากรู้อยากเห็นและเลือกวิธีการที่เรียนรู้เองด้วยการค้นพบ
5. ส่งเสริมและฝึกหัดให้นักเรียนประเมินผลของการเรียนรู้ด้วยตนเอง

นอกจากหลักการสอนและวิธีสอน 5 ประการ ซึ่งครูจะใช้ในการเอื้อการเรียนรู้ของนักเรียนแล้ว นักจิตวิทยามนุษยสัมพันธ์ได้เน้นถึงความสำคัญของลักษณะและบุคลิกภาพของครูด้วย คือ ครูจะต้องมีลักษณะที่สำคัญ 5 ประการ คือ

1. ตระหนักในความรู้สึกรักของตนเอง
2. ไวต่อความรู้สึกของนักเรียน
3. ยอมรับนักเรียนในฐานะเป็นปัจเจกบุคคล
4. ยอมรับว่าเป็น “ครูที่ดี” ต้องเป็น “นักเรียนที่ดี” ด้วย
5. เป็นกัลยาณมิตรของนักเรียน

การสอนแบบกลุ่มสัมพันธ์

การสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่มหรือเรียกว่า “การสอนแบบกลุ่มสัมพันธ์” เป็นเทคนิคการสอนที่นักจิตวิทยาได้ทำการทดลองแล้วว่า เป็นการสอนที่สนใจ และจริยธรรมที่มีประสิทธิภาพ การสอนแบบกลุ่มสัมพันธ์เป็นการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่มเป็นกระบวนการในการเรียนรู้ ผู้เรียนจะต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการเรียน โดยร่วมกันคิดร่วมกันทำกิจกรรม และนำเอาเหตุการณ์ปฏิสัมพันธ์ ความรู้สึก ความคิดเห็น และข้อสังเกตต่างๆ ซึ่งเป็นประสบการณ์จากกิจกรรมกลุ่มนั้น มาร่วมกันวิเคราะห์ห่อภิปรายเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การสอนแบบกลุ่มสัมพันธ์นี้จะยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และยึดกลุ่มเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญ โดยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้มีปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนข้อมูล ประสบการณ์ ความรู้สึกและความคิดเห็นของกันและกัน นอกจากนั้น การสอนแบบนี้จะพยายามให้ผู้เรียนได้ค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเองและเน้นกระบวนการ (Process) ควบคู่ไปกับผลงาน (Product) รวมทั้งเน้นการนำความรู้ไปใช้จริงในชีวิตประจำวันด้วย

เอกสารเกี่ยวกับจิตสาธารณะ (Public Consciousness) และแนวทางการจัดการเรียนรู้

ความหมายของจิตสาธารณะ

คำว่า “จิตสาธารณะ” มีการใช้คำในภาษาไทยที่มีความหมายเป็นนัยเดียวกัน คือ “จิตสำนึกทางสังคม” “จิตอาสา” หรือ “จิตสำนึกสาธารณะ” ส่วนในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Public Mind หรือ Public Consciousness ซึ่งในที่นี้ผู้เขียนใช้คำว่า “จิตสาธารณะ” (Public Mind) ซึ่งมีความหมายดังนี้

จิตสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละลายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบง่าย ประหยัดและมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

จิตสาธารณะ หมายถึง จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เพราะคำว่า “สาธารณะ” คือสิ่งที่มีได้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใด จิตสาธารณะจึงเป็นความรู้สึกรู้การเป็นเจ้าของในสิ่งที่เป็นสาธารณะในสิทธิและหน้าที่ที่จะดูแลและบำรุงรักษาร่วมกัน เช่น การช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมโดยการไม่ทิ้งขยะลงในแหล่งน้ำ การดูแลรักษาสาธารณสมบัติ เช่น โทรศัพท์สาธารณะ หลอดไฟฟ้าที่เป็นของส่วนรวม โดยใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างคุ้มค่า ตลอดจนช่วยกันดูแลรักษาให้ความช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ร้องขอความช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ ตลอดจนร่วมมือกระทำเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาหรือช่วยกันแก้ปัญหา แต่ต้องไม่ขัดต่อกฎหมายเพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวม

จิตสาธารณะ หมายถึง หมายถึง สิ่งต่อไปนี้ เหวง โตจิราการ (2550)

1. อารมณ์ความรู้สึกนึกคิด จิตสำนึกที่เป็นไปเพื่อเป็นประโยชน์เกื้อกูล ส่งเสริมสนับสนุนสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนคนหมู่มาก
2. ให้กำลังใจ ให้ความอบอุ่น ให้แรงบันดาลใจ แก่ผู้คนในการต่อสู้ เพื่อเอาชนะอุปสรรคในชีวิตของตน เพื่อจะได้ดำรงตนอย่างปกติสุขในสังคมชุมชนและเข้าร่วมในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่ชนในวงกว้าง
3. บทบาทในการลดทอนอำนาจของกิเลสตัณหาต่างๆ ที่เพิ่มความยึดมั่นถือมั่น ในเรื่องตัวกูของกู โลภะ โทสะ โมหะ
4. สังคมอุดมการณ์ หรือสภาพอันเป็นที่พึงปรารถนาร่วมกันของมนุษยชาติโดยรวม ซึ่งสำหรับชาวพุทธเราอาจจะเรียกว่าสังคม พระศรีอาริย์หรือศาสนิกอื่นก็อาจจะเรียกกันในชื่ออื่น แต่โดยเนื้อแท้แล้วก็มีความหมายตรงกันคือ มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างอยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีการเบียดเบียนกัน มีความอุดมสมบูรณ์ในโภคทรัพย์ ทุกคนต่างมีจิตสำนึกที่สูงส่งไม่มีความเห็นแก่ตัวเหลืออยู่แม้แต่น้อยนิด ไม่ว่าในระดับปัจเจกชนหรือสังคมก็ตาม

จิตสาธารณะ หมายถึง การประพฤติตนทุกๆ ไป ทำให้ตนเอง ครอบครัวและสังคมมีความสุข รวมทั้งการแสดงความรักห่วงใยต่อสังคม

จิตสาธารณะ หมายถึง การเผื่อแผ่แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความหมายเดียวกับ ทำบุญ ทำทาน ทั้งเพื่อคนอื่นเป็นตัวเป็นตน กับเพื่อสาธารณะรวมหมดทุกคนทั้งชุมชนจนถึงบ้านเมืองประเทศชาติและโลก

จิตสาธารณะ หมายถึง การที่บุคคลกระทำการบางอย่างเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม

จิตสาธารณะ หมายถึง เป็นการตระหนักรู้ตัวหรือเป็นจิตส่วนที่รู้ตัว รู้ว่าทำอะไรอยู่ที่ไหน เป็นอย่างไรขณะที่ตนอยู่นั่นเอง ส่วนคำว่า สาธารณะ (Public) เป็นการแสดงออกเพื่อสังคมส่วนรวม เป็นการบริการชุมชน ทำประโยชน์ต่อสังคม ถ้าเป็นสิ่งที่ของก็ต้องใช้ประโยชน์ร่วมกัน เมื่อนำสองคำมารวม หมายถึง ตระหนักรู้ตน ที่จะทำอะไรเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

ในคำว่าจิตสาธารณะ (Public Mind) มีคำว่า “สาธารณะ (Public)” ประกอบด้วย P+U+B+L+I+C ซึ่งหมายถึง

1. Professional ทำงานแบบมืออาชีพ คนไทยทุกคนที่คิดใหม่ ทำใหม่จะต้องเป็นมืออาชีพ (Profession) รู้ลึกในหน้าที่ๆ รับผิดชอบ รับผิดชอบในงานที่เกี่ยวข้อง ต้องพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา หาความรู้ใหม่เสมอ

2. Unity เอกภาพ ค่านิยมใหม่ต้องเป็นไปในทิศทางของความสามัคคีในหมู่คณะ ไม่กลัวการได้หน้า หรืออิจฉาริษยากัน ควรจะฝึกการทำงานเป็นทีม เพราะการที่คนในองค์กรมีเอกภาพ จะช่วยให้การขับเคลื่อนภาระงานเพื่อมวลประชา เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีหลายองค์กรที่คนในองค์กรกลัวการได้ดี เลยไม่มีใครทำอะไร คนไทยทุกคนก็ไม่ได้อะไรด้วย แต่ในความเป็นเอกภาพก็ยอมให้มีความแตกต่างได้ แต่อย่าแตกแยก

3. Believe ความเชื่อ คนไทยทุกคนจะต้องทำงานด้วยความเชื่อ เชื่อคำสอนของพระพุทธเจ้า เชื่อในสิ่งที่ถูกต้อง แล้วยึดให้มั่น ถ้าคนไทยทุกคน ขาดแล้วซึ่งความเชื่อ การทำงานก็จะขาดพลัง

4. Locally ภูมิปัญญาท้องถิ่น คนไทยทุกคนจะต้องเป็นผู้ที่เชื่อและศรัทธาในความ เป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ของภูมิปัญญาไทย ลดความเชื่อทันสมัยนิยมของ (Modernization) Local wisdom ในด้านต่างๆ จะนำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบและเข้ากับบริบทของสังคมไทย คนไทยทุกคน ต้องเลิกล้มภูมิปัญญาของคนในระดับรากหญ้า แล้วหันไปสู่วิธีของการเรียนรู้ร่วมกันเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ในชุมชน

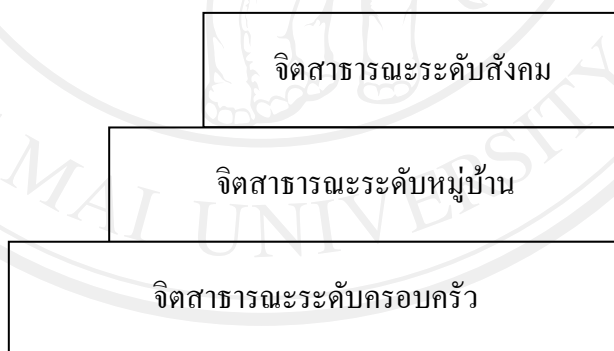
5. Integrity ความซื่อสัตย์ คนไทยทุกคนจะต้องยึดเอาความซื่อสัตย์เป็นที่ตั้ง เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับสังคม คิดดี ทำดี เพื่อชาติ งานทุกชิ้นจะต้องตรวจสอบได้ มีความโปร่งใส

6. Creative สร้างสรรค์ คนไทยทุกคนจะต้องคิดและทำงานที่สร้างสรรค์พัฒนานวัตกรรม (Innovation) ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นกับสังคม ต้องไม่หยุดนิ่ง ต้องมีความเป็นพลวัต ทั้งนี้ก็เพื่อประชาชนและประเทศชาติ

สรุปได้ว่า จิตสาธารณะ เป็นการกระทำด้วยจิตวิญญาณที่มีความรัก ความห่วงใย ความเอื้ออาทรต่อคนอื่นและสังคมโดยรวม การมีคุณธรรม จริยธรรมและการไม่กระทำที่เสื่อมเสียหรือเป็นปัญหาต่อสังคม ประเทศชาติ การมีจิตที่คิดสร้างสรรค์ เป็นกุศล และมุ่งทำกรรมดีที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม คิดในทางที่ดี ไม่ทำลายเบียดเบียนบุคคล สังคม วัฒนธรรม ประเทศชาติและสิ่งแวดล้อม การกระทำ และคำพูดที่มาจากความคิดที่ดี การลดความขัดแย้งและการให้ขวัญและกำลังใจต่อกันเพื่อให้สังคมโดยรวมมีความสุข

ระดับของจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะแบ่งได้เป็น 3 ระดับ ดังนี้ (ใจสะอาดบุญ หิริญพุกภัย และคณะ, 2544)

ภาพ 2 ระดับของจิตสาธารณะ

1. จิตสาธารณะระดับครอบครัว ได้แก่ ความพอมิพอกกัน ความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้อง ความขยัน มีที่อยู่อาศัย มีที่ทำกิน และการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ
2. จิตสาธารณะระดับหมู่บ้าน ได้แก่ คนดี ความดี การแบ่งปัน การอาศัยไหว้วาน การช่วยเหลือเกื้อกูลและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร
3. จิตสาธารณะระดับสังคม ได้แก่ ความร่วมมือร่วมใจ สามัคคี การมีส่วนร่วมงานทางสังคม งานบุญ งานประเพณี และปฏิบัติตามโครงการพัฒนาต่างๆ

ธีรยุทธ บุญมี (2536 : 195) ได้กล่าวถึงจิตสาธารณะว่า แบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ

1. จิตสาธารณะระดับชุมชนเป็นสิ่งที่มียู่เดิมในสังคมไทย โดยชุมชนจะควบคุมดูแลกัน และกัน ร่วมกันรับผิดชอบในปัญหาต่างๆ ร่วมกัน

2. จิตสาธารณะระดับสังคม เกิดขึ้นเมื่อสังคมไทยได้ดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไปแล้วช่วงเวลาหนึ่ง แล้วเผชิญกับปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาแรงงานเด็ก ปัญหาโสเภณี ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งสมาชิกในสังคมที่รับรู้และตระหนักในความรุนแรงของปัญหา ได้มีการเรียกร้องให้มีการแก้ปัญหาร่วมกัน เนื่องจากการมีสำนึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกัน และทุกคนมีสิทธิที่จะเรียกร้องเพื่อให้สังคมโดยรวมดีขึ้น

สรุปได้ว่า จิตสาธารณะมีหลายระดับ โดยเริ่มที่ระดับแคบใกล้ตัวเรามากที่สุด คือ จิตสาธารณะระดับครอบครัว และเมื่อมองกว้างออกไปจะเป็นจิตสาธารณะระดับชุมชน และระดับที่กว้างที่สุดจะเป็นจิตสาธารณะระดับสังคมซึ่งอาจมองกว้างถึงระดับประเทศและระดับนานาชาติได้

องค์ประกอบของจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะมี 3 องค์ประกอบ ดังนี้ ชาย โพธิ์สีดาและคณะ (2540, หน้า 14-15)
ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร (2546, หน้า 2-3)

องค์ประกอบที่ 1 คือ การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม กำหนดตัวชี้วัดจาก

1. การดูแลรักษาของส่วนรวม ใช้ของส่วนรวมแล้วเก็บเข้าที่
2. ลักษณะการใช้ของส่วนรวม รู้จักใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัดและทะนุถนอม

องค์ประกอบที่ 2 คือ การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมในวิสัยที่ตนสามารถทำได้ กำหนดตัวชี้วัดจาก

1. การทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเพื่อส่วนรวม
2. การรับอาสาที่จะทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม

องค์ประกอบที่ 3 คือ การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม กำหนดตัวชี้วัดจาก

1. การไม่ยึดครองของส่วนรวมนั้นมาเป็นของตนเอง
2. การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้สามารถใช้ของส่วนรวมนั้น

องค์ประกอบและตัวชี้วัดของจิตสาธารณะ สรุปได้ดังนี้

องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด
การใช้	1. การดูแลรักษาของส่วนรวม ใช้ของส่วนรวมแล้วเก็บเข้าที่ 2. ลักษณะการใช้ของส่วนรวม รู้จักใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัดและทะนุถนอม
การถือเป็นหน้าที่	1. การทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเพื่อส่วนรวม 2. การรับอาสาที่จะทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม
การเคารพสิทธิ	1. การไม่ยึดครองของส่วนรมนั้นมาเป็นของตนเอง 2. การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้สามารถใช้ของส่วนรมนั้น

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า จิตสาธารณะเป็นเรื่องของบุคคลที่มุ่งทำเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมโดยจิตสาธารณะมีหลายระดับ เริ่มตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชนและสังคม ซึ่งเราต้องร่วมกันส่งเสริมให้คนในสังคมเกิดจิตสาธารณะครอบคลุมในทุกระดับ ให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวม และเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม และหากเราทุกคนเข้าใจความหมายของจิตสาธารณะได้อย่างถูกต้องแล้วจะนำไปสู่ “สังคมแห่งจิตสาธารณะ” ที่สมบูรณ์มากขึ้น ส่งผลให้ชุมชน สังคมและประเทศ มีความสงบสุขและเจริญก้าวหน้าต่อไปได้อย่างมั่นคง

แนวคิดการพัฒนาจิตสาธารณะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราชและหลักคำสอนของศาสนา

การพัฒนาจิตสาธารณะนั้น พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู หรือผู้เกี่ยวข้องต้องศึกษาแนวคิดพื้นฐานของการพัฒนาจิตสาธารณะให้เข้าใจชัดเจน เพื่อใช้เป็นฐานการพัฒนาที่ถูกต้องและเกิดความยั่งยืนในการพัฒนา ในที่นี้จะกล่าวถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราชและหลักคำสอนของศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช ได้มีพระราชดำรัสที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ตอนหนึ่งว่า

“พอเพียง มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือ คำว่า พอ ก็พอเพียงนี้ก็พอแค่นั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้ มีความคิดว่าจะทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็คืออยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมี มีมากอาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2541

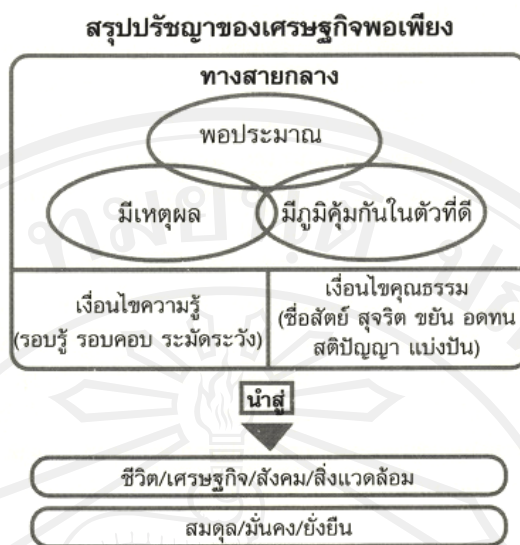
ที่มา : มูลนิธิชัยพัฒนา

<http://www.pcru.ac.th/kings/project4.php>.

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ได้รับการเชิดชูสูงสุด จากองค์การสหประชาชาติ (UN) โดยนายโคฟี อันนัน ในฐานะเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล The Human Development Lifetime Achievement Award แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อ 26 พฤษภาคม 2549 และได้มีปาฐกถาถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นปรัชญาที่สามารถเริ่มได้จากการสร้างภูมิคุ้มกันในตนเองสู่หมู่บ้านและสู่เศรษฐกิจในวงกว้างขึ้นในที่สุด เป็นปรัชญาที่มีประโยชน์ต่อประเทศไทยและนานาประเทศ โดยที่องค์การสหประชาชาติได้สนับสนุนให้ประเทศต่างๆ ที่เป็นสมาชิก 166 ประเทศ ยึดเป็นแนวทางสู่การพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 นี้ นับว่าเป็นแนวคิดสำคัญที่สุดในการสอนคนให้มีจิตสาธารณะ ซึ่งนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งคำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆ กัน ดังนี้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved

ภาพ 3 แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ
2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ
3. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

เงื่อนไขการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ
2. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความพากเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตแนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

แนวทางการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง

การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคล ระดับชุมชนและระดับประเทศมีแนวทางดังนี้

1. ระดับบุคคล

- 1.1 รู้จัก “พอ” ไม่เบียดเบียนผู้อื่น
- 1.2 พยายามพัฒนาทักษะ ความรู้ ความเข้มแข็งของตนเอง
- 1.3 ยึดทางสายกลาง พอใจกับชีวิตที่พอเพียง

2. ระดับชุมชน

- 2.1 รวมกลุ่ม ใช้ภูมิปัญญาของชุมชน
- 2.2 เอื้อเฟื้อกัน
- 2.3 พัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ

3. ระดับประเทศ

- 3.1 ชุมชนร่วมมือกัน
- 3.2 วางระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง
- 3.3 พัฒนาเศรษฐกิจแบบค่อยเป็นค่อยไป
- 3.4 เติบโตจากข้างใน

แนวทางการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

1. ยึดหลักสามพอ พออยู่ พอกิน พอใช้
2. ประหยัด
3. ประกอบอาชีพสุจริต
4. เน้นหาข้าวหาปลา ก่อนหาเงินหาทอง
5. ทำมาหากินก่อน ทำมาค้าขาย
6. ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ที่ดิน กินทุนสังคม
7. ตั้งสติมั่นคง ทำงานอย่างรู้ตัวไม่ประมาท
8. ใช้ปัญญาใช้ความรู้แท้
9. รักษาสุขภาพให้แข็งแรงทั้งกายและใจ

แนวทางการประกอบอาชีพตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

1. ทำงานอย่างรู้ ใช้ปัญญาทำงานอย่างมีอาชีพ
2. อดทนมุ่งมั่น ยึดธรรมะและความถูกต้อง
3. อ่อนน้อมถ่อมตน เรียบง่าย ประหยัด

4. มุ่งประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นสำคัญ
5. รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
6. ตั้งใจ ขยันหมั่นเพียร
7. สุจริต กตัญญู
8. พึ่งตนเอง ส่งเสริมคนดี และคนเก่ง
9. รักประชาชน (ผู้รับบริการ)
10. เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน

สรุปได้ว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความสำคัญอย่างมากในการพัฒนาจิตสาธารณะได้ ทั้งการพัฒนาระดับบุคคล ระดับชุมชน และระดับประเทศชาติ โดยยึดหลัก 3 ห่วง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว 2 เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ และ เงื่อนไขคุณธรรม ซึ่งถ้านำไปปฏิบัติอย่างจริงจังแล้วทุกคนในชาติหรือในระดับโลกจะเป็นบุคคลที่มีจิตสาธารณะที่มองเห็นประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และจะนำมาซึ่งความสงบสุขของคนในสังคม

หลักคำสอนทางศาสนากับจิตสาธารณะ

ศาสนาทุกศาสนาต่างสอนให้เป็นคนดี โดยในคำสอนของศาสนาจะมีแนวคิดที่สัมพันธ์กับจิตสาธารณะที่สอดแทรกอยู่เสมอคำสอนในศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม ดังนี้

1. ศาสนาพุทธ

กวิน ชุตินา (2552) ได้กล่าวถึงคำสอนของพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ ดังนี้

1.1 การให้ต้องไม่หวังผลตอบแทน ผู้ให้ต้องให้อิสระแก่ผู้รับ การให้โดยคาดหวังว่าจะมีอะไรตอบแทน (แม้แต่คำขอบคุณ) ไม่เรียกว่าการให้เนื่องจากไม่มีบริสุทธิ์ หรือทำให้การให้เป็นการแลกเปลี่ยน ดังที่คนโดยทั่วไปมักจะใช้การให้เป็นเครื่องมือไปบังคับจิตใจคนอื่น

1.2 สิ่งที่ให้ต้องเหมาะสม เป็นการให้แล้วที่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริงกับผู้รับ ไม่ใช่ให้แล้วทำให้ผู้รับเป็นอันตราย เสียนิสัยหรือนำสิ่งที่ได้รับไปใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้

1.3 การให้กับผู้สมควรได้รับ นั่นคือ ผู้รับเป็นผู้ที่มีความเหมาะสมที่จะได้รับสิ่งนั้นจริงๆ รับไปแล้วก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ

1.4 การให้ด้วยอาการที่เหมาะสมถูกต้อง เป็นการให้ด้วยความเคารพในความเป็นมนุษย์ของเขา ไม่ใช่ให้แบบผู้เหนือกว่า

สรุปแล้วการให้อย่างมีธรรมะ จึงเป็นการให้ที่เป็นไปโดยธรรมชาติ นำไปสู่การลดความเห็นแก่ตัวของผู้ให้ โดยไม่หวังผลใดๆ ตอบแทน

นอกจากนี้ ศาสนาพุทธยังได้กล่าวถึงคุณธรรมด้าน “การเสียสละ” ซึ่งการเสียสละหมายถึงการให้ การแบ่งปันในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น มีเงื่อนไขว่าการให้หรือการเสียสละนั้นจะต้องไม่มีข้อแม้ ให้โดยไม่หวังผลตอบแทนให้โดยบริสุทธิ์ใจ ซึ่งการให้ที่สูงสุดของพุทธในทางโลกก็คือ การเสียสละได้แม้ชีวิต เลือดเนื้อ เพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น (เช่น การบริจาคโลหิต การบริจาคช่วยเหลือผู้เกิดอุทกภัย เป็นต้น) คำสอนเรื่องการเสียสละมีกล่าวแทรกอยู่ในหัวข้อธรรมต่างๆ ของศาสนาพุทธ เพื่อให้ผู้นับถือนำคำสอนนี้ไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ เช่น

หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักของสังคมสงเคราะห์ สอนเรื่องการเสียสละช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมอันประกอบด้วย

ทาน คือ การให้ การแบ่งปัน

ปิยวาจา คือ การมีวาจาที่เรียบร้อย

อตถจริยา คือ การกระทำที่เป็นประโยชน์

สมานัตตา คือ ความเสมอต้น เสมอปลาย

ซึ่งมีหัวข้อเรื่องการเสียสละ คือ เรื่องทาน และอตถจริยา ที่เป็นการกระทำที่แสดงถึงจิตสาธารณะสอดแทรกอยู่ด้วย

พรവാสธรรม เป็นข้อปฏิบัติของผู้ครองเรือน (ครอบครัว) ประกอบด้วย

สัจจะ - ความซื่อสัตย์ ซื่อตรงต่อกัน

ทมะ - ความข่มใจ

ขันติ - ความอดทน

จาคะ - การบริจาค เสียสละแบ่งปันแก่ผู้อื่น

หัวข้อจาจะเป็นคำสอนเรื่องการเสียสละที่ประกอบอยู่ในหลักธรรมนี้ ซึ่งจะนำไปสู่การมีจิตสาธารณะ ซึ่งเป็นการเสียสละเพื่อส่วนรวมไม่ใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตน

พรหมวิหาร 4 พรหมวิหารเป็นหลักธรรมสำหรับทุกคน เป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์หลักธรรมนี้ได้แก่

1. เมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ เช่น ความสุขเกิดจากความรัก ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการบริโภค ความสุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้และความสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ เป็นต้น

2. กรุณา ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือ สิ่งเข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจ

3. มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า “ดี” ในที่นี้ หมายถึง การมีความสุขหรือมีความสุขเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงความถึงความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้น ไม่มีจิตใจริษยา ความริษยาเราควรฝึกหัดตนให้เป็นคนที่มีมุทิตา เพราะจะสร้างไมตรีและผูกมิตรกับผู้อื่นได้ง่ายและลึกซึ้ง

4. อุเบกขา การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลาง เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกระทบในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขาในเรื่องที่เกิดขึ้น เราควรมีความปรารถนาดีคือ พยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

พรหมวิหาร ทั้ง 4 ข้อ นับว่าเป็นหลักธรรมที่ยิ่งใหญ่อีกประการหนึ่งของศาสนาพุทธที่ควรปลูกฝังให้แก่ผู้คนอย่างยิ่ง เพราะคนที่จะมีจิตสาธารณะนั้นจะต้องมีความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข (เมตตา) มีความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ (กรุณา) มีความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี (มุทิตา) และการรู้จักวางเฉยไม่คิดซ้ำเติมใครเมื่อมีทุกข์ (อุเบกขา)

ไตรสิกขา

ไตรสิกขา เป็นกระบวนการศึกษาที่พัฒนามนุษย์ทั้งทางกาย วาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์และสติปัญญาให้สามารถดำรงและดำเนินชีวิตในสังคมอย่างสันติมีอิสรภาพ เน้นการปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนด้วยหลักของศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งการสอนแบบไตรสิกขามีขั้นตอนในการสอน 3 ขั้น ดังนี้ สุมณ อมรวิวัฒน์ (2528, หน้า 37)

1. ขั้นศีล หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนต้องควบคุมตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยทั้งทางกายและวาจา ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติ ร่างกายพร้อมที่จะเรียนเสมอ
2. ขั้นสมาธิ หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนต้องรวบรวมจิตใจ ความคิดให้แน่วแน่ เป็นจุดเดียวไม่ซัดส่ายไปสู่เรื่องอื่น สิ่งอื่น นอกห้องเรียน นอกเรื่องที่เรียน ไม่คิดตรึกตรอง วิตกกังวลถึงเรื่องอื่นๆ ที่จะทำให้สมองไม่ปลอดโปร่ง ผู้เรียนต้องตัดสิ่งรบกวนอื่นๆ ออกจากความคิดจิตใจ
3. ขั้นปัญญา หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนใช้สมาธิ พลังความมีจิตใจแน่วแน่ทำความเข้าใจปัญหา แก้ไขปัญหาจนเกิดความรู้แจ้ง เข้าใจแก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญาขึ้นในตนเอง มีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามที่แท้จริง

การสอนแบบไตรสิกขามีความเชื่อว่า คนที่จะมีปัญหาและเกิดปัญญาวิสุทธขึ้นย่อมเกิดจากมีกำลัง (พลัง) จิตใจ กำลังความคิดที่แน่วแน่ (สมาธิ) ไม่หวั่นไหวซัดส่ายได้ก็ต่อเมื่อร่างกายอยู่ในสภาพปกติเรียบร้อย สงบเรียบร้อย มีระเบียบวินัย (มีศีล) นั่นคือ ถ้าผู้เรียนฝึกควบคุมสภาพทางการให้อยู่ในระเบียบวินัยเรียบร้อยก็จะช่วยให้จิตใจสงบไม่ฟุ้งซ่านหวั่นไหวไปนอกเรื่อง นอกห้องเรียน ซึ่งจะช่วยให้มีกำลังความคิด ความกล้า สามารถแก้ปัญหาทำความเข้าใจปัญหาได้ทำให้

เกิดปัญหา มีความรู้แจ้งเรื่องนั้นๆ (ปัญญา) ได้ด้วยตนเองประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ใช่เพียงแค่รู้หรือทราบจากการบอกเล่าให้ฟังเท่านั้น

2. ศาสนาคริสต์

หลักธรรมสำคัญในศาสนาคริสต์ คือ จริยธรรมเรื่องความรัก เป็นความรักของพระเจ้า มิใช่ความรักที่ประกอบด้วยค้นหา ราคะ แบบความรักของหนุ่มสาว แต่เป็นความรักที่มีเงื่อนไขคือความรักที่จะต้องมีการเสียสละ ศาสนาคริสต์สอนให้ผู้นับถือรักในพระเจ้า รักผู้อื่น สิ่งอื่นและรักแม้กระทั่งศัตรู นับว่าเป็นการเสียสละที่สูงที่สุดไม่น้อย ในขณะที่เดียวกันพระเจ้าก็ทรงมีความรักต่อมนุษย์เช่นกัน ในคติของศาสนาคริสต์ว่าด้วยความรัก พระเจ้าได้ส่งพระบุตรคือพระเยซูลงมาไถ่โทษบาปให้แก่มวลมนุษย์ ด้วยการเสียสละชีวิตบนไม้กางเขน เพื่อให้มนุษย์ทั้งมวลหลุดพ้นจากบาปเป็นแบบอย่างให้มนุษย์รู้จักการเสียสละ อันเป็นคำสอนที่ทำให้เกิดความสงบสุขขึ้นในโลก ซึ่งหากมนุษย์ในสังคมมีความรักต่อกัน รักผู้อื่นมากกว่ารักตนเองและเสียสละเพื่อส่วนรวมแล้วแสดงถึงการมีจิตสาธารณะย่อมเกิดขึ้นและนำไปสู่ความสงบสุขของโลกอย่างยั่งยืนได้

3. ศาสนาอิสลาม

คำว่า อิสลาม แปลว่า สันติ ในสังคมที่จะมีสันติสุขได้นั้นจะต้องมีหลักจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสียสละ แบ่งปัน ทำให้เกิดความผูกพันความรักความสามัคคีขึ้นในสังคม หลักการเสียสละในศาสนาอิสลาม เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่ามียุทธะทุกเรื่องในหลักคำสอน เช่น คำสอนเรื่องการปฏิบัติที่มุสลิมทุกคนจะต้องมีหน้าที่อย่างเคร่งครัดในเรื่อง การทำละหมาด มุสลิมต้องสละเวลาทำทุกวันอย่างเคร่งครัดวันละ 5 ครั้ง การเสียสละเช่นนี้ทำให้เป็นผู้ห่างจากความชั่ว

การบริจาค (ซากัต) เป็นการเสียสละให้ปันกันในสังคม ทำให้เกิดความผูกพันสามัคคี ประองคองกัน

การถือศีลอด เป็นการเสียสละความสุขสบายจากการบริโภคใช้สอยมาเป็นการอดอาหาร และงดเว้นจากสิ่งที่ผู้คนปกติควรจะได้รับ ทำให้เข้าถึงผู้ด้อยยากขาดแคลน เกิดความยินดีที่จะช่วยเหลือผู้อื่น

การเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ ซึ่งต้องเสียสละทั้งสุขภาพร่างกาย ทุนทรัพย์หรือแม้แต่ชีวิตในอันที่จะกระทำสิ่งที่ถือว่าเป็นความดีของมุสลิมทุกคนคือการระลึกถึงพระเจ้า ศาสดา และได้พบกับพี่น้องมุสลิมทั่วโลก

นอกจากนี้ยังมีการเสียสละที่สูงสุดของมุสลิมคือการเสียสละชีวิตเพื่อปกป้อง รักษา ศาสนาให้พ้นจากการรุกราน รังแกจากผู้อื่น ดังจะเห็นได้ในปัจจุบันที่มุสลิมบางกลุ่มสามารถสละชีวิตได้อย่างง่ายดายถ้าเป็นเรื่องการปกป้องศาสนา ดังนั้นหากเราปลูกฝังให้คนมีความเสียสละเพื่อผู้อื่นโดยส่วนรวมแล้ว น่าจะนำมาซึ่งสันติสุขของโลกได้

บทสรุป การพัฒนาจิตสาธณะนั้น อาจใช้แนวคิดที่หลากหลายทั้งแนวคิดจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 ที่สอนให้คนมีความพอประมาณ มีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว โดยตัวคนนั้นต้องมีทั้งความรู้และคุณธรรมประกอบกันหรืออาจใช้หลักคำสอนทางศาสนาช่วย ซึ่งทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี มีความเสียสละ แบ่งปัน ทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม มีความรักต่อเพื่อนมนุษย์มากกว่ารักตนเองและรักความสันติ

ทฤษฎีและแนวคิดการพัฒนาจิตสาธณะของประเทศตะวันตก

ทฤษฎีพัฒนาทางจริยธรรม (Moral Development Theory)

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kolhberg) แบ่งพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับแบ่งเป็น 2 ขั้น รวมเป็น 6 ขั้น ดังนี้ ทิศนา แจมณี (2545, หน้า 11-13)

ขั้นที่ 1 ขั้นการหลบหลีกการลงโทษ (อายุ 2-7 ปี) คือการตัดสินใจโดยมุ่งที่จะหลบหลีกไม่ให้ตนเองถูกลงโทษ

ขั้นที่ 2 ขั้นการแสวงหารางวัล (อายุ 7-10 ปี) คือการตัดสินใจโดยมีความมุ่งหมายที่จะได้ผลตอบแทนที่ตนพอใจหรือต้องการ

ขั้นที่ 3 ขั้นการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (อายุ 10-13 ปี) คือการตัดสินใจโดยการคล้อยตามความเห็นชอบหรือการชักจูงของผู้อื่นโดยเฉพาะเพื่อน

ขั้นที่ 4 ขั้นการทำตามหน้าที่ทางสังคม (อายุ 13-16 ปี) คือการตัดสินใจโดยถือว่าตนมีหน้าที่ที่จะทำสิ่งนั้น ในฐานะที่ตนเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมนั้น และสังคมนั้นคาดหวังที่จะให้ตนทำหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ต่างๆ

ขั้นที่ 5 ขั้นการทำตามคำมั่นสัญญา (อายุ 16 ปีขึ้นไป) คือการตัดสินใจโดยเห็นแก่ประโยชน์ของคนหมู่มาก ไม่ทำตนให้ขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของผู้อื่น บุคคลที่มีจริยธรรมที่ขั้นนี้จะสามารถควบคุมบังคับตนเองได้

ขั้นที่ 6 ขั้นการยึดอุดมคติสากล (วัยผู้ใหญ่) คือการตัดสินใจเพื่ออุดมคติอันยิ่งใหญ่ที่เป็นหลักประจำใจของตน บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้นับว่าเป็นผู้มีจริยธรรมในขั้นสูงสุด

จากทฤษฎีข้างต้นแต่ละบุคคลจะมีพัฒนาการจริยธรรมเร็วช้าต่างกัน โดยสามารถพิจารณาได้จากเหตุผลเชิงจริยธรรมที่บุคคลนั้นให้และเราสามารถส่งเสริมให้บุคคลมีการพัฒนาจริยธรรมให้สูงขึ้นกว่าเดิมได้ โดยการเปิดโอกาสให้บุคคลเรียนรู้จากการตัดสินใจทางจริยธรรมและอภิปรายร่วมกับผู้อื่น การได้แสดงความคิดเห็นและอภิปรายร่วมกับผู้อื่น จะทำให้บุคคลมีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้นได้

ทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant conditioning theory)

ทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning Theory) ของ สกินเนอร์ สรุปได้ดังนี้ ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2552, หน้า 20-21)

1. การกระทำใดๆ ถ้าได้รับการเสริมแรงจะมีแนวโน้มเกิดขึ้นอีกส่วนการกระทำที่ไม่มี การเสริมแรง แนวโน้มที่ความถี่ของการกระทำนั้นจะลดลงและหายไปในที่สุด
2. การเสริมแรงที่แปรเปลี่ยนทำให้เกิดการตอบสนองกว่าการเสริมแรงที่ตายตัว
3. การลงโทษที่ทำให้เรียนรู้ได้เร็วและลืมเร็ว
4. การให้แรงเสริมหรือให้รางวัลเมื่อมีการแสดงพฤติกรรมที่ต้องการสามารถช่วยปรับ หรือปลูกฝังนิสัยที่ต้องการได้

ดังนั้นในการนำทฤษฎีไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจิตสาธาณะนั้นอาจทำได้ดังนี้

1. การเสริมแรงทางบวก (Positive Reinforcement) เมื่อมีการแสดงออก ซึ่งพฤติกรรม จิตสาธาณะ ซึ่งอาจใช้ตัวเสริมแรงได้เป็น 4 ประเภท คือ

1.1 ตัวเสริมแรงที่เป็นสิ่งของ (Material Reinforcer) เป็นตัวเสริมแรงที่ประกอบไปด้วยอาหาร ของที่เล่นได้และสิ่งของต่างๆ เช่น ขนม ของเล่น เสื้อผ้า น้ำหอม รถยนต์ เป็นต้น

1.2 ตัวเสริมแรงทางสังคม (Social Reinforcer) ตัวเสริมแรงทางสังคมเป็นตัวเสริมแรงที่ไม่ต้องลงทุนซื้อหาขึ้นอยู่กับตัวเราและค่อนข้างจะมีประสิทธิภาพสูงในการปรับพฤติกรรม แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ คำพูด ได้แก่ คำชมเชย เช่น ดีมาก น่าสนใจมาก ผมชอบมากเลย ใจเลยฉลาดจริงๆ เป็นความคิดที่ดี เป็นต้น และการแสดงออกทางท่าทาง เช่น ยิ้ม มองอย่างสนใจ การแตะตัว จับมือ เป็นต้น

1.3 ตัวเสริมแรงที่เป็นกิจกรรม (Activity Reinforcer) เป็นการให้กิจกรรมหรือพฤติกรรมที่ชอบไปเสริมแรงกิจกรรมหรือพฤติกรรมที่ไม่ชอบ

1.4 ตัวเสริมแรงที่เป็นเบี้ยอรรถกร (Token Reinforcer) โดยการนำเบี้ยอรรถกรไปแลกเป็นตัวเสริมแรงอื่นๆ ได้ เช่น ดาว คุปอง โบนัส เงิน คะแนน เป็นต้น

2. การเสริมแรงทางลบ (Reinforcement) เป็นการทำให้ความถี่ของพฤติกรรมคงที่หรือเพิ่มมากขึ้น ซึ่งการเสริมแรงทางลบผู้สอนควรปฏิบัติ คือ ทำทันทีหรือเร็วที่สุด เมื่อพฤติกรรมที่ไม่ต้องการเกิดขึ้น ควรให้ความรุนแรงพอเหมาะไม่มากหรือน้อยเกินไป ควรให้ผู้ถูกลงโทษรู้ว่า พฤติกรรมใดที่ถูกลงโทษและเพราะเหตุใด ควรใช้เหตุผลไม่ใช่อารมณ์ ควรใช้การลงโทษควบคู่กับการเสริมแรงทางบวก ผู้ลงโทษต้องเป็นตัวแทนที่ดีในทุกๆ ด้าน และการลงโทษควรเป็นวิธีสุดท้าย ถ้าไม่จำเป็นไม่ควรใช้การลงโทษ

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาเชิงสังคม (Social Cognitive Theory)

แบนดورا (Bandura, 1977) ได้พัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาเชิงสังคมขึ้นมา ซึ่งเขามองว่ากระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและเขาเชื่อว่าการเรียนรู้ส่วนใหญ่ของคนเกิดจากการสังเกตจากตัวแบบ ซึ่งจะสามารถถ่ายทอดความคิดและการแสดงออกได้พร้อมๆ กัน และตัวแบบจะทำหน้าที่ 3 ลักษณะ คือ

1. ส่งเสริมการเกิดพฤติกรรม
2. ยับยั้งการเกิดพฤติกรรม
3. ช่วยให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่

แบนดورا (Bandura, 1977: 40-51) ได้แบ่งแม่แบบไว้เป็น 2 ชนิด คือ แม่แบบจากตัวจริงกับแม่แบบที่เป็นสัญลักษณ์ซึ่งอาจเป็นคำพูด เอกสารหรือใช้ทัศนวัสดุ เช่น วิทยู โทรทัศน์ สไลด์ หรือวิดีโอเทป เป็นต้น และได้สรุปถึงอิทธิพลของแม่แบบที่มีผู้สังเกตดังนี้

1. การสร้างพฤติกรรมใหม่ เมื่อผู้สังเกตได้เห็นการกระทำของแม่แบบซึ่งเป็นการกระทำที่ผู้สังเกตไม่เคยพบเห็นมาก่อน ผู้สังเกตจะรวบรวมข้อมูลของการกระทำใหม่นี้ในรูปของสัญลักษณ์และถ่ายทอดออกมาเป็นพฤติกรรมใหม่

2. การสร้างกฎเกณฑ์หรือหลักการใหม่ จะเกิดขึ้นในสภาพที่ผู้สังเกตเห็นการกระทำของแม่แบบในลักษณะต่างๆ เช่น การตัดสินใจ รูปแบบทางภาษา เป็นต้น จากนั้นผู้สังเกตจะทดสอบการกระทำตามแม่แบบลักษณะต่างๆ และถ้าการตอบสนองส่งผลทางบวก ผู้สังเกตจะรวบรวมแบบลักษณะของแม่แบบในรูปแบบต่างๆ แล้วนำมาสร้างเป็นกฎเกณฑ์ใหม่หรือหลักการใหม่

3. การสอนความคิดและพฤติกรรมสร้างสรรค์ การมีแม่แบบจะช่วยสนับสนุนการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ เพราะเมื่อนุชย์เห็นแม่แบบกระทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง นุชย์อาจใช้ประสบการณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ประกอบกับการกระทำของแม่แบบมาพัฒนาเป็นความคิดหรือพฤติกรรมใหม่ขึ้นมา

4. การยับยั้งการกระทำและลดความหวั่นเกรงที่จะกระทำการที่ได้เห็นแม่แบบถูกลงโทษ ผู้สังเกตมีแนวโน้มที่จะไม่กระทำตามแม่แบบนั้น และในทำนองเดียวกันถ้าได้เห็นแม่แบบทำพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องและไม่ห้ามปรามแล้วไม่มีผลกระทบใดๆ ตามมา ผู้สังเกตก็มีแนวโน้มที่จะกระทำตามแม่แบบ

5. การส่งเสริมการกระทำ การมีแม่แบบจะมีอิทธิพลต่อการส่งเสริมการกระทำทั้งที่เป็นทางบวกและทางลบ ถ้าผู้สังเกตได้เห็นแม่แบบแสดงพฤติกรรมหนึ่งและได้รับรางวัลผู้สังเกตมีแนวโน้มที่จะกระทำตามมากขึ้น ในทำนองเดียวกันถ้าผู้สังเกตได้เห็นแม่แบบที่แสดงความก้าวร้าว

และได้รับการยกย่องว่าเป็นสิ่งดี ผู้สังเกตก็มีแนวโน้มกระทำตามมากขึ้น ดังนั้นการเสนอแม่แบบในสังคมจำเป็นต้องมีความระมัดระวังอย่างหนึ่ง เพราะอาจจะมีผลต่อการเพิ่มพฤติกรรมทางลบได้

6. ทางด้านอารมณ์ การมีแม่แบบนอกจากจะส่งผลต่อการกระทำแล้ว ยังมีผลต่ออารมณ์ของผู้สังเกตให้รุนแรงเพิ่มขึ้นและกระตุ้นให้เกิดอารมณ์คล้อยตามไปด้วย

7. การเฝ้าอำนาจให้เกิดการกระทำตามแม่แบบ การกระทำที่使人เห็นคุณค่าและมีความชื่นชอบอยู่เสมอ การกระทำของแม่แบบนั้นก็จะทำให้ผู้สังเกตทำได้โดยรวดเร็วและกระทำได้ง่าย นอกจากนี้เมื่อคนสามารถกระทำตามแม่แบบได้เร็วจะทำให้เกิดการแผ่ขยายจากสังคมหนึ่งได้รวดเร็วด้วย

ซึ่งทิสนา เขมมณี (2546, หน้า 20-21) ได้สรุปแนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาจิตสาธารณะได้คือ

1. การกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความเอาใจใส่และตั้งใจสังเกตตัวแบบ
2. การเสนอตัวแบบ ตัวแบบจะต้องเด่นชัด ไม่สลับซับซ้อนจนเกินไป เป็นตัวแบบที่มีคุณค่า มีประโยชน์ สามารถดึงดูดจิตใจ และทำให้ผู้สังเกตพอใจ
3. การช่วยให้ผู้เรียนเก็บจำตัวแบบนั้น โดยใช้วิธีการต่างๆ เช่น การทำเป็นรหัสการจำ การชักข้อมลักษณะตัวแบบในความคิดและด้วยการกระทำ
4. การจูงใจให้ผู้เรียนปฏิบัติ โดยการช่วยให้ผู้เรียนได้รับรู้ เห็นคุณค่ารับรู้ความสามารถของตนเอง เรียนรู้วิธีการกำกับตนเอง และเห็นผลที่น่าพึงพอใจของการปฏิบัติ
5. การลงมือกระทำหรือปฏิบัติ โดยช่วยให้ผู้เรียนได้ลงมือทำสังเกตการณ์กระทำของตนเอง โดยให้ผู้เรียนได้ข้อมูลป้อนกลับและให้ผู้เรียนได้เทียบเคียงการกระทำของตนกับภาพตัวแบบในความคิด

กระบวนการพัฒนาจิตพิสัยของบลูม (Bloom)

บลูม (Bloom, 1996) ได้สรุปกระบวนการพัฒนาจิตพิสัย (Affective Domain) ของคนไว้ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นการรับรู้ (Perceiving or Receiving) เป็นการสร้างความสนใจ ใ้บุคคลได้รับรู้และใส่ใจในสิ่งเร้าที่นำมากระตุ้นใ้บุคคลได้รับรู้และใส่ใจในสิ่งเร้าที่นำมากระตุ้น เพื่อให้บุคคลมีความรู้สึกที่จะยอมรับสิ่งเร้า นั้น และเลือกที่จะสนใจสิ่งเร้า นั้นๆ เช่น การให้เห็นตัวแบบ การจัดกิจกรรมบริการสังคมดี ๆ การบริจาคเสื้อผ้าช่วยเหลือผู้อื่นในฤดูหนาว เป็นต้น

ขั้นที่ 2 ขั้นการตอบสนอง (Responding) เมื่อบุคคลสนใจแบบอย่างที่ดีในขั้น 1 แล้ว จะเกิดทัศนคติต่อสิ่งเร้า นั้นแล้วจะตอบสนองซึ่งได้แก่การยอมรับในสิ่งเร้า นั้น เกิดความรู้สึกอยากตอบสนอง หรือเกิดความพอใจจากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า นั้น ดังนั้นในการสอนจึงต้องใ้บุคคล

ได้มีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้นและเกิดความรู้สึกพึงพอใจซึ่งจะช่วยพัฒนาความสนใจที่มีอยู่ให้มากขึ้น

ขั้นที่ 3 ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) เมื่อบุคคลได้ตอบสนองและได้รับความพึงพอใจ บุคคลนั้นจะมีทัศนคติที่ดีและเห็นคุณค่าของสิ่งนั้นเกิดความชื่นชอบและผูกพันต่อสิ่งนั้น

ขั้นที่ 4 ขั้นการจัดระบบ (Organizing) เมื่อบุคคลเห็นคุณค่าของสิ่งนั้นแล้ว เขาจะนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติในระบบชีวิตของตนเองและเชื่อถือในการปฏิบัติต่อไป

ขั้นที่ 5 ขั้นพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (Characterization) เป็นการปฏิบัติจนเป็นกิจนิสัยอย่างสม่ำเสมอ จนพัฒนาเป็นลักษณะนิสัยของตนเอง

ดังนั้นในการพัฒนาคนให้มีจิตพิสัยที่ดีหรือมีจิตสาธารณะจึงต้องเริ่มจากการจัดสิ่งเร้าเพื่อสร้างความสนใจให้แก่คน โดยวิธีการต่างๆ เพื่อให้คนได้สนใจ พอใจ แล้วจึงจัดกิจกรรมให้คนได้ตอบสนองเพื่อให้เขาเกิดทัศนคติที่ดี ชื่นชอบ พอใจ ต่อสิ่งนั้น บุคคลก็จะนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติตนและปฏิบัติจนเป็นนิสัยในชีวิตประจำวันในที่สุด

กระบวนการทำความเข้าใจในค่านิยม (Value Clarification) ของ راشدและไซมอน

กระบวนการทำความเข้าใจในค่านิยม (VC) เป็นกระบวนการที่จะนำมาพัฒนาจิตสาธารณะได้ โดยมีขั้นตอนการพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดค่านิยมที่ถูกต้อง ให้ผู้เรียนมีโอกาสเลือกค่านิยมซึ่งเป็นสิ่งที่บุคคลยึดถือ มีคุณค่า มีความสำคัญ ควรแก่การเทิดทูนรักษาไว้ เป็นสิ่งที่บุคคลกระทำอยู่เป็นประจำเป็นกิจวัตร เป็นสิ่งที่บุคคลภาคภูมิใจ ขอมรับและเต็มใจ ต้องการที่จะแสดงออกและมีการสนับสนุนอย่างเปิดเผย โดยมีการเลือกค่านิยมนั้นอย่างเสรี และมีโอกาสได้เลือกจากสิ่งที่ให้เลือกร้อยละหลายหลาย แล้วนำสิ่งที่เลือกมาผ่านกระบวนการคิด การพิจารณาไตร่ตรองถึงข้อดีข้อเสียและตัดสินใจด้วยตนเองอย่างรอบคอบ

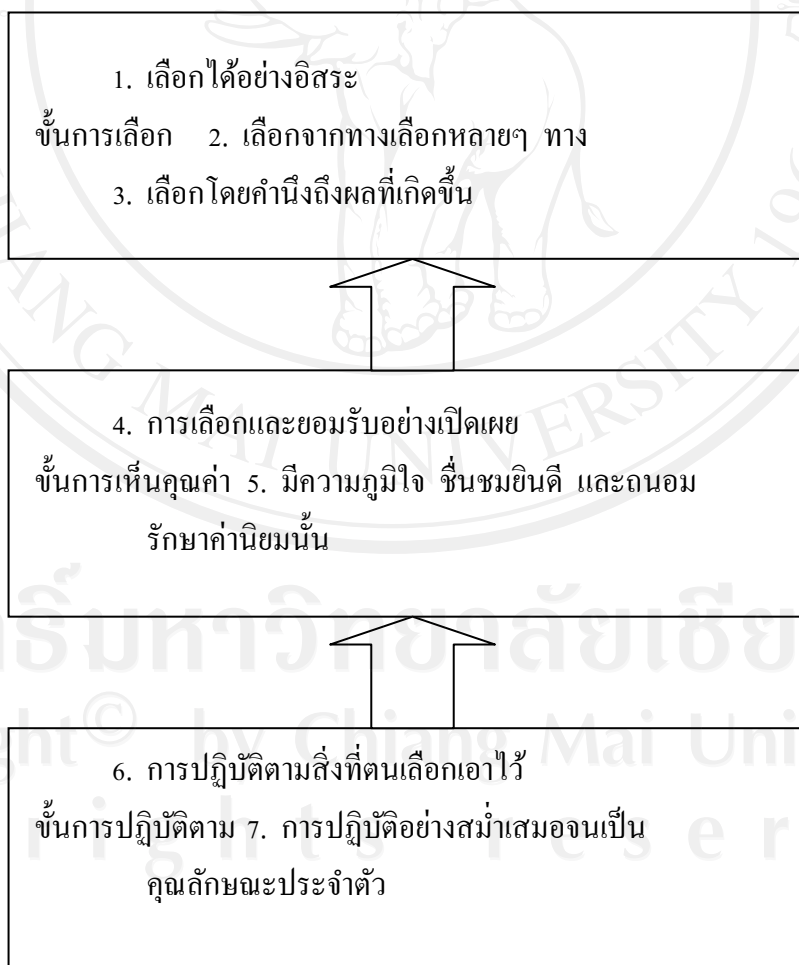
Raths, Harmin and Simon (1966) เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงมากในการสอนจริยศึกษาตามหลักปรัชญาของกลุ่มมนุษยนิยม จากทฤษฎีของกลุ่มมนุษยนิยมนี้เชื่อว่าในสังคมที่ยุ่งยากซับซ้อน บุคคลควรมีเสรีภาพที่จะใช้ความคิดของตน และพิจารณาด้วยตนเองว่าอะไรที่เหมาะสมกับตน เนื่องจากตนเป็นบุคคลที่จะได้รับผลจากการกระทำและการตัดสินใจต่างๆ บุคคลควรจะต้องตัดสินใจเลือกกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเองและยอมรับผลที่เกิดจากการเลือกนั้น โดยเขาได้เสนอเกณฑ์ 7 ประการสำหรับการตัดสินใจว่าพฤติกรรมที่แสดงออกนั้นได้สะท้อนค่านิยมของบุคคลนั้นหรือไม่ ดังนี้

1. ค่านิยมจะต้องเป็นสิ่งที่เกิดจากการเลือกโดยเสรี ไม่ได้เกิดจากการถูกบีบบังคับ ถ้ามีการบีบบังคับให้เลือกลือว่าไม่ใช่ค่านิยม

2. ค่านิยมจะต้องเป็นการเลือกจากสิ่งที่ให้เลือกหลายๆ อย่าง ถ้าไม่มีให้เลือกหรือมีตัวเลือกเพียงอย่างเดียวและเป็นสิ่งจำเป็นต้องเลือกก็ไม่ถือว่าเป็นค่านิยม

3. สิ่ง que เลือกรมานั้นเป็นสิ่งที่บุคคลได้มีการพิจารณาไตร่ตรองถึงข้อดีข้อเสียอย่างรอบคอบแล้ว
4. เป็นสิ่งที่บุคคลยึดถือ เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า มีความสำคัญควรแก่การเพ็ดทูลรักษาไว้
5. เป็นสิ่งที่บุคคลภาคภูมิใจ ยอมรับและเต็มใจ ต้องการที่จะแสดงออก กล่าวถึงและสนับสนุนอย่างเปิดเผย
6. เป็นการปฏิบัติตามที่ตนได้เลือกเอาไว้ เพราะสิ่งที่เราเรียกว่าค่านิยมนั้นจะเป็นสิ่งที่นำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง
7. เป็นสิ่งที่บุคคลกระทำอยู่เป็นประจำเป็นกิจวัตร สิ่ง que กระทำเพียงครั้งเดียว แล้วเลิกกระทำก็ไม่เรียกว่าค่านิยม

Raths, Harmin and Simon สรุปขั้นตอนการเกิดค่านิยมไว้ดังนี้

ภาพ 4 ขั้นตอนการเกิดค่านิยมตามแนวคิดของ Raths, Harmin and Simon

การสอนจริยธรรมตามแนวคิด กระบวนการกระจำนัย (VC) อาจใช้คำถามช่วยทำความเข้าใจความกระจำนัยในคำนิยามให้นักเรียนได้ และครูยังสามารถนำกิจกรรมอื่นๆ เช่น การแสดงละคร สถานการณ์จำลอง การเล่านิทาน การแสดงบทบาทสมมติ ไปใช้ในชั้นเรียนได้อย่างสนุกสนานและน่าสนใจโดยใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือกระตุ้นให้ผู้เรียนแต่ละคนแสดงความคิดเห็นของตนเองเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ออกมา เช่น เรื่องที่เกี่ยวกับจิตสาธารณะด้านสิ่งแวดล้อมต่อจากนั้นครูหรือเพื่อนนักเรียนด้วยกันก็จะช่วยกันใช้คำถาม เพื่อทำความเข้าใจให้ผู้แสดงได้เกิดการถูกคิดและเกิดความกระจำนัยในคำนิยามของตนเองและปฏิบัติตนตามคำนิยามของตนที่ตั้งใจไว้อย่างสม่ำเสมอ

กระบวนการสร้างจิตสำนึกของเปาโล แฟร์

เปาโล แฟร์ (Freire) เห็นว่ามนุษย์ต่างจากสัตว์ตรงที่มนุษย์มีความนึกคิดมีจิตสำนึก (consciousness) และการกระทำของมนุษย์จะสัมพันธ์กับจิตสำนึกของเขาเสมอ ซึ่งจิตสำนึกของเปาโล แฟร์ มีความหมายลึกซึ้งในเชิงปรัชญา หมายถึง ความรู้ในสิ่งที่เป็นสัจธรรม สิ่งที่เป็นสถานะที่แท้จริงของชีวิตมนุษย์และสิ่งที่เป็นโลกของมนุษย์ เปาโล แฟร์ ชี้ให้เห็นว่า ความนึกคิดและการที่มนุษย์จะมีความรู้ในเรื่องใดและลักษณะใดนั้น ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ธรรมชาติที่แท้จริงของสภาพแวดล้อมที่บุคคลแต่ละคนต้องดำรงชีวิตอยู่จะส่งผลให้บุคคลแต่ละคนมีความนึกคิดและมีความรู้ที่แตกต่างกันไป

กระบวนการสร้างจิตสำนึก

Freire มุ่งสอนให้คนมีมโนธรรมสำนึก โดยใช้วิธีการพูดคุยหรือสนทนา (Dialogue) แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันโดยตั้งปัญหาสังคมเข้ามาขบคิดระหว่างผู้เรียนและผู้สอน หรือระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง ผู้เรียนจะต้องรู้จักคิดโดยตนเองและแสดงความคิดเห็นออกมาอย่างไม่ยึดยึดความคิดให้แก่กัน ซึ่งจะทำให้เกิดการศึกษาอย่างเสรี ไม่เป็นการกดขี่มนุษย์ทางความคิด Freire ต้องการให้ประชาชนเกิดจิตสำนึกถึงขั้นวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Consciousness) นั่นคือ พัฒนาจากจิตสำนึกขั้นต้นๆ ได้แก่ จิตสำนึกอย่างครึ่งๆ กลางๆ (Semi-Intransitive) จิตสำนึกอย่างธรรมดา (Native-Transitive) เป็นจิตสำนึกอย่างวิพากษ์วิจารณ์ (Critical) นั่นคือ ให้ประชาชนเป็นผู้คิดผู้กระทำเอง ขบคิดในปัญหาสังคมอย่างลึกซึ้ง รู้จักคิด รู้จักถาม เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าเขามองสภาพการณ์ที่เป็นอยู่อย่างไร มีความเชื่อมั่นในตัวเองและยอมรับฟังผู้อื่น (สุนทร สุนันท์ชัย, 2523)

Hope and Timmel (1984) กล่าวว่า Freire ใช้วิธีสนทนาพาที (Dialogue) เป็นหลักในการสอนให้ประชาชนเข้าใจถึงความครอบงำหรือความกดขี่ ให้เข้าใจถึงความกดขี่ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ชนชั้น เนื่องจากไม่มีใครรู้คำตอบทุกอย่าง และไม่มีใครที่ไม่รู้อะไรไปเสียทุกอย่างเช่นกัน ความเข้าใจของแต่ละคนจะแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละคน ดังนั้น บทบาทของผู้สอนคือ สร้างรหัสให้เกิดการสนทนา “อย่างแท้จริง” ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึง

สถานการณ์อย่างชัดเจน ซึ่งพวกเขาจะจำได้ว่า พวกเขาได้พูดอะไร และจะจำได้มากกว่าสิ่งที่ครูบอกเขา ขณะเดียวกันผู้สอนจะต้องพูดให้น้อยที่สุด แต่จะต้องกระตุ้นให้กลุ่มผู้เรียนมีการถกเถียงอภิปรายปัญหา ให้ลึกซึ้งเท่าที่จะสามารถทำได้

ขั้นตอนคำถามที่จะนำไปสู่จิตสำนึก

ลักษณะประเด็นคำถามที่จะนำไปสู่จิตสำนึกนั้น มีขอบเขตของคำถาม 4 ด้าน ดังนี้ (Werner and Bower, 1988)

1. ชื่อของปัญหา (Naming the Problem) เป็นการสนทนาถึงสิ่งที่มองเห็นจากรหัส เช่น ท่านเห็นอะไรในภาพนี้?
2. ผล (Effects) เป็นผลจากปัญหาในข้อที่ 1 เช่น ที่บ้านคุณมีโทรทัศน์เหมือนในภาพหรือไม่? มีกี่ครอบครัว ในหมู่บ้านที่มีโทรทัศน์? พวกเขาใช้เวลาเท่าไรในการดูโทรทัศน์?
3. สาเหตุของปัญหา (Causes) เช่น ประชาชนเรียนรู้อะไรจากโทรทัศน์? เด็กๆ ที่ดูโทรทัศน์มากๆ จะมีผลอย่างไร?
4. ความเป็นไปได้ในการแก้ปัญหา (Possible Solutions) เช่น เป็นไปได้หรือไม่ที่จะมีชีวิตอยู่โดยไม่มีโทรทัศน์

บทบาทหน้าที่ของผู้สอนเพื่อที่จะให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึก

Freire เห็นว่า การศึกษาควรเป็นการศึกษาที่ปลดปล่อยให้ผู้เรียนเป็นอิสระและช่วยให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึกในตัวเอง การศึกษาตามวิธีการเช่นนี้จะเป็เครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนที่ไม่มีความรู้ เกิดการเรียนรู้ขึ้น เกิดความเข้าใจในตัวเองและสภาพแวดล้อมรอบตัว สามารถวิเคราะห์ วิจัยสภาพและสิ่งแวดล้อมของตนเองได้ เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองและสังคม ซึ่งผู้สอนควรกระทำบทบาทหน้าที่ ดังนี้ (อุ้นดา นพคุณ, 2527)

1. ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนเข้าใจตนเองในทางที่สัมพันธ์กับสภาพสิ่งแวดล้อมและสังคม ด้วยวิธีการศึกษาแบบปลดปล่อย (Reflection)
2. ไม่ควรสอนแบบระบบธนาคาร (Banking System) คือ การสะสมความรู้ กล่าวคือ ครูเอาความรู้ไปฝากไว้กับหัวสมองของผู้เรียน ผู้เรียนคือ ธนาคาร คอยรับฝากแต่ข้อมูลจากครู
3. ผู้สอนควรยึดหลักการที่ว่า ไม่มีใครสอนใครได้ ไม่มีใครเรียนรู้ตามลำพังได้ และบุคคลเรียนรู้ร่วมกันโดยการปฏิสัมพันธ์กับโลกของตน
4. ผู้สอนต้องช่วยเหลือและอำนวยความสะดวก ให้ผู้เรียนได้ใช้ศักยภาพของตนด้านสติปัญญา ร่างกายและจิตใจ

Werner and Bower (1988) ได้อธิบายว่า มีหลายวิธีที่จะช่วยให้ประชาชนสำนึกในความสามารถของพวกเขาในการที่จะเข้าใจและเปลี่ยนแปลงชีวิตของพวกเขาซึ่งรวมถึงการใช้วิธีการสอนช่วยให้การสำรวจ ค้นพบและฝึกแก้ปัญหาจากชีวิตจริง แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ ผู้สอนหรือผู้นำกลุ่มจะต้องปฏิบัติต่อผู้เรียนด้วยความเท่าเทียมกัน เคารพในความคิดของเขา และช่วยเหลือเขาในการถามวิเคราะห์อย่างเปิดกว้าง ผู้สอนจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ดังนี้

1. ต้องระลึกเสมอว่า ตนเองเป็น “ผู้อำนวยความสะดวก” ไม่ใช่ “ผู้สอน”
2. หลีกเลี่ยงการให้ความคิดเห็นของตนเองแก่กลุ่ม
3. สนับสนุนให้กลุ่มมีกิจกรรมร่วมกัน
4. ทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าเขาอยู่ท่ามกลางเพื่อนๆ และให้รู้สึกว่ามีอิสระที่จะพูดแสดงความคิดเห็น
5. แนะนำให้ผู้เรียนฟังอย่างระมัดระวังและเลี้ยงที่จะขัดคอคนอื่น
6. เตือนผู้เรียนว่า อย่าเพียงแต่ฟังว่าคนอื่นพูดอะไร แต่ให้คิดตามอย่างระมัดระวังหรือไม่ก็ต้องวิเคราะห์สิ่งที่ฟัง

ขั้นตอนการสอนของเปาโล แฟร์

ขั้นตอนการสอนของเปาโล แฟร์ มี 3 ขั้นตอน ดังนี้ (สุนทร สุนันท์ชัย, 2523)

ขั้นตอนที่ 1 Codification เป็นการเสนอสถานการณ์ที่เป็นจริงให้แก่ผู้เรียน เช่น ความขัดแย้งทางการเมืองของคนในชาติ โดยสถานการณ์ที่เลือกมาเสนอแก่ผู้เรียนต้องเป็นสถานการณ์ที่มีลักษณะขัดแย้ง ซึ่งวิธีเสนอสถานการณ์อาจทำได้จากรูปสเกตช์ รูปภาพ เทปอัดเสียง วิดีทัศน์ แต่การอธิบายสถานการณ์ต้องหลีกเลี่ยงการจูงใจให้เอนเอียง คล้อยตาม อันจะเป็นวิธีของผู้กดขี่

ขั้นตอนที่ 2 decoding เป็นการถอดความหมายจากสถานการณ์ออกมา โดยวิธีการสนทนาพาที แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างครูกับผู้เรียนและระหว่างผู้เรียนด้วยกัน เพื่อให้เห็นความหมายในแง่ต่างๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม

ขั้นตอนที่ 3 การสอนให้รู้หนังสือเป็นการสอนอ่านคำต่างๆ โดยแสดงภาพและคำอ่าน (คำหลัก) ซึ่งการสอน คำหลักของเปาโล แฟร์ ไม่เพียงแต่สอนให้รู้จักความหมายแต่ขยายความจากคำหลักนั้นไปสู่เรื่องเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียนด้วย

สรุปได้ว่าหัวใจสำคัญของการสร้างจิตสำนึกของเปาโล แฟร์ คือ การให้ผู้เรียนมีโอกาสคิดด้วยตนเอง มีการนำปัญหาสังคมมาขบคิด แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์ สนทนาในปัญหา (Dialogue) จนเกิดความตระหนักและเห็นปัญหาในสังคมที่เขาดำรงชีวิตอยู่ อันเป็นการ

ปลดปล่อยให้มนุษย์มีเสรีภาพอย่างแท้จริง จากการกระทำดังกล่าวจิตสาธารณะของเด็กก็จะค่อยๆ พัฒนาดีขึ้น

แนวคิด 5 จิต เพื่ออนาคต (Five Minds for the Future) ของ Howard Gardner

Five Minds for the Future เป็นหนังสือเล่มล่าสุดของ Howard Gardner นักวิชาการด้านการศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ผู้เขียนเรื่อง Frame of Minds Changing Minds ที่เคยจุดประเด็นความสำคัญของ ทฤษฎีพหุปัญญา (Multiple Intelligence) จนโด่งดังไปทั่วทั้งวงการศึกษา

ในหนังสือ เรื่อง Five minds for the Future นี้ได้ชี้ให้เห็นและเน้นความสำคัญของ “ความฉลาดหรือทักษะ” ซึ่ง Gardner ใช้แทนด้วยคำว่า “จิต” (Mind) ทั้ง 5 ประการ ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในทุกๆ ด้านในโลกยุคศตวรรษที่ 21 (Gardner, 2006 : 1-20) ซึ่งจิตทั้ง 5 นั้น ประกอบไปด้วย

1. จิตแห่งวิทยาการ (Disciplined Mind) หมายถึง การเรียนรู้ตลอดชีวิต คิดเป็น ทำเป็น ปรับปรุง ประยุกต์ สิ่งที่เราเรียนมาและพัฒนาให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง
2. จิตแห่งการสังเคราะห์ (Synthesizing Mind) หมายถึง การสังสมต่อยอดและสร้างนวัตกรรมความรู้ โดยการเลือกสรรข้อมูลที่สำคัญจากแหล่งข้อมูลที่มากมายหลากหลาย แล้วจัดกระทำข้อมูล ทำความเข้าใจกับข้อมูลและประเมินข้อมูล โดยปราศจากอคติ แล้วผสมผสาน (สังเคราะห์) ข้อมูลนั้นให้เป็นข้อมูลใหม่ที่มีความหมายต่อตนเองและผู้อื่น
3. จิตแห่งการสร้างสรรค์ (Creating Mind) หมายถึง การคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิม
4. จิตแห่งความเคารพ (Respectful Mind) หมายถึง การเปิดใจกว้างพร้อมรับฟังทุกความคิดเห็น ทั้งของบุคคลและกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างหลากหลายอย่างเห็นอกเห็นใจ และเป็นไปในทางสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่การทำงานร่วมกับคนที่แตกต่างกัน
5. จิตแห่งคุณธรรม (Ethical Mind) หมายถึง การมีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าตอบสนองส่วนตน

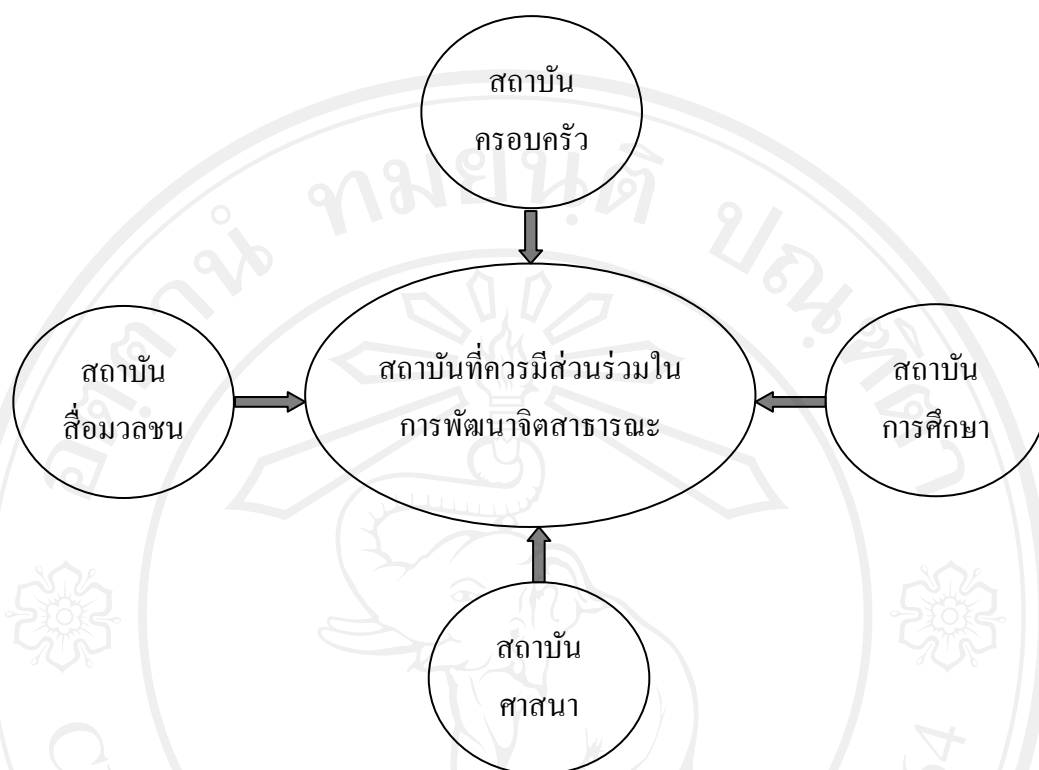
Gardner ได้กล่าวว่า “บุคคลจะสามารถเอาตัวรอดและประสบความสำเร็จทั้งในด้านการงาน และการดำเนินชีวิตในโลกยุคศตวรรษที่ 21 ได้ จะต้องมียุติธรรมทั้ง 5 ประการ ประกอบรวมอยู่ในตัวของคนๆ นั้น นอกจากนี้จิตสาธารณะทั้ง 5 ยังจะช่วยจรรโลงให้สังคมโลกในอนาคตเป็นสังคมที่น่าอยู่มากยิ่งขึ้น”

แสดงให้เห็นว่า Gardner เน้นว่าจิตทั้ง 5 นั้น มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อมนุษย์ในโลกยุคใหม่ โดยที่บุคคลจะต้องมีครบทั้ง 5 จิต จะขาดจิตใดจิตหนึ่งไปเสียไม่ได้ เพราะจิตทั้ง 5 มีผลต่อการพัฒนาตัวบุคคลทั้งในแง่การทำงาน การดำเนินชีวิต และสังคมโดยรวม ซึ่งจิตทั้ง 5 จะกลายเป็นพลังขับเคลื่อนชุมชน สังคม และประเทศชาติให้ก้าวไปสู่จุดหมายของชาติ และยืนหยัดในกระแสของการแข่งขันในโลกยุคใหม่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

สรุป การพัฒนาจิตสาธารณะนั้น อาจต้องประยุกต์ใช้ทฤษฎี แนวคิดและกระบวนการพัฒนาที่หลากหลาย มาช่วยพัฒนาจิตสาธารณะให้คนในชาติ ซึ่งการพัฒนาจิตสาธารณะต้องดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน โดยการให้ผู้เรียนได้มีโอกาสคิดด้วยตนเอง มีการนำปัญหาของสังคม มาขบคิด แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์อย่างต่อเนื่อง ให้แรงเสริม กำลังใจแก่เขาให้เขาเห็นตัวแบบในสังคมที่ดีๆ ซึ่งจะเป็นการค่อยๆ ปลุกฝังจิตสาธารณะให้แก่เขาทีละน้อยๆ อย่างเป็นธรรมชาติและยั่งยืน

สถาบันที่ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตสาธารณะ

แนวทางในการเสริมสร้างจิตสาธารณะของคนในสังคมจะเกิดขึ้นได้ จากการคลุกคลีอยู่กับความถูกต้อง การปลุกฝัง อบรม การฝึกปฏิบัติ การได้เห็นตัวอย่างที่ชวนให้ประทับใจ สิ่งเหล่านี้จะค่อยๆ โน้มนำใจของบุคคลให้เกิดจิตสำนึกที่ถูกต้องและการสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล ดังนั้นสถาบันทางสังคมหลายภาคส่วน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา และสถาบันสื่อมวลชน จึงต้องเข้ามาร่วมมือกันสร้างจิตสาธารณะของคนในสังคมดังแนวทางของแต่ละสถาบันต่อไปนี้ บุญทัน ภูบาล, 2549 : 19-20)

ภาพ 5 สถาบันที่ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาจิตสาธารณะ

1. สถาบันครอบครัว

ความอบอุ่นของสถาบันครอบครัวมีความสำคัญเป็นอันดับแรกเพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่ช่วยให้เด็กเกิดจิตสำนึกเห็นความสำคัญของส่วนรวม ความใกล้ชิดระหว่างพ่อแม่กับลูกจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในการเลี้ยงอบรมลูก เพราะความใกล้ชิดจะเป็นสื่อทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน และกลายเป็นเกิดความเห็นใจซึ่งกันและกัน

สถาบันครอบครัวจึงเป็นพื้นฐานของสังคม ถ้าครอบครัวมีแต่ความคลอนแคลน สังคมก็ไม่เข้มแข็งไปด้วย และเด็กที่เติบโตจากครอบครัวที่คลอนแคลนจะมีจิตสำนึกที่คลาดเคลื่อน การสอนและการอบรมของสถาบันครอบครัวควรดำเนินการให้สอดคล้องประสานไปในจุดหมายเดียวกันกับการสอนการอบรมของสถาบันการศึกษา และสถาบันทางศาสนาเพื่อปูพื้นฐาน หรือฝังรากให้เด็กมีจิตสำนึกที่ดี เพื่อเด็กจะได้เป็นกำลังสำคัญในการสร้างสรรค์สังคมแห่งความสุข

มีงานวิจัยต่างประเทศที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเลี้ยงดูของพ่อแม่ว่ามีผลต่อการสร้างจิตสำนึกของลูก แล้วพบว่า 9 ใน 10 ของเด็กที่เติบโตในครอบครัวที่มีพ่อแม่ หรือญาติพี่น้องทำงานอาสาสมัครหรือช่วยเหลือสังคม เมื่อโตขึ้นเด็กจะมีจิตสาธารณะไปด้วย ขณะที่ 6 ใน 10 ของเด็กที่ไม่ได้ใกล้ชิด หรือได้รับการส่งเสริมจากพ่อแม่ให้มีจิตสาธารณะ เมื่อโตขึ้นเด็กก็จะไม่สนใจงานอาสาสมัครเลย

จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าตัวอย่างครอบครัวที่ดีที่แสดงให้เห็นถึงการมีจิตสาธารณะมีผลต่อการเรียนรู้ของเด็ก พ่อแม่ควรให้การส่งเสริมหรือให้ลูกเห็นตัวอย่างจากพ่อแม่เองในการจัดกิจกรรมอาสาสมัคร โดยมีการปลูกฝังนิสัยตั้งแต่เล็กอย่างเป็นรูปธรรม เช่น พาลูกไปเก็บขยะรอบๆ บ้าน ให้ลูกตามไปร่วมบริจาคเสื้อผ้าแก่ชาวเขาในฤดูหนาว ให้ลูกเห็นการบริจาคสิ่งของให้แก่ผู้ยากไร้ ชักชวนลูกนำของเล่นที่ยังดีอยู่ไปบริจาคให้เด็กคนอื่นๆ เป็นต้น ถ้าได้ทำอย่างนี้ก็จะได้เด็กที่เป็นต้นแบบที่ดีงามในสังคม ก่อให้เกิดกระแสการเลี้ยงดูเด็กที่มุ่งปลูกฝังให้เด็กมีจิตเอื้ออาทร เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตาแก่บุคคลอื่นหรือส่วนรวม อันจะเป็นการหล่อหลอมเด็กที่มีแต่ความดีงามให้สังคมต่อไป

อีกตัวอย่างหนึ่งจากการสำรวจเด็กที่มีผลการเรียนดีที่ได้เกรดเฉลี่ย 3.00-3.50 ที่อยู่กับพ่อแม่และเป็นครอบครัวที่อบอุ่นแต่เด็กถูกหล่อหลอมจากครอบครัวให้นั้นเรื่องการเรียนรู้เป็นหลักเพราะเป็นสิ่งที่ทำให้พ่อแม่พอใจ ปัญหาที่เกิดขึ้นคือเด็กพวกนี้กลับเป็นเด็กที่ไม่มีจิตสาธารณะ แสดงให้เห็นว่า พ่อแม่เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งที่จะปั้นเด็กไปในทางใดก็ได้ แต่อย่าลืมเติมเต็มด้านจิตใจในการกระทำตนเพื่อส่วนรวมบ้างหรือสร้างเขาให้มีจิตสาธารณะนั่นเอง

อรพินทร์ ชูชม (2552) หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง วิเคราะห์ปัจจัยทางจิตสังคมที่สัมพันธ์กับจิตสำนึกทางปัญญาและคุณภาพชีวิตของเยาวชนไทย (นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3) สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้วิจัยแล้วพบว่าอิทธิพลพ่อแม่ส่งผลต่อจิตสำนึกทางปัญญาในเด็กและเยาวชนไทย โดยอารมณ์ของบิดามารดามีอิทธิพลต่อจิตสำนึกทางปัญญาของเยาวชนวัยรุ่นมากที่สุด จึงสรุปได้ว่าบิดามารดาเป็นบุคคลสำคัญในการถ่ายทอดทางสังคมให้กับเด็กและเยาวชน ตั้งแต่แรกเริ่มประสบการณ์ชีวิต และยังมีความสำคัญอย่างต่อเนื่องแม้เด็กจะก้าวเข้าสู่วัยรุ่น อิทธิพลจากบิดามารดาก็ยังไม่ลดลง โดยเฉพาะการอบรมสั่งสอนและการเป็นแบบอย่างที่ดีในการแสดงออก

และยังมีผลงานวิจัยอื่นๆ ที่พบว่า ปัญหาที่เด็กไม่มีจิตสาธารณะเป็นปัญหาจากครอบครัวที่พ่อแม่ไม่มีเวลาและไม่มีปฏิสัมพันธ์ในครอบครัว เด็กขาดแบบอย่างที่ดีจึงทำให้เด็กมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปทางที่ไม่เหมาะสม

บทบาทครอบครัวจึงมีส่วนสำคัญในการช่วยแก้ปัญหาสังคมอย่างยิ่ง ซึ่งปัญหาส่วนหนึ่งของเยาวชนมีส่วนจุดชนวนมาจากปัญหาภายในครอบครัว การที่พ่อแม่ไม่มีเวลาให้กับลูกๆ ไม่ค่อยมีโอกาสดูแลกัน รับประทานอาหารร่วมกัน ดูทีวีด้วยกัน ปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ในครอบครัวด้วยกัน ผลการวิจัยได้ยืนยันมาแล้วว่า การขาดกิจกรรมเหล่านี้มีผลทำให้เยาวชนเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ จนถึงขั้นติดเกม ติดยาเสพติด ฆ่าตัวตาย หรือเสพยาในที่สุด ดังนั้นทุกครอบครัวจะต้องร่วมมือกันจัดระเบียบคนในสังคมโดยปฏิบัติในลักษณะต่างๆ ต่อไปนี้

1. ทุกครอบครัวต้องมีแผน/มีตารางเวลาเพื่อการปฏิบัติกิจกรรมในครอบครัวร่วมกัน จัดเวลาไว้เพื่อการพูดคุย/ปรึกษาหารือ การเที่ยวพักผ่อน การดูทีวี ฯลฯ ซึ่งอาจจัดทำปฏิทินรายสัปดาห์หรือปฏิทินประจำเดือน ซึ่งการวางแผนจะช่วยทำให้กิจกรรมในครอบครัวดำเนินไปได้ แม้จะไม่สมบูรณ์ที่สุด

2. ทุกครอบครัวต้องเน้นบทบาทให้ลูกมีส่วนร่วมรับผิดชอบงาน ร่วมรับรู้ปัญหาหรือสภาพของครอบครัว ซึ่งมีผลการวิจัยยืนยันว่า ผู้ที่ประสบความสำเร็จในการบริหารงานมักมาจากผู้ที่เคยร่วมรับผิดชอบหรือมีบทบาทในการจัดการงานบ้าน หรือกิจกรรมในครอบครัวมาก่อนสำเร็จมาก่อน ดังนั้นจึงควรปลูกฝังให้ลูกได้ทำงานรับผิดชอบในสิ่งที่เขาจะทำได้ในครอบครัว ซึ่งจะเป็นการค่อยๆ ซึมซับความรับผิดชอบนี้เข้าไปในตัวเด็กและโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีจิตสำนึกในอนาคต

3. ทุกครอบครัวต้องร่วมกับสถานศึกษาในการปลูกฝังคุณลักษณะต่างๆ ในตัวผู้เรียน คุณลักษณะต่างๆ ที่สังคมหรือระบบการศึกษาต้องการให้เกิดในตัวผู้เรียนจะเกิดขึ้นได้ยากหากขาดความร่วมมือจากพ่อแม่หรือผู้ปกครอง โอกาสความสำเร็จของลูก-หลานมีไม่ถึงร้อยละ 30 หากหวังพึ่งสถานศึกษาเพียงอย่างเดียว ในปัจจุบันนี้พ่อแม่อ้างว่าไม่มีเวลาให้ลูก เมื่อโรงเรียนต้องการปรึกษาด้วย ซึ่งอาจใช้เวลาไม่มาก แต่พ่อแม่กลับมีเวลาไปทำอย่างอื่นซึ่งอาจสำคัญน้อยกว่าลูก เช่น ไปงานเลี้ยง ไปงานศิษย์เก่า นารถไปคาร์แคร์ ไปทานข้าวกับลูกค้า ซึ่งใช้เวลามากกว่าไปทำกิจกรรมเพื่อลูก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือของพ่อแม่กับโรงเรียนมีน้อยมาก และเมื่อเกิดปัญหาสำคัญจริงๆ กับลูกของตนเอง อะไรก็ไม่สามารถช่วยแก้ไขได้ ดังนั้นผู้ปกครองนักเรียนทุกคนจึงควรมีเวลาไปพะปะพูดคุยกับครูหรือทางโรงเรียนบ้างอย่างน้อยภาคเรียนละ 1-2 ครั้ง

4. ทุกครอบครัวต้องเน้นการปลูกฝังค่านิยมให้ลูกมีความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ร่วมดูแลความสะอาดในชุมชน มีน้ำใจต่อเพื่อนบ้าน รู้จักทักทายพูดคุยกับเพื่อนบ้าน โดยมีพ่อแม่เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูก ซึ่งเป็นการสร้างจิตสำนึกร่วมกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับพวกเขาในอนาคตนั่นเอง

5. ทุกรอบครัวจะต้องให้ความร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาชุมชนโดยให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งอาศัยที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี น่าอยู่ สะอาด มีระเบียบ และ ทุกรอบครัวจะต้องร่วมกันสร้างกฎระเบียบและปฏิบัติตามกฎระเบียบแนวปฏิบัติที่ชุมชนร่วมกันกำหนดไว้

มีผู้เสนอเคล็ดลับของครอบครัวตัวอย่างที่ดีเพื่อสร้างให้เด็กมีคุณธรรมจริยธรรมและมี จิตสาธารณะนั้นควรมีลักษณะ ดังนี้

1. หมั่นดูแลเอาใจใส่ในทุกข์สุขซึ่งกันและกัน

ปัจจุบันทุกคนในครอบครัวต่างเร่งออกไปทำงาน ไปเรียน ต้องแข่งกับเวลา แต่เราต้องอย่าลืมดูแลทุกข์สุขกัน โดยใช้คำทักทายง่ายๆ เช่น ทานข้าวหรือยัง ทานยาหรือยัง วันนี้เป็นอย่างไรบ้าง เหนื่อยไหม มีอะไรให้ช่วยบ้าง ไปออกกำลังกายกันไหม คำเหล่านี้เป็นคำง่ายๆ ที่แสดงถึงความห่วงใยในสารทุกข์สุขดิบซึ่งกันและกัน ซึ่งการกระทำดังนี้จะเชื่อมโยงไปสู่การทำงานร่วมกับคนอื่นและสังคมรอบข้างให้มีจิตสาธารณะมากขึ้น

2. เสียสละหรือมีจิตเมตตากรุณา

ทุกคู่ชีวิตในครอบครัวต้องดูแลกันให้ทุกคนในครอบครัวมีความสุข หากเราในครอบครัวมีจิตเมตตากรุณาต่อกัน บางครั้งอาจต้องเสียสละ เห็นใจกันและช่วยเหลือกัน หากสามีมีทุกข์ในเรื่องงานก็พร้อมยื่นมือเข้าช่วยเหลือหรือให้คำปลอบโยน หรือสามีเห็นภรรยาทำงานบ้านเหนื่อยก็รีบอาสาช่วยเหลือแบ่งเบาภาระ เห็นลูกๆ ทำการบ้านไม่ได้ ก็รีบช่วยสอนหรือช่วยหาแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติมให้ มิใช่ปิดกั้นให้เป็นหน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่งหรือโทษสังคมหรือโรงเรียนอย่างเดียว การเสียสละและมีจิตเมตตากรุณาต่อกันจะทำให้เกิดจิตสาธารณะที่ปลูกฝังลงลึกในแต่ละบุคคลซึ่งจะเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติต่อบุคคลอื่นๆ ในสังคมโดยรวมด้วย

3. มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว

การที่คนในครอบครัวช่วยกันทำมาหากิน เก็บหอมรอมริบ ปลูกบ้าน สร้างฐานะ มีครอบครัวที่เป็นปึกแผ่นเป็นความรับผิดชอบที่สำคัญยิ่ง ถ้าหลายครอบครัวมีความเข้มแข็งจะขยายวงกว้างออกไปทำให้สังคมโดยรวมมีความมั่นคง มีความสุข เป็นการสร้างจิตสาธารณะต่อสังคมโดยรวมอย่างแท้จริง

4. ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม

คนในครอบครัวถ้ามีปัญหาข้อขัดแย้งต้องพูดจากันดีๆ หลีกเลี่ยงการใช้กำลัง ไม่มุสาต่อกัน ไม่ออกนอกกลุ่มนอกทาง จิตใจมั่นคง ไม่ทำตนให้ตกต่ำอยู่ในอำนาจของสิ่งเสพติด ซึ่งจะเป็นภาระต่อสังคม ไม่เกิดปัญหาการหย่าร้าง การทิ้งให้เด็กขาดพ่อแม่ เกิดปัญหาโรคเอดส์

ซึ่งการประพาดิณอยู่ในศีลธรรมอันดีงามจะช่วยลดภาระของสังคมโดยรวมได้ เป็นจิตสาธารณะ อีกด้านหนึ่งที่ครอบครัวช่วยสังคมได้

5. มีคุณธรรม

ทุกคนในครอบครัวต้องคิดในสิ่งที่เป็นคุณทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว (แต่ไม่ทำให้สังคมเดือดร้อน) มีจิตใจเป็นผู้ให้ต่อทุกคนอย่างเสมอภาคและยุติธรรม ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ถ้าจะให้ดีกว่านี้ยิ่งต้องทำดีมีรางวัล ทำผิดต้องสั่งสอน รับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสาธารณะ ไม่เพิ่มภาระปัญหาให้กับสังคม ต้องมีส่วนร่วมในการคิด การแสดงออกและกระทำเพื่อประโยชน์สุขของสังคมโดยรวมเสมอ

จะเห็นได้ว่าครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการพัฒนาคนถ้าครอบครัวช่วยกันหล่อหลอมให้เด็กเป็นคนดี มีจิตเอื้ออาทร เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตาแก่บุคคลอื่น มีความรับผิดชอบในการทำงานหรือการเรียน มีส่วนร่วมในการรับรู้และคิดแก้ปัญหาในครอบครัว โดยมีแบบอย่างที่ดีจากพ่อแม่แล้วเด็กจะกลายเป็นบุคคลที่มีจิตสาธารณะได้

2. สถาบันการศึกษา

เราคงเคยเห็นเหตุการณ์ในการแสดงออกของเด็กและเยาวชน ที่ขาดจิตสาธารณะ ซึ่งเป็นผลมาจากพฤติกรรมที่ขาดการปลูกฝังอบรมที่ดีให้แก่พวกเขา เช่น

- การโยนขยะออกนอกถนน
- การลักขโมยสิ่งของในร้านค้าไปโดยไม่จำเป็น
- การไม่เข้าแถวหรือลัดคิวการซื้ออาหารรับประทาน
- การพูดจาก้าวร้าว คำทอด้วยคำหยาบต่อบุคคลอื่น
- การแสดงพฤติกรรมเชิงชู้สาวในที่สาธารณะ

ฯลฯ

พฤติกรรมทางลบของเด็กและเยาวชนนี้สถาบันที่ถูกตำหนิอย่างมากคือสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา ซึ่งเรามักจะได้ยินคำพูดในเชิงบ่นว่า “เด็กพวกพ่อแม่ไม่สั่งสอนหรืออย่างไร” หรือ “โรงเรียนเขาสอนกันมาอย่างไร”

ซึ่งจากผลวิจัยของสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พบว่า การปลูกฝังอบรมทางปัญญาสังคม อารมณ์จากทางโรงเรียน การเห็นแบบอย่างทางอารมณ์ และพฤติกรรมจากเพื่อน และการควบคุมตนเองสามารถพยากรณ์จิตสำนึกทางปัญญาได้ร้อยละ 69 (อรพินทร์ ชูชม, 2552) แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนก็เป็นแหล่งบ่มเพาะจิตสาธารณะของเด็กและเยาวชนที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งที่มีหน้าที่สำคัญไม่แพ้สถาบันครอบครัว

ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาคน การจัดการศึกษาจึงควร มุ่งเน้นที่การสร้างจิตสำนึกภายใน ไม่ควรเน้นเพียงเพื่อความสำเร็จในวิชาชีพที่ปราศจากพื้นฐาน ทางจริยธรรม เพราะอาจจะเป็นการส่งเสริมให้บุคคลออกไปประกอบวิชาชีพด้วยจิตสำนึกที่ไม่ดี แล้วออกไปสร้างระบบการทำงานที่ผิด มีการเอาเปรียบผู้อื่น กอบโกยผลประโยชน์เพื่อตนเอง หลงตัวเองมัวเมาจนเวียนแต่ในวังวนวัตถุที่อาจก่อให้เกิดการประหัดประหารกันในทุกวงการ

ดังนั้นการให้การศึกษาแก่เยาวชน จึงควรหยุดการสร้างจิตสำนึกที่ให้ผู้เรียนนิยมใน วัตถุ แต่เน้นการสร้างจิตสำนึกในทางจริยธรรมให้หนักแน่นเข้มแข็งยิ่งขึ้นทุกระดับการศึกษาตั้งแต่ อนุบาล การศึกษาขั้นพื้นฐานและจนถึงอุดมศึกษา

นับว่าการศึกษาไทยยังมีความหวังเมื่อกระทรวงศึกษาธิการได้ให้หลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนด “จิตสาธารณะ” ไว้เป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ของผู้เรียนข้อหนึ่งที่สถานศึกษาต้องเน้น ซึ่งสถานศึกษาต้องมีชั่วโมงให้เด็กทำกิจกรรมสาธารณะ รวม 165 ชั่วโมง โดยใน ป.1 –ป.6 จะต้องทำกิจกรรม 60 ชั่วโมง มัธยมศึกษาตอนต้น 45 ชั่วโมง และมัธยมศึกษาตอนปลาย 60 ชั่วโมง โดยหวังให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมเพื่อสาธารณะประโยชน์ มากขึ้น ซึ่งเมื่อทำไปอย่างต่อเนื่องจิตสาธารณะนี้จะติดตัวไปและเมื่อเขาออกไปอยู่ในสังคมด้วย ตนเอง เขาจะไปร่วมสร้างสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

การจัดกิจกรรมในสถานศึกษาเพื่อเสริมสร้างจิตสาธารณะอาจดำเนินการได้ใน 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะแรก การดำเนินการสอนโดยสอดแทรกจิตสาธารณะเข้าไปในการเรียนแต่ละ ครั้งของการสอน เช่น การสอนวิชาสุขศึกษา เรื่องผู้ติดเชื้อไข้หวัดใหญ่ ชนิดเอ เอช 1 เอ็น 1 ซึ่งกำลังแพร่ระบาดทั่วโลก (ไข้หวัด เม็กซิโก 2009) ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขเร่งประสานงานกับ กระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอความร่วมมือในการเฝ้าระวังโรคใน โรงเรียน และจะทำแนวทางการเฝ้าระวัง ป้องกันโรคในสถานศึกษาทุกแห่ง และแจ้งให้ทราบ ก่อนเปิดภาคเรียน “หากเปิดเรียนแล้ว ขอให้ครูอนามัยประจำโรงเรียนสังเกตเด็กนักเรียนทุกคน หากพบมีอาการป่วยคล้ายไข้หวัด ควรให้ใส่น้ำกากอนามัยป้องกันการแพร่เชื้อ และพักที่บ้าน จนกว่าอาการจะหาย โดยให้ความเอาใจใส่เป็นพิเศษ สำหรับนักเรียนที่เดินทางกลับมาจากใน 7 วัน ก่อนเปิดเรียน จากพื้นที่ที่มีรายงานการพบผู้ป่วย หากนักเรียนป่วยมีอาการคล้ายไข้หวัดแนะนำให้ ไปพบแพทย์”

จากเหตุการณ์ข้างต้น ครูสามารถนำมาสอนนักเรียนให้ตระหนักถึงอันตรายของ ไข้หวัดใหญ่ ชนิดเอ เอช 1 เอ็น 1 ที่อาจแพร่ระบาดไปสู่คนอื่นอย่างรวดเร็ว ดังนั้นนักเรียนทุกคนจึง ต้องให้ความร่วมมือกับกระทรวงสาธารณสุขในการเฝ้าระวังโรคในโรงเรียน ซึ่งครูสามารถเน้นย้ำ

ความรับผิดชอบร่วมกันในสังคมของโรงเรียนและของประเทศชาติได้ จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะสอนให้นักเรียนมีจิตสาธารณะเพื่อส่วนรวมได้ หรืออาจสอนเรื่อง ภาวะโลกร้อนในวิชาวิทยาศาสตร์ แล้วให้นักเรียนคิดหาวิธีการที่จะช่วยกันลดปัญหาภาวะโลกร้อน แล้วนำไปปณรงคให้คนทั่วไปหันมาร่วมมือกันมากขึ้น ก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สอดแทรกจิตสาธารณะให้แก่ผู้เรียนได้เช่นกัน

ลักษณะที่สอง การดำเนินการสอนโดยผ่านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ซึ่งครูสามารถจัดกิจกรรมต่างๆ ผ่านกิจกรรมมากมาย เช่น

1. กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาดหรือนักศึกษาวิชาทหาร ซึ่งเป็นการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะด้านจิตสาธารณะอยู่แล้ว

2. กิจกรรมชุมนุม ชมรมต่างๆ เช่น ชุมนุมรักษาสันติภาพ ชุมนุมด้านภาวะโลกร้อน ชมรมผู้เสียสละ ชมรมรักเมืองไทย เป็นต้น

3. กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณะประโยชน์ โดยจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ชุมชนและท้องถิ่นตามความสนใจในลักษณะอาสาสมัครเพื่อแสดงถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ความเสียสละต่อสังคม มีจิตสาธารณะ เช่น กิจกรรมออกค่ายอาสาพัฒนาโรงเรียนในชนบทห่างไกล การรณรงค์บริจาคสิ่งของให้แก่ผู้ยากไร้ เป็นต้น

การจัดกิจกรรมที่กล่าวมาควรให้นักเรียนได้ทำงานกลุ่ม ให้นักเรียนได้ช่วยเหลือกัน มีความรับผิดชอบร่วมกัน ให้เขาได้ดูแลสิ่งที่เป็นของส่วนรวมและได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันในระหว่างการทำกิจกรรม หากครูทุกคนได้ทำอย่างนี้อย่างต่อเนื่องก็จะเป็นการค่อยๆ ปลูกฝังจิตสาธารณะให้ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

สถาบันทางศาสนา

นับว่าเป็นสถาบันที่เก่าแก่ที่มีความสำคัญกับคนไทยมานาน จนเกิดกระบวนการประชาสังคม “บวร” ซึ่งเป็นการนำบ้าน วัด โรงเรียน ซึ่งเป็นสถาบันที่สำคัญในชุมชน มาเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

ในกรณีของประเทศไทย จุดแข็งอย่างหนึ่งของสังคมไทย ก็คือ การมีพระพุทธศาสนาและได้รับการยอมรับโดยพลตินัยว่า ประเทศไทยเป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนา มีบุคลากรทางพระพุทธศาสนาที่เป็นพระภิกษุและสามเณร จำนวน 340,303 รูป มีวัดที่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษาจำนวน 33,674 วัด (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2547) “วัด” จึงเป็นสถาบันศาสนาที่เป็นตัวขับเคลื่อนและบ่มเพาะวัฒนธรรมและศูนย์รวมจิตใจของชุมชน

สถาบันทางศาสนาต้องเป็นผู้นำในการสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้น ต้องนำประชาชนกลับไปสู่คำสอนของศาสนาต่างๆ ที่เน้นให้คนเป็นคนดี เห็นแก่ประโยชน์สุขของสังคมเป็นใหญ่ ไม่บริโภคนิยมความจำเป็นหรือเพราะความอยาก มีความสันโดษ รักสันติ พอใจที่จะมีกินมีอยู่ มีใช้เท่าที่จะเป็นรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เจือจานแก่ผู้อื่น มีความรักความเมตตาอาทรต่อกัน เห็นแก่ผู้อื่นเสมือนเห็นแก่ตนเองรู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง

สถาบันศาสนาได้มีความสำคัญอย่างยิ่งเมื่อประเทศไทยได้กำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) โดยมีข้อหนึ่งที่มุ่งเน้น การพัฒนาคนให้มี “คุณธรรมนำความรู้ เกิดภูมิคุ้มกัน” โดยมุ่งเตรียมเด็กและเยาวชนทั้งด้านจิตใจ ทักษะชีวิตและความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต การพัฒนาสมรรถนะและทักษะแรงงานและเร่งผลิตกำลังคนเพื่อตอบสนองการพัฒนาประเทศ ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และการจัดการองค์ความรู้ ซึ่งมีพัฒนาการเด็กและเยาวชนให้มีจิตใจที่ดีงาม อยู่ในกรอบของศีลธรรมและมีจิตสำนึกสาธารณะ โดยการผลักดันให้ครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษาร่วมกันพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีพื้นฐานจิตใจที่ดีงาม เป็นคนดี ห่างไกลอบายมุขและยาเสพติด มีภาวะผู้นำ อุทิศถ่ายทอด อบรม ถ่อมเกล่า ชี้แนะเด็กบนพื้นฐานของศีลธรรมอันดีงามให้เหมาะสมกับช่วงวัยของเด็ก ซึ่งการปลูกฝังให้คนเกิดคุณลักษณะเหล่านี้คงไม่ใช่แค่การสอนให้รู้อย่างเดียว ต้องมีวิธีการสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิตมากขึ้น พัฒนาบุคลากรทางศาสนาให้มีศักยภาพในการจูงใจให้คนเลื่อมใสศรัทธา และปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา และเป็นศูนย์รวมใจและที่ยึดเหนี่ยวของคนในสังคม โดยปรับรูปแบบการเผยแผ่หลักธรรมให้ทันต่อยุคสมัยและกลุ่มเป้าหมาย ชี้แนะแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตตามหลักธรรม รวมทั้งผนึกพลังร่วมกับสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันทางสังคมอื่นๆ ในการร่วมสร้างคนดีและสังคมดี โดยเน้นสร้างบทบาททางด้านการทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การปลูกฝังค่านิยมและจิตสำนึกในการอุทิศตนเพื่อส่วนรวมอย่างต่อเนื่อง

สื่อมวลชน

สื่อมวลชนเป็นสถาบันที่ทรงอิทธิพลอย่างยิ่งในการกระจายความคิด ความรู้ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งสู่การรับรู้ของประชาชน ความร่วมมือจากสื่อมวลชนจะช่วยสร้างความเข้าใจ ช่วยสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องให้แก่คนในสังคม เนื่องจากสื่อมวลชนนั้นมีบทบาทและอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างการรับรู้ที่จะสั่งสมกลายเป็นจิตสำนึกของคนในสังคม ซึ่งจากการวิจัยของ สุคนธรส หุตะวัฒนะ (2550) พบว่า นักเรียนที่ได้รับเทคนิคเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจามีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคเสนอ ตัวแบบผ่าน

ภาพการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นั่นคือ การพัฒนาจิต
 สาธารณะด้วยเทคนิคเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูน ร่วมกับการชี้แนะทางวาจาสามารถใช้พัฒนา
 นักเรียนมีจิตสาธารณะที่สูงขึ้นได้

ดังนั้นสื่อมวลชนจึงต้องมีหน้าที่ในการผลิตสื่อสร้างสรรค์ สร้างกระแสเชิงบวกให้เกิด
 แก่สังคม สร้างสื่อการ์ตูนที่เป็นตัวแบบดีๆ ให้แก่เด็กและเยาวชนและอาจส่งเสริมให้เด็กมีบทบาท
 ร่วมผลิตสื่อสร้างสรรค์ เผยแพร่ความรู้ทางวิชาการ ผลงานวิจัย นวัตกรรมที่หลากหลายสนอง
 ความต้องการของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เสริมสร้างความรู้ที่เพิ่มมุมมองและเปิดโลกทัศน์ และ
 กระตุ้นให้คนไทยเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ สร้างแรงจูงใจและจุดประกายความคิดเชิง
 สร้างสรรค์ให้แก่เด็กและเยาวชน รวมทั้งการใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ความ
 เข้าใจที่ถูกต้องในบทบาท สิทธิและหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดี

นอกจากสื่อมวลชนจะช่วยเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ไม่มีพิษภัยต่อประชาชนผู้บริโภคแล้ว
 ยังต้องมีจิตสาธารณะอีกประการหนึ่งด้วย เช่นในกรณีวิกฤตการณ์ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
 ของไทย สื่อต้องคำนึงถึงว่ารายงานข่าวอย่างไร จึงจะไม่กระทบต่อความมั่นคงและการเดิน
 ตระหนกของประชาชน จิตสาธารณะจึงมีทั้งเรื่องที่สื่อมวลชนควรเสนอ ควรรายงานเพื่อสังคมที่
 สร้างสรรค์ เรื่องที่เห็นว่าจำเป็นต้องเสนอแต่ก็ต้องรายงานอย่างระมัดระวัง ไปจนถึงเรื่องที่ต้องคิด
 ให้รอบคอบเพราะเมื่อเสนอไปแล้วอาจมีผลเสียต่อส่วนรวมมากกว่าผลดี

สื่อมวลชน ทำให้เด็กรับรู้ และเรียนรู้ ในเรื่องสื่อลามกอนาจารมากขึ้น ดังนั้นลักษณะ
 การนำเสนอของสื่อต่างๆ จึงต้องมีวิธีแก้ปัญหาวางไว้ที่จะให้เด็กและเยาวชนห่างไกลจากสื่อ
 ลามกต่างๆ นั้น นอกจากทุกคนจะช่วยกันแล้วการมีสื่อที่สร้างสรรค์ให้มากขึ้นและเป็นตัวอย่างที่ดี
 ให้แก่เยาวชนจะช่วยให้พวกเขาปรับเปลี่ยนความคิดและหันมาสนใจเรื่องราวที่มีประโยชน์ต่อ
 ส่วนรวมมากกว่าเพื่อตนเองมากขึ้น

องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.) ได้กล่าวถึง
 ผลการสำรวจรายการโทรทัศน์ในประเทศไทย พบว่า สถานีโทรทัศน์ทั่วไปมีรายการสำหรับเด็ก
 เพียง 5 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ซึ่งอาจส่งผลให้เด็กได้รับข้อมูลข่าวสารที่ไม่เหมาะสมกับวัย จนเกิด
 พฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรงและการเลียนแบบที่ไม่เหมาะสม นอกจากนี้รายการที่จะช่วยกระตุ้น
 ความรู้ลึกของผู้ชมให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาทางสังคม มีจิตสาธารณะยังมีให้เห็นอยู่
 น้อยมาก ซึ่งเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยเน้นความร่วมมือใน 3 ด้าน คือ

1. การสื่อสารเพื่อสร้างจิตสำนึก คุณธรรม เกิดการมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงสังคม
 ให้ดีขึ้น ทั้งทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ

2. ส่งเสริมสื่อสร้างสรรค์ พัฒนารายการเด็ก เยาวชนและครอบครัว โดยพุ่งเป้าไปที่ การส่งเสริมให้คนในครอบครัวมีกิจกรรมที่ได้ทำร่วมกัน รวมถึงผลิตรายการที่ไม่มีพิกซ์ซ์ เพิ่มพูน ความรู้ สร้างสรรค์จินตนาการ และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม

3. พัฒนาสื่อมวลชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยกระตุ้น และปฏิรูปสังคมให้ดีขึ้น ด้วย

สำหรับในปี พ.ศ.2553 องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย ตั้งเป้าหมายไว้ว่าจะผลิตรายการเด็กให้มากขึ้นไม่ต่ำกว่า 15 เปอร์เซ็นต์ และใช้ศักยภาพของสื่อที่มี อยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่เพียงแต่ให้ข้อมูลข่าวสารยังต้องทำหน้าที่ให้ความรู้ สาระประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการผลักดันให้เกิดเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้นด้วย

จากแนวคิดข้างต้นนับว่าเป็นนิมิตหมายที่ดีที่สื่อมวลชนไทยได้ปรับบทบาทเพื่อสังคม โดยรวมมากขึ้น แสดงให้เห็นถึงการมีจิตสาธารณะของสื่อมวลชนมากขึ้น ดังเช่น ในต้นปี พ.ศ. 2552 ทีวีสไทยได้นำร่อง เพิ่มรายการเด็ก เยาวชนและครอบครัว วางโครงการออกอากาศ เสาร์- อาทิตย์ หวังสื่อช่วยสร้างจิตสาธารณะช่วยกระตุ้นให้คนไทยรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม เกิดจิตสำนึกคุณธรรม พร้อมทั้งให้คนไทยเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคมมากขึ้น ซึ่งสื่อสาธารณะที่มีความเป็นอิสระ ได้ร่วมส่งเสริมให้เกิดสื่อที่ดี สื่อสร้างสรรค์ เป็นการนำพลัง ของสื่อมาช่วยกระตุ้นให้สังคมตื่นตัว เกิดการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปประเทศไทยให้ดียิ่งขึ้น โดย เนื้อหารายการจะเน้นความสนุกสนาน ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ให้แง่คิดคติสอนใจ ส่งเสริมให้เด็กเกิด ความกระตือรือร้นอยากเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม โดยจะออกอากาศทุกวันเสาร์- อาทิตย์ ในช่วงเวลาที่ทุกคนในครอบครัวอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตากัน

นอกจากนี้ยังมีสถาบันและองค์กรต่างๆ ในสังคมที่รวมตัวกันเป็นเครือข่ายจิตอาสา ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนทำงานภาคสังคมที่เห็นความสำคัญของงานอาสาสมัคร จุดประสงค์ของเครือข่ายคือแลกเปลี่ยนข้อมูลงานอาสาสมัครและการให้ในสังคมไทย และเป็น แหล่งข่าวสารสำหรับคนทั่วไปที่ต้องการทำงานสาธารณประโยชน์ ซึ่งเครือข่ายได้รับการ สนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.)

สรุป การสร้างให้คนในสังคมมีจิตอาสาได้หมายถึงการมอบให้ครอบครัวเป็นตัวจักร สำคัญที่โคดเคี้ยวเท่านั้น เมื่อเด็กหรือคนในสังคมทำไม่ถูกไม่ควร ไม่มีจิตสาธารณะ คงไม่มีใคร พูดว่า “พ่อแม่ไม่สั่งสอน” แต่ต้องโทษไปถึงทุกสถาบันที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันทางการศึกษา ที่จัดการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งมีกิจกรรมมากมายทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือ กระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้จิตสาธารณะจากตัวอย่างในชีวิตประจำวัน จากการสั่งสอนอบรม

ของสถาบันทางศาสนา และจากการนำเสนอตัวอย่างดีๆ จากสื่อมวลชนจะเป็นตัวจรรโลงสำคัญ ร่วมกันในการสอนเด็กให้มีจิตสาธารณะได้

กลยุทธ์และวิธีการพัฒนาจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะเป็นสิ่งที่เกิดจากการสะสมตั้งแต่วัยเด็ก และจะพัฒนาไปเรื่อยๆ จนถึงวัยรุ่น และเป็นผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่จึงต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็กคอยแนะนำส่งเสริมในสิ่งที่ถูกที่ควรคอยชี้แนะ และปลูกฝังจิตสาธารณะให้แก่เด็ก นอกจากนี้ เด็กยังต้องมีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบตาม ธรรมชาติอันเกิดขึ้นได้เอง อีกทั้งเด็กยังมีการเรียนรู้ด้านวินัยจากวัฒนธรรมโดยอาศัยการสั่งสอน ฝึกฝน จากบุคคล สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันในสังคม การมีกิจกรรมและใช้ สิ่งของร่วมกันในสังคม การพัฒนาจิตสาธารณะให้แก่เด็กในการใช้สิ่งของร่วมกันดูแลทรัพย์สินสมบัติ ส่วนรวมและมีน้ำใจแบ่งปันสิ่งของให้แก่กันและกัน

ดังนั้น การพัฒนาจิตสาธารณะจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องปลูกฝังหรือเสริมสร้างไว้ตั้งแต่ใน วัยเด็ก เพื่อให้เขาได้รับประสบการณ์ที่เพียงพอเป็นพื้นฐานที่สามารถนำไปพัฒนาตนเองโดยใน การปลูกฝังนั้นควรให้เด็กได้มีความรู้ความเข้าใจตระหนักถึงความสำคัญของจิตสาธารณะ รวมทั้ง มีการฝึกฝนให้เด็กได้ปฏิบัติจริง เพื่อให้เด็กเกิดการกระทำที่เกี่ยวกับการพัฒนาจิตสาธารณะอย่าง แท้จริงจนเกิดเป็นลักษณะนิสัยและควรทำให้เหมาะสมกับวัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมตาม วัยและเกิดการพัฒนามาตามลำดับ ซึ่งในการฝึกอบรม ปลูกฝังหรือพัฒนาจิตสาธารณะให้แก่เด็กนั้น ควรมีครูหรือผู้ใหญ่คอยดูแลชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องเด็กจะได้ยึดเป็นแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง เหมาะสม ทั้งนี้แนวทางการพัฒนาให้เด็กมีจิตสาธารณะผู้เกี่ยวข้องต้องศึกษาแนวทางต่อไปนี้ให้ เข้าใจเพื่อพัฒนาเด็กให้มีจิตสาธารณะอย่างยั่งยืน

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตสาธารณะ

Coopersmith (1981) สรุปว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดจิตสาธารณะ มี 2 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบภายในตนเอง หมายถึง ลักษณะเฉพาะของบุคคลแต่ละคน ที่ทำให้ความสำนึกของบุคคลแตกต่างกันได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ ความสามารถทั่วไป สมรรถภาพ ภาวะทางอารมณ์ ค่านิยมส่วนบุคคล ความปรารถนา และเพศ

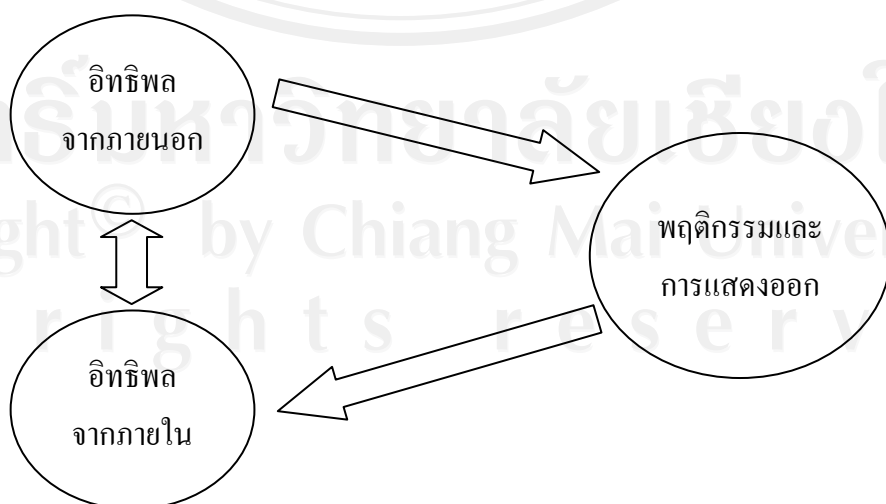
ปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบภายนอก หมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอกที่บุคคลมี ปฏิสัมพันธ์ด้วย ซึ่งจะส่งผลให้เกิดจิตสำนึกในแต่ละคนที่แตกต่างกัน ได้แก่ ความสัมพันธ์ใน ครอบครัว โรงเรียนและการศึกษา สถานภาพทางสังคมและกลุ่มเพื่อน เป็นต้น

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัญจร (2543, หน้า 13) ได้สรุปไว้เช่นกันว่า จิตสาธารณะอยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก ดังนี้

1. ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับภาวะทางสัมพันธภาพของมนุษย์ ภาวะทางสังคมเป็นภาวะที่ลึกซึ้งที่มีผลต่อจิตสำนึกด้านต่างๆ ของมนุษย์ เป็นภาวะที่ได้อบรมกล่อมเกล่าและสะสมอยู่ในส่วนของการรับรู้ที่ละเอียดละน้อย ทำให้เกิดจิตสำนึกที่มีรูปแบบหลากหลาย ภาวะแวดล้อมทางสังคมนี้เริ่มตั้งแต่พ่อแม่พี่น้อง ญาติ เพื่อน ครู สื่อมวลชน บุคคลทั่วไป ตลอดจนระดับองค์กร วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ กฎหมาย ศาสนา รวมทั้งภาวะแวดล้อมด้านสื่อสารมวลชนและส่วนที่กำกับสำนึกของบุคคล คือ การได้สัมผัสจากการใช้ชีวิตที่มีพลังต่อการเกิดสำนึก อาทิ การไปโรงเรียน ไปทำงาน คู่ละคร ฟังผู้คนสนทนากัน เป็นต้น

2. ปัจจัยภายใน สำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายใน หมายถึง การครุ่นคิด ไตร่ตรอง ของแต่ละบุคคลในการพิจารณาตัดสินคุณค่าและความดีงาม ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและการประพฤติปฏิบัติโดยเฉพาะการปฏิบัติทางจิตใจ เพื่อขัดเกลาตนเองให้เป็นไปทางใดทางหนึ่ง โดยเกิดจากการรับรู้จากการเรียนรู้ การมองเห็น การคิด แล้วนำมาพิจารณาเพื่อตัดสินใจว่าต้องการสร้างสำนึกแบบใด ก็จะมีการฝึกฝนและสร้างสมสำนึกเหล่านั้น

ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกล้วนมีผลสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในการสร้างจิตสำนึกและต้องกระทำไปพร้อมๆ กันทั้งสองทาง โดยการกระทำต้องเชื่อมโยงกับเนื้อหาที่มีความเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมซึ่งการมีสำนึกของบุคคลมีความสัมพันธ์กับการแสดงพฤติกรรมของบุคคลแต่การแสดงพฤติกรรมของคนๆ หนึ่งที่แสดงออกมานั้นได้รับอิทธิพลทั้งจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก จนทำให้พฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นอาจไม่ตรงกับความต้องการในจิตใจที่แท้จริงก็ได้ ซึ่งอธิบายได้ดังภาพต่อไปนี้ ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และ สังคม สัจจกร (2543, หน้า 17)

ภาพ 6 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและการแสดงออกของคน

ซึ่งมัลลิกา มัดโก (2541, หน้า 28-29) ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า จิตสาธารณะเมื่อเกิดขึ้นมาแล้วจะต้องกระทำซ้ำเสมอ เพื่อป้องกันการเลือนหายหรือเปลี่ยนแปลงให้จิตสำนึกมีความคงทน โดยต้องได้รับการเสริมแรงจากสถาบันหรือทางสังคม จิตสำนึกจำนวนหนึ่งยังคงอยู่ในตัวเราเนื่องจากได้รับการปลูกฝังขัดเกลามาตั้งแต่เยาว์วัย โดยการปลูกฝังของสถาบันครอบครัว ชุมชน โรงเรียน และสังคมโดยรวม

ดังนั้นการเกิดจิตสาธารณะจึงไม่สามารถสรุปแยกแยะได้ว่าเกิดจากปัจจัยภายในหรือภายนอกเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง เพราะทั้งสองส่วนมีส่วนช่วยและสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน จิตสาธารณะที่มาจากภายนอกเป็นการเข้ามาโดยธรรมชาติ กระทบต่อความรู้สึกของบุคคลแล้วกลายเป็นจิตสาธารณะโดยธรรมชาติ และมักไม่รู้ตัวแต่จิตสาธารณะที่เกิดจากปัจจัยภายในเป็นความจงใจเลือกสรร บุคคล ระลึกตัวเองเป็นอย่างดี เป็นสำนึกที่สร้างขึ้นเอง ระหว่างปัจจัยภายใน และภายนอก เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีความต่อเนื่องกัน ดังนั้นการพัฒนาจิตสาธารณะจึงต้องกระทำควบคู่กันไปทั้งปัจจัยภายในและภายนอก

องค์ประกอบของการพัฒนาจิตใจ

บลูม (Bloom, 2523) ได้อธิบายว่า สำนึกเป็นผลลัพธ์ทางด้านจิตใจของมนุษย์ที่ก่อรูปขึ้นได้จากกระบวนการเรียนรู้ของคน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นี้มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการคือ

1. คุณลักษณะด้านพุทธิพิสัย หมายถึง การได้รับรู้ (Cognition) หรือการมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมผ่านประสาทสัมผัสต่างๆ ทำให้บุคคลรู้จักหรือระลึกถึง มีความเข้าใจ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมินคุณค่าของสิ่งต่างๆ ได้ และนำไปสู่การก่อรูปของคุณลักษณะในข้อ 2
2. คุณลักษณะด้านจิตพิสัย หมายถึง ความรู้สึกทางจิตใจ (Affection) อันได้แก่ การมีความสนใจหรือใส่ใจในสิ่งต่างๆ โดยมีปฏิกิริยาตอบสนอง การเห็นคุณค่า การจัดระบบของคุณค่า และสร้างเป็นคุณลักษณะนิสัยที่นำไปสู่คุณลักษณะในข้อ 3
3. คุณลักษณะด้านทักษะพิสัย หมายถึง พฤติกรรม (Behavior) หรือการแสดงออกที่จะสามารถสังเกตรูปแบบความประพฤติได้อย่างชัดเจนที่เรียกว่าบุคลิกภาพ

จิตสำนึกของบุคคลจึงเป็นผลจากการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายหลังจากการมีประสบการณ์ตรงกับสิ่งเร้า การรับรู้ในส่วนนี้ได้ก่อรูปขึ้นในจิตใจของบุคคลในรูปของความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติที่ก่อให้เกิดพฤติกรรม เป็นคุณลักษณะทางจิตที่ก่อรูปผ่านกระบวนการทางปัญญา เป็นปฏิกิริยาตอบสนองต่อปรากฏการณ์ทางสังคม

กลยุทธ์การปลูกจิตสาธารณะ

ประเวศ วะสี (2541, หน้า 13) ได้เสนอกลยุทธ์การปลูกจิตสาธารณะ โดยใช้กลยุทธ์หลักของการสร้างประชาคม เนื่องจากประชาคมต้องขับเคลื่อนด้วยความร่วมมือร่วมใจเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายโดยอาศัยเทคนิค คือ

1. ความรัก เป็นความรักขั้นสูงของสังคมซึ่งมากกว่าความรักในความเป็นพรคนพวก เป็นความรักที่ชนะความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ เป็นความรักสากล เป็นมิตรภาพเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน ทำให้เกิดความเข้มแข็งเพื่อเป็นพลังทางสังคม ในที่นี้ได้แก่ความรักในธรรมชาติในแผ่นดิน ความรักต่อสังคม ความรักต่อประเทศรักในวัฒนธรรมชุมชน รักในค่านิยมความเป็นไทยเป็นตัวปลูกจิตสำนึกสาธารณะ

2. ความรู้ การเสริมความรู้เป็นส่วนสำคัญในการสร้างความรัก ความรู้อย่างแท้จริงเกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้จากการกระทำ (Learning by Doing) กลยุทธ์การปลูกจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมจึงต้องสร้างความรู้ความเข้าใจให้เกิดความซาบซึ้งและความตระหนักรู้ เพื่อก่อให้เกิดความคำนึงถึงส่วนรวม

3. ความเป็นธรรมชาติ การดำเนินการเพื่อการพัฒนาของรัฐที่ไม่ประสบความสำเร็จส่วนหนึ่งมาจากการเร่งรัดที่จะให้ไปถึงเป้าหมายโดยเร็ว ด้วยมีเวลาและงบประมาณจำกัดแต่การสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนต้องอยู่บนพื้นฐานของการเติบโตแบบธรรมชาติเพื่อความเป็นอิสระและยั่งยืน

นอกจากนี้ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรมและสังคม สัตยจร (2543, หน้า 55-59) ยังได้เสนอกลยุทธ์การปลูกจิตสาธารณะไว้ดังนี้

1. การใช้บทบาทของผู้นำ ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการจะมีบทบาทสูงในการริเริ่ม สร้างสรรค์ โน้มนำ หล่อหลอม ประสานงาน เพื่อให้เกิดจิตสาธารณะ

2. การใช้การสื่อสารแบบรวมศูนย์ โดยใช้การสื่อสารที่มีการควบคุมโดยศูนย์กลาง เพื่อเผยแพร่ในสิ่งที่คนเห็นว่าดีหรือให้ผู้อื่นร่วมเผยแพร่ เพื่อแก้ปัญหาการไม่เป็นเอกภาพในการเผยแพร่ซึ่งอาจนำไปสู่ความเข้าใจผิดในสาระบางประการ

3. การใช้กระบวนการศึกษาเรียนรู้ โดยการผลักดันให้จิตสำนึกสาธารณะเข้าสู่ระบบการศึกษาให้ได้ไม่ว่าจะเป็นทางการที่เป็นการศึกษาในระบบ เช่น การศึกษาในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาต่างๆ และไม่เป็นทางการ คือ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น การเรียนรู้ภายในองค์กร ชุมชน สังคม การเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ภายในสังคม

4. การใช้บทบาทของสื่อมวลชน สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญยิ่งในการกระจายข้อมูลข่าวสารสู่บุคคลต่างๆ ซึ่งจะช่วยสร้างจิตสาธารณะที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว

5. การใช้ตัวอย่างที่ดีในสังคม การสร้างและสนับสนุนคนดี ขก้องคนดี เลือกผู้นำที่ดี และผลักดันตัวอย่างจิตสาธารณะที่ดี เป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เกิดจิตสาธารณะในสังคมได้

วิธีการพัฒนาจิตสาธารณะ

ในการพัฒนาจิตสาธารณะให้กับเด็กและเยาวชนนั้น มีนักการศึกษาได้ใช้วิธีการที่แตกต่างกันหลากหลาย แต่ส่วนใหญ่แล้วจะยึดหลักการของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางปัญญาเป็นหลัก ซึ่งสามารถสรุปวิธีการต่างๆ ที่ใช้เป็นตัวอย่างในการพัฒนาจิตสาธารณะได้ดังต่อไปนี้

1. การใช้บทบาทสมมุติกับตัวแบบ เป็นการทดลองให้เด็กได้สวมบทบาทผู้อื่นเพื่อให้รับรู้ถึงความรู้สึกและอารมณ์ในบทบาทของผู้อื่นและเปลี่ยนแปลงความคิดของตนเองได้อย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นเทคนิคทางอารมณ์ภายใต้แนวคิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยเน้นที่กระบวนการทางปัญญาของบุคคลมาประยุกต์ใช้ในการเปลี่ยนแปลงการตอบสนองทางอารมณ์ และพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งเทคนิคดังกล่าวมีแนวคิดพื้นฐานที่เน้นว่า ความเชื่อหรือความคิดที่ไม่มีเหตุผลของบุคคล เป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาทางอารมณ์และพฤติกรรมแต่เมื่อบุคคลเปลี่ยนความเชื่อ หรือความคิดได้อย่างมีเหตุผลจะเป็นผลให้บุคคลมีอารมณ์และพฤติกรรมที่เหมาะสมยิ่งขึ้น (ธรรมนันทิกา แจ้งสว่าง, 2547)

2. การใช้สถานการณ์จำลองผสมผสานกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริง เป็นกระบวนการที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากการเข้าร่วมสถานการณ์จำลองที่กำหนดขึ้น ซึ่งมีสภาพใกล้เคียงความเป็นจริงในชีวิต โดยเน้นการมีส่วนร่วมระหว่างครูและเด็กให้เด็กมีส่วนร่วมแสดงบทบาท เสนอข้อคิดเห็นและสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ พร้อมกับการใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย ควบคู่กับการจัดสถานการณ์จำลอง เพื่อประเมินพฤติกรรมของเด็ก (อัญชลี ยิ่งรักพันธุ์, 2550)

3. การใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรม เป็นการใช้หนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรม ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา 3 ด้าน คือ ด้านการหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่ทำให้เกิดการชำรุดเสียหายต่อส่วนรวม ด้านการถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแล และด้านการรักษาสีบทในการรักษาของส่วนรวมกับนักเรียน โดยทำการแจกหนังสือให้นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยกลุ่มทดลองจะได้อ่านหนังสือที่มีตัวแบบสัญลักษณ์ของการมีจิตสาธารณะ ส่วนกลุ่มควบคุมจะได้อ่านหนังสือที่ไม่มีตัวแบบสัญลักษณ์ ซึ่งผลการใช้ พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองที่ใช้อ่านหนังสือเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมที่มีตัวแบบสัญลักษณ์ของการมีจิตสาธารณะจะมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุม (นันทวัฒน์ ชุนชี, 2546)

4. การเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูน เป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถใช้ปรับเปลี่ยนกระบวนการทางปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้จากการสังเกต (Observational Learning) โดยให้นักเรียนสังเกตตัวแบบที่กระทำพฤติกรรมที่แสดงถึงการมีจิตสาธารณะผ่านภาพการ์ตูน โดยกำหนดให้มีสภาพการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในภาพ ทำให้ตัวแบบที่เป็นตัวการ์ตูนแสดงพฤติกรรมที่แสดงถึงการมีจิตสาธารณะ เมื่อตัวแบบในภาพแสดงพฤติกรรมที่แสดงถึงการมีจิตสาธารณะแล้วจะได้รับผลกระทบบางอย่างตามหลังพฤติกรรมและผลกระทบหรือสิ่งที่เกิดตามหลังพฤติกรรมนั้นจะต้องเป็นตัวเสริมแรงหรือสิ่งที่ตัวแบบพึงพอใจ เช่น คำชมจากครูหรือของรางวัลจากผู้ที่มีอิทธิพลต่อเด็ก เป็นต้น (สุคนธรส หุตะวัฒน์, 2550)

5. การใช้วิดีโอทัศน์ละครหุ่นเชิดเป็นตัวแบบ เป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ โดยใช้ตัวละครหุ่นเชิดเป็นตัวแบบในการให้ความรู้เกี่ยวกับจิตสาธารณะ เจตคติ ข้อควรปฏิบัติและแสดงพฤติกรรมการมีจิตสาธารณะให้เห็น และลงมือปฏิบัติด้วยตัวละครหุ่นเชิดแล้วผลที่ได้รับจากการแสดงพฤติกรรม จะเป็นการจูงใจให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกลอยตามตัวแบบแล้วผู้ตามเกิดการเรียนรู้และเรียนแบบพฤติกรรมการมีจิตสาธารณะจากตัวแบบนั้น (บุญทัน ภูบาล, 2549)

6. การใช้วิธีสอนพัฒนาจิตสาธารณะ มีวิธีสอนดีๆ มากมายที่สามารถนำมาพัฒนาจิตสาธารณะได้ ซึ่งผู้สนใจให้ศึกษาเพิ่มเติมได้ที่หนังสือ “80 นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ” ของ ชัยวัฒน์ สุธิธรรัตน์ (2552) โดยในที่นี้จะนำเสนอตัวอย่างวิธีสอนเพียง 5 วิธี ดังนี้

6.1 การจัดการเรียนรู้แบบอริยสัจ การจัดการเรียนรู้แบบอริยสัจเป็นวิธีเดียวกับการแก้ปัญหาโดยมีขั้นตอนการคิดอย่างมีระบบ เป็นกระบวนการใช้ความคิดหรือการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล เรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า “วิธีการแห่งปัญญา” หรือ “วิธีการทางวิทยาศาสตร์” โดยมีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้ ชัยวัฒน์ สุธิธรรัตน์ (2552, หน้า 162 -166)

6.1.1 ขั้นกำหนดปัญหา (ขั้นทุกข์) นักเรียนศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง แล้วกำหนดขอบเขตของปัญหาที่ต้องคิดแก้ไขได้

6.1.2 ขั้นตั้งสมมติฐาน (ขั้นสมุทัย) นักเรียนพิจารณาสาเหตุของปัญหาที่ยกมาและคิดหาวิธีแก้ปัญหาโดยคาดว่าวิธีใดจะแก้ปัญหาได้บ้าง

6.1.3 ขั้นทดลองและเก็บข้อมูล (ขั้นนิโรธ) นักเรียนกระทำตามวิธีการแก้ปัญหาที่กำหนดด้วยตนเอง แล้วบันทึกผลไว้เพื่อนำสู่การปฏิบัติ

6.1.4 ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล (ขั้นมรรค) นักเรียนวิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้นบันทึกไว้ในขั้นที่ 3 จนเห็นชัดเจนว่าทำอย่างไร จึงแก้ปัญหาที่กำหนดไว้ได้สำเร็จ แล้วบันทึกผลไว้เพื่อนำสู่การปฏิบัติ

6.2 การจัดการเรียนรู้โดยใช้สัญญาการเรียน (Learning Contracts) การจัดการเรียนรู้โดยใช้สัญญาการเรียน ซึ่งเป็นเอกสารที่เขียนขึ้นโดยผู้เรียนและผู้สอน หรือผู้สอนให้คำแนะนำ โดยมีการกำหนดว่า นักเรียนจะเรียนอย่างไรจะใช้วิธีการเรียนให้ประสบผลสำเร็จหรือบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างไรในระยะเวลาเท่าใด และใช้เกณฑ์อะไรในการประเมินผล โดยมีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้ ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2552, หน้า 172 -176)

6.2.1 ขั้นเตรียม ผู้สอนให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับวิชา ศึกษาทักษะและความสามารถของผู้เรียนจากผลการเรียน สังเกต สัมภาษณ์ประกอบการพิจารณาให้ผู้เรียนทำสัญญาการเรียน

6.2.2 ขั้นร่างสัญญา ให้ผู้เรียนร่างข้อความที่เป็นจุดประสงค์การเรียน กิจกรรม การวางแผนการเรียนรู้และการประเมินการเรียน โดยผู้สอนคอยให้คำปรึกษา

6.2.3 ขั้นตกลงสัญญา โดยพิจารณาประเด็นในสัญญา ตกลงสัญญาเป็นที่พอใจของผู้สอนและผู้เรียนแล้ว ให้ผู้เรียนเขียนในแบบฟอร์มสัญญาและลงชื่อในสัญญาทั้งสองฝ่าย

6.2.4 ขั้นทำกิจกรรมการเรียน ผู้เรียนใช้สัญญาการเรียนเป็นแนวทางในการเรียนรู้ โดยปฏิบัติตามข้อตกลงในสัญญาที่กำหนดไว้

6.2.5 ขั้นประเมินผลการเรียน ผู้เรียนรายงานผลการเรียนเป็นระยะ ผู้สอนประเมินผลการเรียน และให้ข้อเสนอแนะในการเรียนให้บรรลุตามจุดประสงค์การเรียนที่ร่วมกันกำหนดไว้

6.3 การจัดการเรียนรู้แบบโครงการ (Project Method) การสอนแบบโครงการ หรือการสอนแบบโครงงาน เป็นการสอนที่ให้โอกาสนักเรียนได้วางโครงการและดำเนินการให้สำเร็จตามความมุ่งหมายของโครงการนั้น อาจเป็นโครงการที่จัดทำเป็นหมู่หรือคนเดียวก็ได้ นักเรียนจะมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการทำงานนั้นด้วยตนเอง ลักษณะการสอนคล้ายตามสภาพจริงของสังคม เป็นการทำงานที่เริ่มต้นด้วยปัญหาและดำเนินการแก้ปัญหาโดยลงมือทดลองปฏิบัติจริง โดยมีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้ ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2552, หน้า 343 -347)

6.3.1 ขั้นนำเสนอ เป็นขั้นที่ครูเสนอเหตุการณ์หรือสถานการณ์ให้นักเรียนเกิดความต้องการที่จะวางโครงการในการแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่ง

6.3.2 ขั้นกำหนดความมุ่งหมาย เป็นขั้นที่นักเรียนทำการเลือกปัญหาและตั้งจุดมุ่งหมายในการศึกษา โดยการทำงานเป็นกลุ่ม ทำการเลือกประธาน รองประธานกรรมการและเลขานุการ

6.3.3 ขั้นวางแผน เป็นขั้นที่นักเรียนภายในกลุ่มช่วยกันวางแผนว่าจะดำเนินการอย่างไรจึงจะสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ซึ่งการวางแผนจะประกอบด้วย

1. ชื่อโครงการ บอกชื่อโครงการที่นักเรียนจะทำ
2. หลักการ บอกเหตุผลที่จะต้องจัดทำโครงการ
3. วัตถุประสงค์ของโครงการ การปฏิบัติงานครั้งนี้จะมีผลดีอย่างไรบ้าง
4. เจ้าของโครงการ ผู้จัดทำโครงการมีใครบ้าง
5. ที่ปรึกษา ผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือในการทำโครงการ
6. สถานที่ปฏิบัติโครงการ ใช้สถานที่ใดในการดำเนินการจัดทำโครงการ
7. วันเวลาในการปฏิบัติงาน ใช้เวลาวันเริ่มและเสร็จสิ้นโครงการเมื่อใด
8. งบประมาณในการดำเนินการ ใช้งบประมาณเท่าใด แยกเป็นรายการ

ในการใช้จ่ายเรื่องใดบ้าง

9. วิธีการศึกษาค้นคว้า ใช้วิธีหาข้อมูลอย่างไรบ้างในการทำโครงการ

บรรลุดูจดมุ่งหมาย

10. เครื่องมือ อุปกรณ์ที่ใช้ วัสดุ อุปกรณ์อะไรบ้าง
11. ผลที่คาดว่าจะได้รับ คาดว่าโครงการที่ทำ สามารถแก้ปัญหาอะไรได้

บ้างและจะได้ผลการดำเนินงานครั้งนี้อย่างไรบ้าง

- 6.3.4 ขั้นการดำเนินงาน เป็นขั้นที่ทำตามโครงการที่วางแผนไว้ของแต่ละ

กลุ่ม

- 6.3.5 ขั้นประเมินผล เป็นขั้นที่ให้นักเรียนเป็นผู้ประเมินว่า โครงการนั้น

บรรลุดูจดมุ่งหมายหรือไม่ ในการทำโครงการนี้ได้ประโยชน์อย่างไรบ้าง

- 6.3.6 ขั้นติดตามผล เป็นขั้นการติดตามผลของโครงการต่อไปเพื่อพัฒนางาน

ให้ดียิ่งขึ้น

6.4 การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก (Problem-Base Learning) การเรียน

การสอนโดยใช้ปัญหาเป็นหลักกว่า เป็นการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยใช้ปัญหาเป็นเครื่องกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความต้องการที่จะศึกษาค้นคว้าหาความรู้ โดยใช้กระบวนการแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนได้สมรรถภาพที่ต้องการ โดยมีครูเป็นผู้ให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ยุรวัฒน์ คล้ายมงคล (2545, หน้า 55)

ยุรวัฒน์ คล้ายมงคล (2545, หน้า 118-123) ได้เสนอกระบวนการเรียนการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นหลักไว้ 7 ขั้นตอน ดังนี้

- 6.4.1 เตรียมปัญหา จดมุ่งหมายเพื่อสร้างปัญหาสำหรับการเรียนให้ได้ตาม

สาระการเรียนรู้ด้านเนื้อหาและกระบวนการที่ต้องการ

6.4.2 สร้างความเชื่อมโยงสู่ปัญหา จุดมุ่งหมาย เพื่อทำให้นักเรียนมีความรู้สึกว่าปัญหามีความสำคัญและนำไปให้ความสนใจและเวลาดำเนินการและเพื่อนำเสนอปัญหา

วิธีสอนและเทคนิคการสอน ใช้การอภิปรายที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์เดิมการใช้คำถามที่กระตุ้นประสบการณ์เดิม บทบาทสมมติและสถานการณ์จำลองและการทดลอง

6.4.3 สร้างกรอบของการศึกษา จุดมุ่งหมาย เพื่อสร้างกรอบหรือขอบเขตที่ชัดเจนที่จะทำให้การศึกษาค้นคว้าเชิงรูปธรรมชัดเจน ดำเนินต่อไปได้ง่ายและเป็นไปตามทิศทางที่กำหนด

วิธีสอนและเทคนิคการสอน ใช้การระดมสมอง การเขียนตารางแสดงแนวคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหา ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาที่รู้ประเด็นที่ต้องศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม วิธีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม และเทคนิคการระดมสมองเพื่อช่วยหาแนวคิด

6.4.4 ศึกษา ค้นคว้าโดยกลุ่มย่อย จุดมุ่งหมาย เพื่อรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการตัดสินใจ แก้ปัญหาตามที่กำหนดไว้ในกรอบการศึกษา

วิธีสอนและเทคนิคการสอน ใช้บทบาทสมมติ สถานการณ์จำลองเพื่อฝึกทักษะการค้นคว้าและการทำงานกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ และกิจกรรมกลุ่มเพื่อฝึกทักษะการค้นคว้าและการทำงานกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ

6.4.5 ตัดสินใจหาทางแก้ปัญหา จุดมุ่งหมายเพื่อประเมินความเป็นได้ ความเหมาะสมของแนวคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาที่กำหนดไว้ โดยพิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า และเพื่อตัดสินใจเลือกวิธีการที่จะใช้ในการแก้ปัญหา

วิธีสอนและเทคนิคการสอน ใช้การอภิปรายข้อดี ข้อเสีย จุดเด่น จุดด้อยของวิธีแก้ปัญหาแต่ละวิธี

6.4.6 สร้างผลงาน จุดมุ่งหมาย เพื่อสร้างชิ้นงานหรือดำเนินการตามแนวทางที่กำหนดไว้ วิธีสอนและเทคนิคการสอน ใช้การทำงานเป็นกลุ่ม

6.4.7 ประเมินผลการเรียนรู้ จุดมุ่งหมาย เพื่อสรุปสาระการเรียนรู้ด้านเนื้อหา และกระบวนการประเมินการเรียนรู้และสร้างความเชื่อมโยงกับเรื่องที่เกี่ยวข้อง

6.5 การจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคหมวกหกใบ ของ เดอ โบโน (Six Thinking Hats) เทคนิคหมวกหกใบ เป็นการใช้สีของหมวกแต่ละใบที่มีสีต่างกันแทนความคิดแต่ละด้าน โดยให้วิธีคิดแต่ละอย่างกำหนดจากสีของหมวก ซึ่งสีของหมวกแต่ละใบจะสอดคล้องกับแนวคิดของหมวกนั้นๆ เป็นการบอกให้ทราบว่าการให้คิดไปในทิศทางใด ในการคิดนักคิดจะใช้หมวกครั้งละหนึ่ง

ใบแทนแต่ละความคิด สีของหมวกนี้จะกรอบที่เป็นรูปธรรมที่สำคัญต่อการรับรู้ช่วยให้เข้าใจ และจดจำง่ายขึ้นเพราะเป็นการสอนด้วยสัญลักษณ์ (De Bono, 1992)

De Bono ใช้สีเป็นชื่อหมวก ก็เพื่อให้เราสามารถมองเห็นภาพได้ง่ายขึ้น ซึ่งสีของหมวก แต่ละใบสอดคล้องกับแนวคิดของหมวก ดังนี้

1. หมวกสีขาว สีขาวแสดงถึงความเป็นกลางและวัตถุนิสัย หมวกสีขาวจึงเป็นตัวแทนของ ข้อมูล ตัวเลข ข้อเท็จจริงต่างๆ เป็นสิ่งที่ทุกคนยอมรับ ไม่มีการโต้แย้ง
2. หมวกสีแดง สีแดงแสดงถึงความกระปรี้กระเปร่า อารมณ์ หมวกสีแดงจึงเป็นการมอง ทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก การหยั่งรู้ และสัญชาตญาณ
3. หมวกสีดำ สีดำแสดงถึงความมืดคลุ้ม หมวกสีดำจึงเป็นการมองในด้านลบ ข้อเสีย เหตุผลในการปฏิเสธ จุดด้อยและข้อผิดพลาด
4. หมวกสีเหลือง สีเหลืองแสดงถึงความสดใส สว่าง หมวกสีเหลืองจึงเป็นการมองใน ด้านบวก แง่ดี ความเป็นไปได้ ความหวัง ความมั่นใจว่าทำได้และคุณประโยชน์ รวมทั้งเหตุผลใน การยอมรับ
5. หมวกสีเขียว สีเขียวแสดงถึงการมีชีวิต ความเจริญ งอกงามและความอุดมสมบูรณ์ หมวกสีเขียวจึงเป็นการมองด้วยความคิดใหม่ๆ สร้างสรรค์
6. หมวกสีน้ำเงิน สีน้ำเงินแสดงถึงการควบคุม เปรียบท้องฟ้าที่ปกคลุมอยู่เหนือทุกสิ่ง หมวกสีน้ำเงินจึงเป็นการควบคุม การจัดระเบียบ การประเมินและการสรุป

De Bono (1992) ได้เสนอขั้นตอนการสอนใช้หมวกคิดหกใบ ดังนี้

- 6.5.1 ขั้นนำ เป็นการแนะนำให้ทราบถึงสิ่งที่จะสอน
- 6.5.2 ขั้นชี้แจงรายละเอียด เพื่อให้ทราบถึงรายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งที่จะสอน ซึ่งเป็น รายละเอียดเกี่ยวกับธรรมชาติ และลักษณะของหมวกแต่ละใบ
- 6.5.3 ขั้นสาธิต แสดงให้เห็นถึงการใช้หมวกที่มีความสัมพันธ์กับการคิดแต่ละแบบ พร้อมกับอธิบาย แนะนำตัวอย่างคำถาม เพื่อสร้างความเข้าใจ
- 6.5.4 ขั้นฝึกปฏิบัติ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกใช้หมวกคิดจากสถานการณ์หรือหัวข้อ ที่กำหนดให้ โดยพยายามให้นักเรียนได้ฝึกคิดให้รอบคอบทุกหมวก
- 6.5.5 ขั้นหารายละเอียดเพิ่มเติม เป็นการร่วมสนทนาเพื่อหารายละเอียดเพิ่มเติม เพื่อให้ นักเรียนเห็นความชัดเจนในสิ่งที่คิด ป้องกันการสับสน
- 6.5.6 ขั้นสรุป เป็นการทบทวน และเรียบเรียงสิ่งที่คิด โดยเน้นประเด็นสำคัญเพื่อให้ เห็นผลที่เกิดจากการคิด

จากวิธีการสอนต่างๆ ที่กล่าวมา ผู้สอนสามารถนำปัญหาหรือเรื่องราวปัญหาด้าน จิต สาธารณะในสังคมมานำเสนอแก่ผู้เรียน แล้วให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดวิเคราะห์ หาแนวทางแก้ปัญหาด้าน จิตสาธารณะตามกระบวนการเรียนการสอนของวิธีการสอนนั้นๆ ซึ่งก็จะเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้พัฒนาจิตสาธารณะได้อีกแนวทางหนึ่ง

นอกจากนี้ ทิศนา แยมมณี (2546 : 69-74) ได้เสนอวิธีการสอนที่ช่วยส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ซึ่งนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาจิตสาธารณะได้ดังนี้

1. การเล่านิทาน เป็นการสอนที่ใช้นิทานเป็นสื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เนื้อหาสาระที่ ต้องการ ซึ่งครูอาจใช้สื่ออื่นๆ ประกอบได้ เช่น หุ่น ภาพ แผ่นป้ายคำติ และการ์ตูน เป็นต้น นิทานที่นำมาใช้มีหลายประเภท เช่น นิทานปรัมปรา นิทานท้องถิ่น นิทานเทพนิยาย นิทานคติธรรม โดยเนื้อหาของนิทานต้องเหมาะสมกับระดับของผู้เรียนและเกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ

2. การเล่นเกม เกมเป็นการเล่นภายใต้กติกาที่กำหนด โดยมีจุดมุ่งหมายของการเล่น โดยทั่วไปแล้วจะมีการแข่งขันเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ตื่นเต้น เกมที่ควรนำมาใช้ฝึกที่เกี่ยวข้อง กับจิตสาธารณะ เช่น เกมความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละ ความอดทน การมีน้ำใจนักกีฬา การให้อภัย การทำงานเป็นทีม การเคารพสิทธิผู้อื่น เป็นต้น

3. การใช้กรณีตัวอย่าง เป็นการสอนโดยใช้เรื่องที่คัดสรรมาแล้วหรือเขียนขึ้นเพื่อให้ ผู้เรียนได้ศึกษา โดยมีประเด็นคำถามให้ผู้เรียนฝึกคิดวิเคราะห์ห่อภิปราย และแก้ปัญหา เรื่องที่เลือก มาใช้ควรเป็นเรื่องที่คล้ายความเป็นจริง เช่น ข่าวในหนังสือพิมพ์ เหตุการณ์ต่างๆ ในสังคมที่ เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ

4. การใช้บทบาทสมมติ เป็นการสอนโดยให้ผู้เรียนสวมบทบาทเป็นตัวละครใน สถานการณ์ที่สมมติขึ้น เช่น การให้นักเรียนแสดงเป็นทวดาพิทักษ์สิ่งแวดล้อมของชุมชน หรือแสดง เป็นผู้มีคุณธรรมในการช่วยเหลือผู้ยากไร้ การสวมบทบาทดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้เกี่ยวกับ บทบาทที่แสดง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในความคิด ความรู้สึก เจตคติ ของตนมากขึ้น

5. การใช้สถานการณ์จำลอง เป็นการสอนโดยให้ผู้เรียนเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ใน สถานการณ์ที่จำลองจากสถานการณ์จริง เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ความเป็นจริงของสถานการณ์นั้น เช่น การใช้สถานการณ์จำลองจากเหตุการณ์การเข้าไปช่วยเหลือผู้คนที่โดนสึนามิถล่มในภาคใต้ ของไทย หรือการจำลองสถานการณ์ความขัดแย้งกันของฝ่ายพันธมิตร (เสื้อเหลือง) หรือฝ่ายเสื้อ แดงกับรัฐบาล เพื่อให้นักเรียนได้วิเคราะห์ และเรียนรู้สถานการณ์จริงนั้นและเกิดจิตสาธารณะเพื่อ ส่วนรวมมากขึ้น

จากแนวคิดข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาจิตสาธารณะสามารถนำวิธีการที่หลากหลายมาใช้ในการพัฒนาได้ ซึ่ง ชาย โพธิ์สีดา (2543, หน้า 65) ได้วิจัยศึกษาจิตสำนึกของคนไทยต่อสาธารณะสมบัติ : กรณีศึกษากรุงเทพมหานคร แล้วให้เสนอแนะเพิ่มเติมไว้ว่า

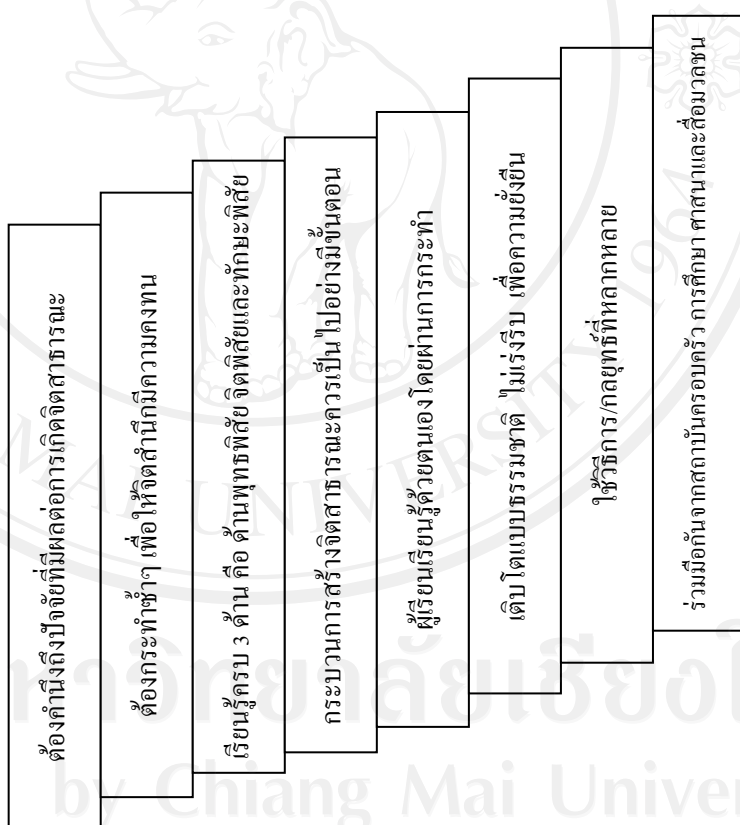
1. การสร้างเสริมจิตสาธารณะ ควรใช้มาตรการหลายๆ อย่าง พร้อมๆ กันอย่างบูรณาการ
2. ในการใช้มาตรการใดๆ ในการสร้างจิตสาธารณะต้องให้ความสำคัญทั้ง 3 มิติ คือ มิติพฤติกรรม คือ การกระทำที่ถูกต้อง มิติทางใจ คือ ความภาคภูมิใจที่ได้ทำในสิ่งที่ถูกต้อง และ มิติทางปัญญา คือ ความเข้าใจในความหมายที่แท้จริงของสิ่งที่ตัวเองทำ
3. การใช้มาตรการทางกฎหมาย ควรเน้นการปลูกฝังการปฏิบัติซ้ำๆ จนเป็นปกตินิสัย มากกว่าการลงโทษให้เจ็บปวด เพราะโดยธรรมชาติแล้วกฎหมายไม่ทำให้คนเจ็บปวดได้อย่างยั่งยืน
4. การใช้มาตรการทางการศึกษา ไม่ควรเน้นการสร้างความรู้ให้มากกว่าการปลูกฝังความเข้าใจและทัศนคติที่ถูกต้องต่อสาธารณะสมบัติ และความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องส่วนตัวกับส่วนรวม เป็นพื้นฐานที่ควรปลูกฝังตั้งแต่เยาว์วัย เพื่อให้รู้ว่าควรปฏิบัติต่อส่วนตัวและของส่วนรวมอย่างไร
5. จิตสำนึกจะเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ยากหากปราศจากชุมชนที่เข้มแข็ง ดังนั้นการสร้างจิตสำนึกต้องสร้างชุมชนที่เข้มแข็งและสร้างประชากรควบคู่กันไป
6. การปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้อง ควรควบคู่กันไปกับการปลูกฝังความมีวินัย เพราะวินัยเป็นส่วนที่จำเป็นของจิตสำนึกต่อส่วนรวม จิตสำนึกต่อส่วนรวมจะมีไม่ได้หากขาดวินัย

สรุป การปลูกฝังจิตสาธารณะนั้น ควรทำการปลูกฝังให้เกิดขึ้นตั้งแต่วัยเด็กเพราะเป็นช่วงที่เด็กมีความไวต่อการปลูกฝังและส่งเสริมจริยธรรม วัฒนธรรมเป็นอย่างดี ซึ่งถ้าเด็กได้รับการปลูกฝังจิตสาธารณะให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม เมื่อเติบโตขึ้น จะทำให้สามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของกระแสเศรษฐกิจและวัฒนธรรม อันจะส่งผลให้สามารถอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างมีความสุขกายสบายใจ ตลอดจนเป็นบุคลากรที่ดีที่เหมาะสม ของครอบครัว สังคม และประเทศชาติสืบเนื่องต่อไป ซึ่งวิธีการที่ใช้ในการปลูกฝังจิตสาธารณะนั้นมีอยู่อย่างหลากหลาย แต่วิธีการหนึ่งที่สำคัญ คือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางปัญญา โดยมีความเชื่อพื้นฐานที่ว่า กระบวนการปัญญามีผลต่อพฤติกรรม และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม สามารถกระทำได้โดยการปรับเปลี่ยนกระบวนการทางปัญญา ดังนั้น การใช้วิธีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางปัญญาที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาจิตสาธารณะได้และยังมีส่วนที่ทำให้การมีจิตสาธารณะนั้นมีความคงทน และเป็นจิตสำนึกที่คงอยู่ภายในตัวบุคคลเมื่อเติบโตขึ้นต่อไปในภายภาคหน้าได้ รวมทั้งการสร้างเสริมจิตสาธารณะ ควรใช้มาตรการหลายๆ อย่าง พร้อมๆ กันอย่าง

บูรณาการและการสร้างจิตสาธารณะต้องให้ความสำคัญทั้ง 3 มิติ คือ มิติพฤติกรรม คือ การกระทำ ที่ถูกต้อง มิติทางจิตใจ คือ ความภาคภูมิใจที่ได้ทำในสิ่งที่ถูกต้องและมีมิติทางปัญญา คือ ความเข้าใจ ในความหมายที่แท้จริงของสิ่งที่ตนทำ จึงจะทำให้คนเกิดจิตสาธารณะที่ยั่งยืน

การสอนเด็กให้มีจิตสาธารณะ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะเป็นเรื่องที่ครูทุกคนต้องร่วมมือกันปลูกฝังให้เกิดแก่ผู้เรียน โดยการสอดแทรกเข้าไปในการเรียนการสอนแต่ละครั้งของตนเอง หรือจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการกับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ โดยใช้หลักการวิธีการจัดการเรียนรู้ต่างๆ ที่หลากหลายมาช่วยในการจัดการเรียนรู้ที่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดจิตสาธารณะ

ภาพ 7 หลักการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะ

หลักการจัดการกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะ

ก่อนที่จะจัดกิจกรรมนั้น เราคงต้องกลับมาทบทวนแนวทางการพัฒนาให้เด็กมีจิตสาธารณะ ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วในตอนที่ผ่านมา ซึ่งสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอนจิตสาธารณะ ต้องคำนึงถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดจิตสาธารณะ ซึ่งมี 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบภายในตนเอง ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ ความสามารถทั่วไป สมรรถภาพ ภาวะทางอารมณ์ ค่านิยมส่วนบุคคล ความปรารถนา และเพศ และปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบภายนอก ได้แก่ ความสัมพันธ์ในครอบครัว โรงเรียนและการศึกษา สถานภาพทางสังคมและกลุ่มเพื่อน เป็นต้น
2. การจัดการเรียนการสอนจิตสาธารณะต้องกระทำซ้ำๆ เพื่อเน้นย้ำและป้องกันการเลือนหายหรือเปลี่ยนแปลงให้จิตสำนึกมีความคงทน โดยต้องมีการเสริมแรงจากสถาบันต่างๆ หรือทางสังคม
3. การจัดการเรียนการสอนจิตสาธารณะ ต้องให้เด็กเกิดการเรียนรู้ครบถ้วน 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย
4. กระบวนการสร้างจิตสาธารณะควรเป็นไปอย่างมีขั้นตอนเพื่อให้ เกิดลักษณะนิสัยที่ยั่งยืนดังแนวคิดของบูม (Boom, 1956) คือขั้นการรับรู้ (Perceiving or receiving) ขั้นตอนการตอบสนอง (Responding) ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) ขั้นการจัดระบบ (Organizing) และขั้นพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (Characterization)
5. การจัดการเรียนการสอนจิตสาธารณะ ควรให้ผู้เรียนเกิดจากการเรียนรู้ด้วยตัวเอง โดยผ่านการเรียนรู้จากการกระทำ (Learning by Doing)
6. การจัดการเรียนการสอนจิตสาธารณะ ต้องอยู่บนพื้นฐานของการเติบโตแบบธรรมชาติ ไม่เร่งรีบเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
7. การจัดการเรียนการสอนจิตสาธารณะ ต้องใช้วิธีการ/กลยุทธ์ที่หลากหลาย ได้แก่ การใช้บทบาทของผู้นำ การใช้การสื่อสารแบบรวมศูนย์ การใช้กระบวนการศึกษาเรียนรู้ การใช้บทบาทของสื่อมวลชน การใช้สถานการณ์จำลองผสมผสานกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริง การใช้บทบาทสมมุติกับตัวแบบ การใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรม การเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูน การใช้ชีวิตที่สันตะเครหุ่่นเชิดเป็นตัวแบบ การใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ที่คี่อื่น ๆ รวมทั้งการใช้ตัวแบบที่เป็นตัวอย่างที่ดีในสังคม เป็นต้น
8. การจัดการเรียนการสอนจิตสาธารณะสำเร็จต้องอาศัยความร่วมมือกันอย่างต่อเนื่องจากสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนาและสื่อมวลชน

สรุปได้ว่าหลักการจัดการเรียนการสอนที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีจิตสาธารณะได้นั้น ต้องเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย โดยได้เรียนรู้จากการกระทำและได้กระทำซ้ำๆ อย่างต่อเนื่อง ไม่เร่งรีบ โดยพัฒนาให้ครบทั้งด้านพุทธรพิสัย ด้านจิตพิสัยและด้านทักษะพิสัย โดยการสอนต้องคำนึงถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดจิตสาธารณะทั้งปัจจัยภายในตัวผู้เรียนและปัจจัยภายนอกซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัวผู้เรียนและต้องอาศัยความร่วมมือกันอย่างต่อเนื่องจากสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนาและสื่อมวลชน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อสร้างจิตสาธารณะ

วิธีการจัดการเรียนการสอนที่จะทำให้บรรลุตามหลักการจัดการเรียนการสอนที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีจิตสาธารณะนั้นมีหลากหลายวิธี เช่น การจัดการเรียนรู้แบบอริยสัจ การจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์การเรียน การจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน การจัดการเรียนรู้แบบสตอรี่ไลน์ การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ การจัดการเรียนรู้โดยใช้แผนผังทางปัญญา การจัดการเรียนรู้โดยใช้วงจรการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการประวัติศาสตร์ การจัดการเรียนรู้โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ และยังมีวิธีการอีกมากมายที่นำมาจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมจิตสาธารณะได้ ซึ่งผู้สนใจให้ศึกษาเพิ่มเติมได้ที่หนังสือ “80 นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ” (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2552) ซึ่งเป็นของผู้เขียนคนเดียว สำหรับในที่นี้จะนำเสนอเป็นตัวอย่างบางวิธี ดังนี้

1. การจัดการเรียนรู้แบบอริยสัจ การจัดการเรียนรู้แบบอริยสัจเป็นวิธีเดียวกับการแก้ปัญหา โดยมีขั้นตอนการคิดอย่างมีระบบ เป็นกระบวนการใช้ความคิดหรือการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล เรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า “วิธีการแห่งปัญญา” หรือ “วิธีการทางวิทยาศาสตร์” โดยมีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้ ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2552, หน้า 162-166)

1.1 ขั้นกำหนดปัญหา (ขั้นทุกข์) นักเรียนศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง แล้วกำหนดขอบเขตของปัญหาที่ต้องคิดแก้ไขได้

1.2 ขั้นตั้งสมมติฐาน (ขั้นสมุทัย) นักเรียนพิจารณาสาเหตุของปัญหาที่ยกมาและคิดหาวิธีแก้ปัญหา โดยคาดว่าวิธีใดจะแก้ปัญหาก็ได้บ้าง

1.3 ขั้นทดลองและเก็บข้อมูล (ขั้นนิโรธ) นักเรียนกระทำตามวิธีการแก้ปัญหาก็กำหนดด้วยตนเอง แล้วบันทึกผลการทดลองไว้

1.4 ขั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล (ขั้นมรรค) นักเรียนวิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้นบันทึกไว้ในขั้นที่ 3 จนเห็นชัดเจนว่าทำอย่างไร จึงแก้ปัญหาก็กำหนดไว้ได้สำเร็จ แล้วบันทึกผลไว้เพื่อนำสู่การปฏิบัติ

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ครูสังคมศึกษาอาจให้นักเรียนศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน โดยให้นักเรียนศึกษาปัญหา สาเหตุและวิธีการแก้ไขปัญหานั้นโดยเริ่มจากการสำรวจปัญหา คಾದเดาแนวทางการแก้ปัญหา แล้วเสนอวิธีการแก้ปัญหาหลายๆ วิธี หลังจากนั้นจึงนำผลการแก้ปัญหาที่ดีที่สุดไปนำเสนอต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องในโรงเรียน อาจเป็นผู้บริหาร ครูฝ่ายกิจกรรมนักเรียน สถานักเรียน และนักเรียนทุกคนเพื่อสร้างจิตสาธารณะร่วมกัน

2. การจัดการเรียนรู้โดยใช้สัญญาการเรียน (Learning Contracts) การจัดการเรียนรู้โดยใช้สัญญาการเรียน ซึ่งเป็นเอกสารที่เขียนขึ้นโดยผู้เรียน และผู้สอน หรือผู้สอนให้คำแนะนำ โดยมีการกำหนดว่า นักเรียนจะเรียนอย่างไร จะใช้วิธีการเรียนให้ประสบผลสำเร็จหรือบรรลุจุดประสงค์ได้อย่างไร ในระยะเวลาเท่าใด และใช้เกณฑ์อะไรในการประเมินผล โดยมีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้ ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2552, หน้า 172-176)

2.1 ขั้นเตรียม ผู้สอนให้ข้อเสนเทศเกี่ยวกับวิชา ศึกษาทักษะและความสามารถของผู้เรียนจากผลการเรียน สังเกต สัมภาษณ์ประกอบการพิจารณาให้ผู้เรียนทำสัญญาการเรียน

2.2 ขั้นร่างสัญญา ให้ผู้เรียนร่างข้อความที่เป็นจุดประสงค์การเรียน กิจกรรม การวางแผนการเรียนรู้และการประเมินการเรียน โดยผู้สอนคอยให้คำปรึกษา

2.3 ขั้นตกลงสัญญา โดยพิจารณาประเด็นในสัญญา ตกลงสัญญาเป็นที่พอใจของผู้สอนและผู้เรียนแล้ว ให้ผู้เรียนเขียนในแบบฟอร์มสัญญาและลงชื่อในสัญญาทั้งสองฝ่าย

2.4 ขั้นทำกิจกรรมการเรียน ผู้เรียนใช้สัญญาการเรียนเป็นแนวทางในการเรียนรู้ โดยปฏิบัติตามข้อตกลงในสัญญาที่กำหนดไว้

2.5 ขั้นประเมินผลการเรียน ผู้เรียนรายงานผลการเรียนเป็นระยะ ผู้สอนประเมินผลการเรียน และให้ข้อเสนอแนะในการเรียน ให้บรรลุตามจุดประสงค์การเรียนที่ร่วมกันกำหนดไว้

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ครูวิทยาศาสตร์อาจให้นักเรียนศึกษาการใช้พลังงานของมนุษย์ที่ส่งผลกระทบต่อภาวะโลกร้อน ซึ่งนักเรียนอาจสนใจศึกษาในแหล่งปัญหาหรือใช้วิธีการศึกษาที่ต่างกัน จึงให้นักเรียนเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มศึกษาตามความสนใจ โดยเริ่มจากการพิจารณานักเรียนเป็นรายบุคคล/กลุ่มว่าจะมีศักยภาพศึกษาได้หรือไม่ แล้วให้นักเรียนมาตกลง ร่างสัญญา ทำสัญญาและลงชื่อไว้เป็นหลักฐาน หลังจากนั้นนักเรียนจึงปฏิบัติกิจกรรมตามสัญญานั้น รายงานผลเป็นระยะ ผู้สอนให้คำแนะนำ ประเมินเป็นระยะ จนบรรลุจุดประสงค์การเรียนและตามเวลาที่ทำสัญญาไว้ ซึ่งอาจให้

นักเรียนเสนอผลงานตนเองในลักษณะต่างๆ เช่น การเขียนบทความ การจัดนิทรรศการ การจัดกิจกรรมรณรงค์ภาวะโลกร้อน การจัดรายการเสียงตามสายในโรงเรียนหรือชุมชน เป็นต้น

3. การจัดการเรียนรู้แบบโครงการ (Project Method) การสอนแบบโครงการหรือการสอนแบบโครงงาน เป็นการสอนที่ให้โอกาสนักเรียนได้วางแผนโครงการและดำเนินการให้สำเร็จตามความมุ่งหมายของโครงการนั้น อาจเป็นโครงการที่จัดทำเป็นหมู่หรือคนเดียวก็ได้ นักเรียนจะมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการทำงานนั้นด้วยตนเอง ลักษณะการสอนคล้ายตามสภาพจริงของสังคม เป็นการทำงานที่เริ่มต้นด้วยปัญหาและดำเนินการแก้ปัญหา ลงมือทดลองปฏิบัติจริง โดยมีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ ดังนี้ ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ (2552, หน้า 343-347)

3.1 ขั้นนำเสนอ เป็นขั้นที่ครูเสนอเหตุการณ์หรือสถานการณ์ให้นักเรียนเกิดความต้องการที่จะวางแผนโครงการในการแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่ง

3.2 ขั้นกำหนดความมุ่งหมาย เป็นขั้นที่นักเรียนทำการเลือกปัญหาและตั้งจุดมุ่งหมายในการศึกษา โดยการทำงานเป็นกลุ่ม ทำการเลือกประธาน รองประธานกรรมการ และเลขานุการ

3.3 ขั้นวางแผน เป็นขั้นที่นักเรียนภายในกลุ่มช่วยกันวางแผนว่าจะดำเนินการอย่างไรจึงจะสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ซึ่งการวางแผนจะประกอบด้วย

- 1.1 ชื่อโครงการ บอกชื่อโครงการที่นักเรียนจะทำ
- 1.2 หลักการ บอกเหตุผลที่จะต้องจัดทำโครงการ
- 1.3 วัตถุประสงค์ของโครงการ การปฏิบัติงานครั้งนี้จะมีผลดีอย่างไรบ้าง
- 1.4 เจ้าของโครงการ ผู้จัดทำโครงการมีใครบ้าง
- 1.5 ที่ปรึกษา ผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือในการทำโครงการ
- 1.6 สถานที่ปฏิบัติโครงการ ใช้สถานที่ใดในการดำเนินการจัดทำโครงการ
- 1.7 วันเวลาในการปฏิบัติงาน ใช้เวลาวันเริ่มและเสร็จสิ้นโครงการเมื่อใด
- 1.8 งบประมาณในการดำเนินการ ใช้งบประมาณเท่าใด แยกเป็นรายการในการใช้จ่ายเรื่องใดบ้าง
- 1.9 วิธีการศึกษาค้นคว้า ใช้วิธีหาข้อมูลอย่างไรบ้างในการทำโครงการบรรลุจุดมุ่งหมาย
- 1.10 เครื่องมือ อุปกรณ์ที่ใช้ วัสดุ อุปกรณ์อะไรบ้าง
- 1.11 ผลที่คาดว่าจะได้รับ คาดว่าโครงการที่ทำ สามารถแก้ปัญหาอะไรได้บ้าง และจะได้ผลการดำเนินงานครั้งนี้อย่างไรบ้าง

3.4 ขั้นการดำเนินงาน เป็นขั้นที่ทำตามโครงการที่วางแผนไว้ของแต่ละกลุ่ม

3.5 ขั้นประเมินผล เป็นขั้นที่ให้นักเรียนเป็นผู้ประเมินว่า โครงการนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ ในการทำโครงการนี้ได้ประโยชน์อย่างไรบ้าง

3.6 ขั้นติดตามผล เป็นขั้นการติดตามผลของโครงการต่อไปเพื่อพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ครูการทำงานอาชีพและเทคโนโลยี อาจให้นักเรียนศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศนำเสนอข้อมูลที่มีคุณธรรม มีจิตสาธารณะ และเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยครูนำเสนอเหตุการณ์หรือสถานการณ์เกี่ยวกับสื่อลามกต่างๆ ที่ถูกนำเสนอผ่านทางอินเทอร์เน็ตเพื่อให้นักเรียนเกิดความต้องการที่จะวางโครงการในการแก้ปัญหาที่ตามประเด็นความสนใจทางกลุ่มนักเรียน หลังจากนั้นจึงให้นักเรียนกำหนดความมุ่งหมายการศึกษา

วางแผนและเขียนโครงการในการทำงานโดยนักเรียนภายในกลุ่มช่วยกันวางแผนว่าจะดำเนินการอย่างไรจึงจะสามารถบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ เช่น สร้าง Website ที่ดีมีประโยชน์ทางวิชาการหรือรณรงค์สื่อลามกตามความสนใจและศักยภาพของนักเรียน แล้วดำเนินงานตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในโครงการ หลังจากนั้นจึงให้นักเรียนเป็นผู้ประเมินว่าโครงการนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างไรบ้าง และมีการติดตามผลของโครงการเป็นระยะเพื่อพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งการดำเนินการเช่นนี้ นักเรียนจะเกิดจิตสาธารณะได้จากการที่เขาได้รับรู้ตัวอย่างที่ดีและไม่ดี จนเกิดความตระหนักในปัญหา ได้ลงมือหาแนวทางแก้ปัญหา จนแก้ปัญหาได้ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง จิตสาธารณะนี้จะติดตัวเขาไปในอนาคตได้

การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้เกิดจิตสาธารณะ

การจัดกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสาธารณะ เป็นการจัดกิจกรรมเสริมที่มุ่งพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียน โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ นอกจากการเรียนในรายวิชาต่างๆ ซึ่งอาจใช้เวลาเรียนที่สถานศึกษาจัดไว้เฉพาะหรือเวลาเรียนนอกเวลาทำการปกติก็ได้ดังที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดไว้เป็นแนวทางปฏิบัติของสถานศึกษา คือ สถานศึกษาต้องมีชั่วโมงให้เด็กทำกิจกรรมสาธารณะรวม 165 ชั่วโมง ดังนี้ ป.1-ป.6 จะต้องทำกิจกรรม 60 ชั่วโมง มัธยมศึกษาตอนต้น 45 ชั่วโมง มัธยมศึกษาตอนปลาย 60 ชั่วโมง ซึ่งตรงนี้น่าจะเป็นเวลาขั้นต่ำในการเรียนปกติ แต่จริงๆ แล้วนักเรียนน่าจะต้องมีเวลาทำกิจกรรมมากกว่านี้ ซึ่งจะนำไปตามหลักการพัฒนาจิตสาธารณะที่มุ่งเน้นการพัฒนาที่ไม่เร่งรีบ แต่ต้องต่อเนื่องและมีเวลาเพียงพอที่จะให้นักเรียนมีจิตสาธารณะที่ค่อยๆ ซึมลึกลงไปในตัวเด็ก ซึ่งกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนจัดได้หลายลักษณะ ดังนี้

1. กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด หรือนักศึกษาวิชาทหาร ซึ่งเป็นการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะด้านจิตสาธารณะอยู่แล้ว

2. กิจกรรมชุมนุม ชมรมต่างๆ สถานศึกษาควรให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดตั้งชุมนุมหรือชมรมของเขา ที่แสดงถึงการมีจิตสาธารณะ เช่น

3. กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณะประโยชน์ โดยจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชนและท้องถิ่นตามความสนใจในลักษณะอาสาสมัคร เพื่อแสดงถึงความรับผิดชอบ ความดีงาม ความเสียสละต่อสังคม มีจิตสาธารณะ เช่น

- กิจกรรมออกค่ายอาสาพัฒนาโรงเรียนในชนบทห่างไกล
 - กิจกรรมรณรงค์บริจาคสิ่งของให้แก่ผู้ยากไร้
 - กิจกรรมสร้างเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน/ชุมชน
 - กิจกรรมพัฒนาวัด (เนื่องในวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ)
 - กิจกรรมอาสาสมัครจราจร
 - กิจกรรมมัคคุเทศก์ชุมชน
 - กิจกรรมอาสาพัฒนาท้องถิ่น
- ฯลฯ

สรุป จากตัวอย่างการจัดการเรียนการสอนและตัวอย่างกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่ส่งเสริมจิตสาธารณะข้างต้น ผู้เรียนจะได้กระทำกิจกรรมซ้ำๆ ด้วยตนเอง (Learning by Doing) โดยได้รับการเสริมแรงจากผู้สอนซึ่งจะเป็นการเน้นย้ำให้จดจำนึกมีความคงทน โดยผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาครบถ้วนทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพุทธรณีสัถย์ ซึ่งผู้เรียนจะได้สืบค้นความรู้ด้วยตนเอง ด้านจิตพิสัย ซึ่งผู้เรียนจะได้สืบค้นความรู้ด้วยตนเอง ด้านจิตพิสัย ซึ่งผู้เรียนจะได้พบตัวอย่างที่ดี/ไม่ดี ผู้เรียนจะได้คิดเปรียบเทียบเชิงวิเคราะห์และคัดกรองจิตสาธารณะที่ดีหลายๆ ตัวอย่าง ซึ่งจะซึมเข้าไปในตัวผู้เรียนทีละน้อยและเกิดคุณลักษณะด้านจิตพิสัยที่นำไปยึดปฏิบัติได้ ตั้งแต่ขั้นการรับรู้ ขั้นการตอบสนอง ขั้นการเห็นคุณค่า ขั้นการจัดระบบ และขั้นพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย รวมทั้งผู้เรียนจะเกิดด้านทักษะพิสัย โดยสามารถใช้กระบวนการในการศึกษาอย่างเป็นระบบ จะเกิดทักษะในการทำงานร่วมกันและทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และนำไปสู่การเกิดจิตสาธารณะที่ยั่งยืนในที่สุด

พื้นที่ในการศึกษา

โรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายถิ่น 3 และโรงเรียนถิ่นวิทยา จังหวัดลำปาง สถานที่ที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยและรวบรวมข้อมูล

สถานศึกษาชั้นพื้นฐานในเขตพื้นที่การศึกษาลำปาง เขต 2 โรงเรียนในกลุ่มเครือข่ายถิ่น 3 จังหวัดลำปาง ประจำปีการศึกษา 2553 จำนวน 3 โรงเรียน

สถานศึกษา

ตำบล

1. โรงเรียนแม่ถอดวิทยา (ขยายโอกาส)	แม่ถอด
2. โรงเรียนนาบ้านไร่ (ขยายโอกาส)	แม่ถอด
3. โรงเรียนห้วยแก้ววิทยา (ขยายโอกาส)	นาโป่ง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ

ในปัจจุบันงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะยังมีจำนวนน้อย ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณเกี่ยวกับจิตสำนึกต่อส่วนรวม และสาธารณะสมบัติที่ศึกษากับนักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะที่ศึกษากับนักเรียน มีดังต่อไปนี้

สุนทรี จูวงศ์สุข (2547) ได้ศึกษาการใช้กระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อสร้างเสริมลักษณะนิสัยจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในวิชาสังคมศึกษาเพิ่มเติม กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียน จำนวน 41 คน ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2547 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 3 แผน รวม 10 คาบ แบบบันทึกการปฏิบัติกิจกรรมของนักเรียนจากการศึกษาปัญหาขยะในโรงเรียน ชุดที่ 1 – 9 แบบการเขียนบันทึกส่วนตัวของนักเรียนรายบุคคลและการบันทึกภาพวิถีทัศนกิจกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างเรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูลแล้วพรรณนาวิเคราะห์พบว่ากระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษาสามารถเสริมสร้างลักษณะนิสัยจิตสาธารณะของนักเรียนได้ คือ มีความช่างสังเกต ไม่เห็นแก่ตัว และรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม นักเรียนมีทักษะการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางสิ่งแวดล้อม คือ ทักษะการมีอิทธิพลต่อนโยบาย ทักษะการเป็นผู้ตัดสินใจหลัก และผู้จัดทำนโยบายทักษะการสร้างความร่วมมือ ต่อรอง ประนีประนอมและแสวงหาข้อตกลงร่วมกันและทักษะการจัดการความขัดแย้ง

ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร และคณะ (2546, หน้า 16-17) ศึกษารูปแบบการพัฒนานักเรียนระดับประถมศึกษาให้มีจิตสาธารณะ : การศึกษาระยะยาว โดยในขั้นที่หนึ่งได้ศึกษากับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะ โดยใช้ตัวแบบผ่านการเล่านิทานที่มีผลต่อจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และเพื่อศึกษาความคงทนของจิตสาธารณะในนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับรูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะ โดยใช้ตัวแบบผ่านการเล่านิทาน โดยใช้รูปแบบการวิจัยเป็นกึ่งทดลอง ผลการทดลองสรุปได้ว่า

1. นักเรียนที่ใช้รูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะ โดยใช้ตัวแบบผ่านการเล่านิทานจะมีจิตสาธารณะมากกว่านักเรียนที่ไม่ใช้รูปแบบพัฒนาจิตสาธารณะ โดยใช้ตัวแบบผ่านการเล่านิทาน
2. นักเรียนที่ใช้รูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะ โดยใช้ตัวแบบผ่านการเล่านิทานจะมีความคงทนของจิตสาธารณะมากกว่านักเรียนที่ไม่ใช้รูปแบบพัฒนาจิตสาธารณะ โดยใช้ตัวแบบผ่านการเล่านิทาน

นันทวัฒน์ ชุนชี (2546, หน้า 39 - 40) ศึกษาการใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียน เล่มเล็กเชิงวรรณกรรมเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะในนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างการได้รับแบบสัญลักษณ์ผ่านหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมกับเพศของนักเรียนที่มีต่อจิตสาธารณะ และเพื่อเปรียบเทียบจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมกับกลุ่มที่ไม่ได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ ผ่านหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 60 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบวัดจิตสาธารณะ และหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมที่มีตัวแบบจิตสาธารณะ ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า ไม่พบปฏิสัมพันธ์ระหว่างการได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านหนังสือเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมกับเพศที่มีต่อจิตสาธารณะของนักเรียน และนักเรียนที่ได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมจะมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ธรรมนันท์กา แจ่มสว่าง (2547) ศึกษาผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบในนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะ ด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบและตัวแปรเพศของนักเรียนที่มีต่อจิตสาธารณะ จากผลการศึกษาพบว่า นักเรียนกลุ่มที่ได้รับโปรแกรมการพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับโปรแกรมการพัฒนาจิตสาธารณะ ด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบและไม่พบปฏิสัมพันธ์ระหว่างการได้รับโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบกับตัวแปรเพศที่มีต่อจิตสาธารณะของนักเรียน และพบว่านักเรียนหญิงมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนชาย

มัลลิกา มัติโก (2541) ศึกษาจิตสำนึกทางสังคมของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัย มหิดล โดยศึกษาในมิติทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจการเมืองและสุขภาพกับสิ่งแวดล้อมในประเด็นของความรู้สึกรู้สึกนึกคิดที่มีต่อปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคมและการตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาที่มีผลกระทบต่อตัวเอง ครอบครัวและสังคมโดยรวม ตลอดจนแนวทาง

การแก้ไขสถานการณ์นั้นๆ ภายใต้การวิเคราะห์ปรากฏการณ์แนวเศรษฐศาสตร์การเมือง โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ร่วมกับวิธีวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มประชากรที่ศึกษาเป็นนักศึกษาระดับบัณฑิตวิทยาลัยของมหาวิทยาลัยมหิดล กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาระดับบัณฑิตวิทยาลัย ระดับปริญญาโท ชั้นปีที่ 1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แนวคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม แล้วเก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ผลการศึกษาจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม พบว่าคนในสังคมไทยมีค่านิยมทางสังคมเปลี่ยนไป นิยมทางด้านเศรษฐกิจ ค่านิยมวัฒนธรรมตะวันตก สาเหตุเกิดจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ มุ่งด้านวัตถุสังคมอ่อนแอ และประชาชนห่างไกลจากศาสนาไม่ยึดศาสนาเป็นเครื่องจรรโลงใจ วิธีการแก้ไข คือ เริ่มที่ระดับครอบครัวและระดับส่วนบุคคล โดยใช้การศึกษาและศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อน

รุ่งจิตร กองคำ (2541) ศึกษาจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หน่วย สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้กระบวนการสร้างนิสัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แผนการสอน โดยใช้กระบวนการสร้างนิสัยแบบวัดจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแบบวัดที่กำหนดสถานการณ์และตัวละครให้ และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนโดยใช้กระบวนการสร้างนิสัยมีจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

ชาย โพธิ์สิตา และคณะ (2540) ได้ศึกษาเรื่องจิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ : ศึกษาในกรณีกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างเป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบทดสอบ แบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม โดยศึกษากับกลุ่มประชากรหลัก 3 อาชีพ คือ กลุ่มทำงานราชการ รัฐวิสาหกิจหรืองานสำนักงาน กลุ่มที่ทำงานรับจ้าง งานค้าขาย เล็กๆ น้อยๆ ส่วนตัว และกลุ่มนักศึกษาที่สูงกว่าระดับมัธยมศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายของการวิจัยเพื่อศึกษาจิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติของคนในเขตกรุงเทพมหานครในด้านต่างๆ ดังนี้ คือ

1. ด้านความเข้าใจเกี่ยวกับสาธารณะสมบัติ
2. ด้านภาพสะท้อนจิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ
3. ด้านมาตรการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ
4. ด้านนโยบายการบริหารจัดการ

สรุปผลการวิจัย แบ่งเป็น 4 ด้าน ได้ดังนี้

1. ด้านความเข้าใจเกี่ยวกับสาธารณะสมบัติ กลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจเกี่ยวกับจิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติเป็น 2 ระดับ ระดับหนึ่งเป็นจิตสำนึกแบบ Passive คือ แบบที่บุคคลไม่ต้องทำอะไรมาก เพียงแต่ไม่ทำให้เกิดความเสียหาย หรือไม่ทำลายสาธารณะสมบัติที่ตนใช้ก็พออีก

ระดับหนึ่งเป็นจิตสำนึกแบบ Active คือ บุคคลลงมือทำกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งอันแสดงว่าเขามีความรับผิดชอบที่ดีต่อสาธารณะสมบัติไม่ว่าจะใช้หรือไม่ใช้มันก็ตาม เช่น การมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาสาธารณะสมบัติที่เสียหายหรือการร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดูแลรักษาสาธารณะสมบัติ

2. ด้านภาพสะท้อนจิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คิดว่าคนกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่ใช้สาธารณะสมบัติด้วยความรับผิดชอบน้อยหรือแทบไม่มีความรับผิดชอบ ผู้ตอบ ส่วนใหญ่ก็มีแนวโน้มให้เห็นว่า คนมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนาไม่ได้เพียงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม

3. ด้านมาตรการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยสถาบันครอบครัวมีความสำคัญมากที่สุด ในขณะที่การศึกษาในระบบโรงเรียนมีความสำคัญน้อยกว่าการรณรงค์ทางสื่อควรจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและมีกลุ่มเป้าหมายที่เจาะจง มาตรการทางกฎหมายต้องเข้มงวด และถ้ามีโทษต้องลงโทษอย่างรุนแรง

4. ด้านนโยบายการบริหารจัดการ กลุ่มตัวอย่างมีการเห็นต้องกันว่า มีความสำคัญน้อย หฤทัย อาจปูล (2544) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจุบันส่วนบุคคล ภาวะผู้นำรูปแบบการดำเนินชีวิต และความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองกับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 1, 2, 3 และ 4 สถาบันการศึกษาพยาบาลเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 510 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยแบบสอบถามสภาวะผู้นำ แบบสอบถามการดำเนินชีวิต แบบสอบถามความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตัวเอง และแบบสอบถามการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 องค์ประกอบ คือ

1. องค์ประกอบในส่วนจิตสาธารณะ

- 1.1 ด้านความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน
- 1.2 ด้านการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน
- 1.3 ด้านความรัก ความเอื้ออาทร และความสามัคคี
- 1.4 ด้านความรู้และความสามารถในการผลักดันเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม

2. องค์ประกอบในส่วนพฤติกรรมที่แสดงการมีจิตสำนึกสาธารณะ

- 2.1 ด้านการปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาสังคม
- 2.2 ด้านการมีเครือข่ายในการทำกิจกรรมทางสังคม

ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำ รูปแบบการดำเนินชีวิตกลุ่มวิชาการ กลุ่มวิชาชีพ กลุ่มก้าวหน้า กลุ่มกิจกรรม กลุ่มสังคม ความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองและที่สังกัดสำนักงานตำรวจ

แห่งชาติ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล และที่สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ภูมิสำเนาในเขตกรุงเทพมหานคร และรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบเก็บตัวมีความสัมพันธ์ทางลบกับการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักศึกษาพยาบาล

ศิราณี อุปละ (2541) ศึกษาการพัฒนาจิตสำนึกและความสามารถในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยใช้การสอนแบบโครงการสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบทดสอบความสามารถในการแก้ปัญหา แบบวัดจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม แบบสังเกตพฤติกรรมการแก้ปัญหาตามขั้นตอนการสอนแบบโครงการ แบบประเมินความสามารถด้านปฏิบัติการแก้ปัญหาแบบโครงการและแผนการสอนที่เน้นการสอนแบบโครงการ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เรื่อง ขยะ : การจัดการ และการนำกลับมาใช้ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า คะแนนความสามารถในการแก้ปัญหานักเรียนก่อนเรียนได้ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 36.43 และหลังเรียนเท่ากับ 43.43 ซึ่งคะแนน หลังเรียนสูงกว่าคะแนนก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คะแนนจิตสำนึกต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 พฤติกรรมการแก้ปัญหานักเรียนตามขั้นตอนการสอนแบบโครงการส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก

สุนันทา หลบภัย (2543) ศึกษาจิตสำนึกในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกของผู้ประกอบการค้าบริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ประกอบการค้าที่พายเรือขายสินค้าอยู่ในบริเวณตลาดน้ำดำเนินสะดวกและรวมถึงผู้ประกอบการค้าที่ขายสินค้าอยู่ริมลำคลอง มีจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 230 ราย และสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 150 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามจิตสำนึกในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวก โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ แบบวัดความรู้ในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวก แบบวัดเจตคติในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกและแบบสอบถามการปฏิบัติในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวก วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้แบบสอบถามประกอบกับการสัมภาษณ์โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยในการวิจัย ผลการศึกษาพบว่า ผู้ประกอบการค้าในตลาดน้ำดำเนินสะดวกมีความรู้ในการอนุรักษ์ตลาดน้ำอยู่ในระดับปานกลาง มีเจตคติในการอนุรักษ์ตลาดน้ำในระดับสูง แต่มีการปฏิบัติในการอนุรักษ์ตลาดน้ำในระดับต่ำ และจิตสำนึกในการอนุรักษ์ตลาดน้ำโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

มูทิตา หวังคิด (2547, หน้า 59) ได้ศึกษาเรื่องการฝึกทักษะการแก้ปัญหาโดยนำเสนอสถานการณ์ผ่านสื่อคอมพิวเตอร์ เพื่อพัฒนาจิตสาธารณะในนักเรียน ระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการฝึกทักษะการแก้ปัญหาโดยนำเสนอสถานการณ์ผ่านสื่อคอมพิวเตอร์ มีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นักเรียนที่มีระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกัน ทั้งในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมี

จิตสาธาณณะไม่แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 และไม่พบปฏิสัมพันธ์ระหว่างการฝึกทักษะ การแก้ปัญหาโดยนำเสนอสถานการณ์ผ่านสื่อคอมพิวเตอร์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่มีต่อจิตสาธาณณะของนักเรียน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

บุญทัน ภูบาล (2549) ได้ศึกษาการใช้ชีวิตทัศนละครหุ่นเชิดเป็นตัวแทนเพื่อพัฒนาจิตสาธาณณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการใช้ชีวิตทัศนละครหุ่นเชิดเป็นตัวแทน มีการเปลี่ยนแปลงของคะแนนจิตสาธาณณะเฉลี่ยโดยรวม ก่อนการใช้ชีวิตทัศน ระหว่างการใช้ชีวิตทัศนและหลังการใช้ชีวิตทัศนละครหุ่นเชิดเป็นตัวแทน ในแต่ละช่วงสัปดาห์แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยคะแนนจิตสาธาณณะเฉลี่ยโดยรวมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตลอดช่วงระยะเวลา 4 สัปดาห์ และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการใช้ชีวิตทัศนละครหุ่นเชิดเป็นตัวแทน มีการเปลี่ยนแปลงของคะแนนจิตสาธาณณะเฉลี่ยโดยแยกตามรายองค์ประกอบของจิตสาธาณณะ 3 องค์ประกอบ ก่อนการใช้ชีวิตทัศน ระหว่างการใช้ชีวิตทัศนและหลังการใช้ชีวิตทัศนในแต่ละช่วงสัปดาห์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยคะแนนจิตสาธาณณะเฉลี่ยทั้ง 3 องค์ประกอบมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตลอดช่วงระยะเวลา 4 สัปดาห์

พรพรหม พรระพวก (2550, หน้า 81-82) ได้ศึกษาปัจจัยบางประการที่ส่งผลต่อจิตสาธาณณะของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ในสหวิทยาเขตกรุงเทพตะวันออก กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรปัจจัยทั้งห้าตัวคือ การรับรู้ความสามารถของตน การคล้อยตามผู้อื่น สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน และการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยกับจิตสาธาณณะโดยรวมมีความสัมพันธ์กัน ($R = .695$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสามารถอธิบายผลรวมกันได้ 48.20% และค่าอำนาจนัยสำคัญของตัวแปรปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสาธาณณะโดยรวมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คือ การรับรู้ความสามารถของตน ($\beta = .633$) และสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู ($\beta = .153$) ตัวแปรปัจจัยทั้งห้าตัวกับจิตสาธาณณะรายด้านทั้งสามด้าน ได้แก่ ด้านการหลีกเลี่ยง การใช้ด้านการถือเป็นหน้าที่และด้านการเคารพสิทธิการใช้ที่วิเคราะห์แบบตัวแปรพหุนาม มีความสัมพันธ์กัน (Wilks' $\lambda = .498$) และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณที่วิเคราะห์แบบตัวแปรเอกนามระหว่างตัวแปรปัจจัยกับจิตสาธาณณะรายด้านมีค่า .560 , .506 และ .619 ตามลำดับ ซึ่งมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทุกค่าและค่าอำนาจนัยสำคัญของตัวแปรปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสาธาณณะรายด้านทั้งสามด้านมากที่สุด คือ การรับรู้ความสามารถของตน ซึ่งมีค่าเท่ากับ .441 , .483 และ .604 ตามลำดับ โดยส่งผลทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนสัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครูส่งผลทางบวกต่อจิตสาธาณณะด้านการหลีกเลี่ยงการใช้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และส่งผลทางบวกต่อการถือเป็นหน้าที่

และด้านการเคารพสิทธิการใช้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าน้ำหนักความสำคัญเท่ากับ .152 , .113 และ .102 ตามลำดับและในด้านการเคารพสิทธิการใช้ยังพบว่า การคล้อยตามผู้อื่นส่งผลทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าน้ำหนักความสำคัญเท่ากับ .104

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ ทำให้ทราบว่า การที่จะสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นกับเด็กๆ ไม่ใช่เรื่องยาก และสามารถกระทำได้อำมีการส่งเสริมการมีจิตสาธารณะไว้หลายๆ ด้าน เพื่อให้ได้มีกิจกรรมที่หลากหลาย โดยครูเป็นผู้มีบทบาทในการส่งเสริมให้เด็กๆ มีจิตสาธารณะตั้งแต่เด็ก เพื่อที่จะเป็นนิสัยที่ดีติดตัว เพื่อที่จะทำให้เด็กนั้นเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในอนาคต